

انديشگده نظام مسائل حکمرانی کشور

ویژه نامه

مطالعات تعاون

شماره ۱- دی ماه ۱۴۰۲ شماره مسلسل: ۱۴۰۲۱۱۷۸

فهرست مطالب

- سخن نخست رئیس اندیشکده ۱
- تعاونی های کشاورزی و موانع توسعه پایدار ۲
- بررسی نقش تعاونی ها در پیشبرد راهبرد معیشت پایدار کشاورزی در برنامه آمایش آب محور ۲۶
- بررسی نقش تعاونی ها در کاهش فقر و بهبود اشتغال با استفاده از روش تحلیل اسناد ۳۶
- ابزارهای تأمین مالی نوین در بخش تعاون ۵۱

ویژه نامه مطالعات تعاون

ناشر: اندیشکده نظام مسائل حکمرانی کشور

شماره ۱- دیماه ۱۴۰۲

شماره مسلسل: ۱۴۰۲۱۱۷۸

روابط عمومی: ۰۹۹۰۰۲۵۷۹۲۴

سایت: www.andishkademasael.ir

ایمیل: info@andishkademasael.ir

شبکه های اجتماعی: [andishkademasael](https://www.andishkademasael.ir)

مسئولیت صحت مطالب بر عهده نویسندگان است.

سخن نخست

تعاون مدلی مطلوب برای مردمی سازی اقتصاد ایران است.

محمود نظرنیا

رئیس اندیشکده نظام مسائل حکمرانی کشور

یکی از مفاهیم کلیدی و حیاتی در جوامع انسانی، تعاون است که نقشی اساسی در پیشرفت و توسعه جوامع انسان‌ها ایفا کرده است. تعاون به عنوان یکی از اصول حیاتی زندگی اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی، در انواع مختلف و در ابعاد گوناگون در جوامع به چشم می‌خورد. از تعاون در سطح کوچک و خانوادگی گرفته تا تعاون در سطح بین‌المللی و بزرگ نقش خود را در جامعه ایفا کرده و زندگی بشر را متحول کرده است.

تعاون به عنوان یکی از ارکان سه گانه اقتصاد جمهوری اسلامی ایران در کنار اقتصاد دولتی و خصوصی نقشی موثر در پویایی کشور داشته است، تعاون به عنوان مدلی مطلوب برای مردمی سازی اقتصاد ایران می تواند تحولی عظیم در حکمرانی مردمی اقتصاد ایجاد نماید و ظرفیت های متعدد مردمی را در قالب شرکت های تعاونی در بخش ها و موضوعات مختلف به ویژه در حوزه تعاونی های توسعه و عمران فراهم نماید، تعاون به عنوان یک الگوی موفق مردمی با تاسی از فرامین دینی و اسلامی که با محوریت وحدت و یک دلی و انسجام اجتماعی ایجاد گردیده است در بخش های مختلف تولیدی، صنعتی و خدماتی سهم بزرگی در اقتصاد ایران در زمینه تامین کالاهای اساسی و ضروری جامعه داشته است، ولیکن با همه پتانسیل های موجود هنوز نتوانسته است به سهم ۲۵ درصدی واقعی خود که در قانون تعیین شده است دست یابد، این مسئله به عنوان یک چالش بزرگ برای تعاون، مورد اجماع نظر همه نخبگان و صاحب نظران بوده است، بنابراین در این راستا با اهتمام همکاران و پژوهشگران اندیشکده شماره نخست این ویژه نامه با عنوان "مطالعات تعاون" به ابعاد مختلف تعاون پرداخته است، لذا همه صاحب نظران و پژوهشگران می توانند دستاوردهای علمی خود را برای انتشار در ویژه نامه به راه های ارتباطی اندیشکده ارسال نمایند.

"تعاونی های کشاورزی و موانع توسعه پایدار"

سیده خدیجه حسینی (پژوهشگر اندیشکده نظام مسائل حکمرانی کشور) و منصور مومنی عضو هیات علمی دانشگاه تهران

چکیده

با توجه به افزایش سالانه جمعیت جهان، افزایش تولید مواد غذایی برای برآورده کردن نیازهای مصرف کنندگان ضروری است. اما این افزایش تولید نباید به قیمت از بین بردن محیط زیست باشد. به نظر می رسد کشاورزی پایدار راه حل خوبی برای معضلات جهانی اخیر مانند انتشار گازهای گلخانه ای، فرسایش خاک و کاهش منابع آبی زیرزمینی باشد. با وجود مزایای به کارگیری اصول پایداری در تعاونی های کشاورزی، موانع اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی مانع رسیدن به اهداف پایداری می شوند. بنابراین، این تحقیق با توجه به خطوط سه گانه پایداری از طریق مرور ادبیات، این موانع را در تعاونی های کشاورزی شناسایی کرده است و پس از شناسایی متغیرهای موثر با روش دلفی ساعتی به کمک روش BWM و حل مدل به کمک نرم افزار EXCELL و LINGO وزن هر یک از موانع را به دست آورد. ابتدا با مرور ادبیات پژوهش بیست مانع در سه طبقه اقتصادی، زیست محیطی و اجتماعی شناسایی شدند. سپس از این میان ۶ معیار به عنوان معیار موثر با نظر خبرگان انتخاب گردید. «فقدان دانش فنی، آگاهی، فرهنگ و نیروی کار واجد شرایط» بیشترین تأثیر را در عدم پذیرش کشاورزی پایدار داشت. استفاده از کودها و آفت کش های شیمیایی نیز به خاطر تخریب محیط زیست معیار مهم دوم و نبود کمک های مالی به کشاورزان جز دیگر معیارهای مهم بررسی شدند.

واژگان کلیدی: پایداری، تعاونی ها، توسعه پایدار، تعاونی کشاورزی، BWM

مقدمه:

با رشد فزاینده جمعیت انسانی، افزایش سطح تولید ناخالص داخلی و بهبود سبک زندگی، نژاد بشر بیشتر و بیشتر مصرف می کند. در نتیجه تقاضا برای منابع تجدیدپذیر و تجدید ناپذیر به طور مداوم در حال افزایش است. بنابراین، موضوع کمبود منابع در حال ظهور است، زیرا این نکته جای سوال دارد که آیا این رشد اقتصادی می تواند در جهانی با منابع طبیعی محدود پایدار بماند یا خیر. در مواجهه با این مشکلات، انسان ها در پی راه حل هایی برای مسئله منابع طبیعی کمیاب هستند (Blunck & Werthmann, ۲۰۱۷). شیوه های پایدار توجه روزافزونی از سوی دانشگاهیان، شرکت ها و سیاست گذاران در دهه های گذشته به خود جلب کرده است. دلیل این توجه، کاهش انتشار گازهای گلخانه ای، رسیدگی به کمبود منابع، و بازنگری در مدیریت زباله است (Dantas et al., ۲۰۲۱). تعاونی ها یکی از رایج ترین

^۱.Cooperatives

مدل‌های کسب و کار و کارآفرینی هستند، تا جایی که مطالعه آنها بخش مهمی از اقتصاد را شامل می‌شود. ویژگی‌های این نهاد قانونی، کمک‌های مربوط به تشکیل آن و مزایای مالیاتی آن، مشوق‌های مهمی را برای تشکیل چنین نهادهایی ایجاد می‌کنند. و آن را برای توسعه فعالیت‌های اقتصادی جذاب می‌کند، زیرا آنها به محیط زیست احترام می‌گذارند و ایجاد اشتغال پایدار را حتی در مناطق محروم یا برای گروه‌هایی که مشکل در ورود به بازار کار دارند، ترویج می‌کنند. این ویژگی‌ها به ویژه برای تحکیم رشد اقتصادی و پایداری، در چارچوب تعهدات انجام شده برای اهداف توسعه پایدار مهم هستند (García et al., ۲۰۲۰). تعاونی‌ها به دنبال تحقق منافع اجتماعی و اقتصادی برای اعضای خود و همچنین برای جامعه‌ای هستند که در آن توسعه می‌یابند. ماهیت آنها به آنها اجازه می‌دهد تا مشکلاتی مانند طرد اجتماعی و همچنین مسائل زیست محیطی و شغلی را حل کنند. با این حال، اگرچه مزایای آنها برای جامعه به طور گسترده مورد مطالعه قرار گرفته است، اطلاعات کمی در مورد چگونگی کمک این سازمان‌ها به دستیابی به اهداف توسعه پایدار وجود دارد (Díaz de León et al., ۲۰۲۱). تغییر جهان، مسیری را برای ریشه کنی فقر، حفاظت از کره زمین و تضمین رفاه برای همه تا سال ۲۰۳۰ تعیین می‌کند. تعاونی‌ها به عنوان شرکای مهم برای دستیابی به اهداف توسعه پایدار (۲SDGs) شناخته می‌شوند، زیرا آنها دموکراسی را ارتقا داده، درآمد را افزایش می‌دهند و باعث تقویت مسئولیت اجتماعی می‌شوند. تعهد تعاونی‌ها در تمام بخش‌ها شامل بخش کشاورزی، بانکداری، بهداشت و کار وجود دارد (Iyer, ۲۰۲۰). تعاونی‌ها به دلیل ماهیت دوگانه اقتصادی و اجتماعی، به طور مستقیم متعهد و محرک توسعه پایدار هستند (Castilla-Polo & Sánchez-Hernández, ۲۰۲۰). آنان به عنوان ابزاری استراتژیک برای کاهش فقر و توسعه جامعه روستایی در کشورهای در حال توسعه فعالیت می‌کنند. با این حال، یافتن یک پرونده موفق در تعاونی‌ها به دلیل عوامل مختلف دشوار است. حمایت آژانس‌های کمک‌رسان و ساکنان محلی از تعاونی‌ها و اینکه آیا این یک برنامه حمایتی بلندمدت است یا خیر نیز از عوامل مهم موفقیت آنها است. همچنین تعاونی‌ها باید حس مالکیت خود را برای دستیابی به اهداف خوداتکایی و پایداری از طریق همکاری بین اعضا تقویت کنند (Moon & Lee, ۲۰۲۰). به عنوان مثال در بخش کشاورزی در اکثر کشورها، واحدهای کشاورزی کوچک و حتی متوسط از بهره‌وری و کارایی قابل قبولی برخوردار نبوده و قادر به تولید با قیمت مناسب نیستند. بنابراین، یکی از مؤثرترین راه‌ها برای رسیدن به الگوی توسعه کشاورزی موفق و در نهایت تحقق اهداف کلان توسعه، سازماندهی افراد در گروه‌هایی به نام تعاونی‌های تولید کشاورزی (۳APC) است. بدین ترتیب رشد اقتصادی، افزایش تولید و توزیع عادلانه درآمدها با همکاری جمعیت روستایی در فعالیت‌های مختلف عمرانی و اجتماعی محقق می‌شود. در واقع تعاونی‌ها با ایجاد زمینه مساعد برای نهادینه سازی همکاری روستاییان، راه را برای رونق تولید و توزیع عادلانه منافع هموار می‌کنند. همه تعاونی‌ها حتی اگر در یک کشور واقع شده باشند و بر اساس قوانین یکسانی اداره شوند، یکسان عمل نمی‌کنند. مطالعات

^۲. Sustainable Development Goals

^۳. Agricultural production cooperatives

نشان می‌دهد که تعاونی‌های موفق ایرانی با سابقه سازمانی طولانی‌تر، اعضای بیشتری دارند، اعتبارات و ورودی‌های بیشتری به اعضای خود اعطا می‌کنند، درآمد بیشتری کسب می‌کنند، مزایای بیشتری دریافت می‌کنند و کشاورزان بیشتری را در خود جای می‌دهند. عوامل اقتصادی، اجتماعی- فرهنگی، زیست محیطی، حقوقی، آموزشی، مدیریتی، بازاریابی، زیرساختی و شخصیتی- فردی بر توسعه پایدار تعاونی‌های کشاورزی مؤثر است. البته باید گفت که عوامل اقتصادی، زیرساختی و محیطی از اساسی‌ترین عوامل پایداری هستند (Nouri et al., ۲۰۱۹). امروزه یکی از چالش‌های اصلی کشاورزی در سرتاسر جهان، تطبیق تقاضای فزاینده برای غذا با شیوه‌های کشاورزی پایدار است. تخمین زده می‌شود که جمعیت جهان از ۷.۶ میلیارد به تقریباً ۹ میلیارد در سال ۲۰۳۰ و به ۱۰ میلیارد در سال ۲۰۵۰ افزایش یابد. این رشد جمعیت مستلزم افزایش قابل توجهی در تولید مواد غذایی است و تولید مواد غذایی باید تا سال ۲۰۵۰ بین ۲۵ تا ۷۰ درصد رشد کند. در این سناریو، کشاورزی نقش اساسی در بقای بشریت دارد. در این میان افزایش مصرف منابع طبیعی در تولیدات کشاورزی نیز به عنوان چالشی دیگر اضافه شده است. کشاورزی با مشکلات مختلفی همراه است، از جمله: فرسودگی منابع طبیعی غیر قابل تجدید، آسیب خاک، اثرات نامطلوب محصولات شیمیایی کشاورزی برای انسان و بهداشت محیط و غذای بدون کیفیت. این مسائل باعث افزایش علاقه به پایداری در کشاورزی و گسترش کشاورزی پایدار می‌شود. درک بیشتر کشاورزان از پایداری می‌تواند آنها را تشویق کند تا رفتار خود را تغییر دهند. با بررسی پیشینه پژوهش درمی‌یابیم که مطالعات کمی یافت شده است که بر درک کشاورزان از توسعه پایدار در کشاورزی تمرکز داشته باشند. نویسندگان مختلف نیز بر دشواری مفهوم‌سازی توسعه پایدار در کشاورزی تأکید کرده‌اند. این موضوع درک و اجرای پایداری در بخش کشاورزی را به موضوعی پیچیده تبدیل می‌کند که در ادبیات کمتر مورد بررسی قرار گرفته است (Laurett et al., ۲۰۲۱). بنابراین باید تحقیقات بیشتری درمورد توسعه پایدار از دیدگاه کشاورزان و شناسایی موانع و پیامدهای توسعه پایدار کشاورزی صورت گیرد. امروزه تغییر شرایط اقتصادی و اجتماعی در سطح جهانی و محلی، مشکلات بزرگی را برای زنجیره‌های تامین مواد غذایی و بشریت ایجاد کرده است. کمبود منابع، تغییرات آب و هوایی، مشکلات زیست محیطی، فقر، بهداشت عمومی و مشکلات دولت‌ها، دنیای تجارت و دانشگاه‌ها و سازمان‌های غیردولتی را مجبور به تمرکز بر راه‌حلی برای رفاه جامعه کرده است. از این نظر، امیدوارکننده‌ترین توسعه اخیر نظریه پایداری و مدل اقتصاد دایره‌ای ۴ است. تعاونی‌های کشاورزی با محافظت از اعضای خود در برابر چانه زنی ناعادلانه، جلوگیری از قیمت گذاری ناعادلانه هم برای تولیدکننده و هم برای مشتری و از نظر زیست محیطی با شیوه‌های مبتنی بر اقتصاد دایره‌ای و پایدار، به ایجاد محیطی بهتر از نظر اجتماعی کمک می‌کنند. اما این تشکلهای و انجمن‌ها با چالش‌ها و مشکلاتی مواجه هستند. اگرچه چندین مقاله به بررسی موانع تعاونی‌ها پرداخته اما هیچ مطالعه‌ای با رویکرد پایداری موانع تعاونی‌ها یا زنجیره‌های تامین تعاونی را بررسی نکرده است (Ada et al., ۲۰۲۲). ایجاد شرکت‌های تعاونی در بخش کشاورزی به کشاورزان خرده پا برای بقا در شرایط رقابتی کمک

۴. circular economy

می‌کند. کشاورزان در بسیاری از موارد در مقایسه با هم‌تایان خود در سایر بخش‌های اقتصاد، کارآفرینان کوچک محسوب می‌شوند. تعاونی‌های کشاورزی تنها سازوکار کسب قدرت چانه زنی تولیدکنندگان کوچک و ضعیف بوده و هستند که دلیل اصلی ایجاد تعاونی‌هاست (Kalogiannidis, ۲۰۲۰). و در بستری با پیچیدگی و تغییر در محیط قانونی، اجتماعی و کسب و کار خود تکامل می‌یابند. مدیریت استراتژیک می‌تواند یک رویکرد مرتبط برای کمک به اعضای تعاونی برای بهبود عملکرد جهانی و مسئولیت اجتماعی تعاونی‌ها باشد (Jeanneaux et al., ۲۰۱۸).

بهره‌وری تولید در حوزه کشاورزی به طور مستقیم بر توسعه اجتماعی-اقتصادی کشور و مناطق روستایی تأثیر می‌گذارد. اخیراً توجه به پایداری در بخش کشاورزی مورد توجه قرار گرفته است. این امر امکان دستیابی به ثبات مالی، افزایش بهره‌وری نیروی کار در آن و کاهش هزینه‌های تولید را فراهم می‌کند. از طرفی باعث توسعه سکونتگاه‌های روستایی و اشتغال در آنجا می‌شود. بنابراین، انجام تحقیقات در زمینه پایداری کشاورزی بسیار مهم است (Lipatova et al., ۲۰۲۱). مفاهیم پایداری و توسعه پایدار در مورد مسائل زیست‌محیطی، سیاست‌های مرتبط با تولیدات صنعتی و کشاورزی و غیره اهمیت زیادی پیدا کرده است (Ruggerio, ۲۰۲۱). اگرچه تعاونی‌های کشاورزی اخیراً محبوبیت قابل توجهی در زنجیره‌های تامین مواد غذایی به خصوص مواد غذایی ارگانیک به دست آورده‌اند، اما مشارکت آنها در توسعه پایدار هنوز مبهم است (Asian et al., ۲۰۱۹). توسعه کشاورزی پایدار از نظر زیست‌محیطی نیز بخشی ضروری از اهداف توسعه پایدار است که توسط سازمان ملل در سال ۲۰۱۵ پیشنهاد شده است. تعاونی‌ها با ارائه اطلاعات و فناوری‌های مختلف به کشاورزان و نظارت بر فرآیندهای تولید بر عملکرد آنان تأثیر می‌گذارند (Liang et al., ۲۰۲۳). از دیدگاه اعضای تعاونی‌های ایران، مهم‌ترین عامل در بهبود عملکرد تعاونی‌ها، استفاده از آموزش‌های ترویجی مؤثر است. همچنین رضایت اعضا و آموزش اعضای تعاونی‌ها در رابطه با مولفه‌های سرمایه اجتماعی اعضا می‌تواند نقش مهمی در بهبود عملکرد تعاونی‌ها داشته باشد (Akbari et al., ۲۰۲۳). بر اساس امتیازات اهداف توسعه پایدار، ایران علیرغم تغییرات متغیرهای اجتماعی-اقتصادی مرتبط با اهداف توسعه پایدار، تقریباً در تمام ارکان توسعه پایدار ناموفق بوده است. این امر حاکی از توسعه نیافتگی همه‌جانبه در ایران است که بهبود زیرساخت‌ها را ضروری می‌کند که بر تمامی ارکان توسعه پایدار اعم از محیط زیست، سلامت و اقتصاد تأثیر بسزایی دارد. به عنوان مثال حمل و نقل، زیرساخت مهمی است که تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم مختلفی بر تمامی ارکان توسعه پایدار به ویژه در مورد ایران دارد (Taghvae et al., ۲۰۲۲). اولین مرحله برای تلاش درک موانع پایداری برای تعاونی‌های کشاورزی، ایجاد یک چارچوب نظام مند مهم و مرور پیشینه است. در این منظر، سؤالات پژوهشی پژوهش به صورت زیر تعیین شده است:

- ۱) موانع پذیرش پایداری برای تعاونی‌های کشاورزی کدامند؟
- ۲) موانع مؤثر پذیرش پایداری تعاونی‌های کشاورزی کدامند؟
- ۳) اولویت‌های این موانع در تعاونی‌های کشاورزی چگونه است؟

این مطالعه سعی دارد راهبردهایی را پیشنهاد کند که برای موفقیت تعاونی‌ها در کشورهای در حال توسعه از طریق تجزیه و تحلیل موارد شکست به یک نتیجه کلی برسد. هدف از این تحقیق بررسی و شناسایی مشکلاتی است که مانع توسعه جنبش پایداری تعاونی‌ها می‌شود. و مسیرهای اصلی را برای توسعه و همکاری بیشتر در سراسر کشور پیشنهاد می‌کند. هدف این مطالعه ارائه یک چارچوب جدید برای موانع در تعاونی‌های کشاورزی و اولویت بندی این موانع است. در این چارچوب بیست مانع اصلی در سه گروه موانع اقتصادی، زیست محیطی و اجتماعی تعیین شده است. پس از شناسایی موانع موثر با کمک خبرگان پژوهش به کمک روش دلفی ساعتی، روش بهترین-بدترین نیز برای محاسبه وزن موانع مربوطه و اولویت بندی موانع از مهم‌ترین تا کم‌اهمیت‌ترین مانع در تعاونی کشاورزی استفاده می‌شود. در این پژوهش پس از بررسی مقدمه و بیان اهمیت و ضرورت موضوع و سوالات پژوهش، بخش پیشینه دیدگاه‌های نظری را برجسته می‌کند. در بخش روش شناسی مراحل روش بهترین-بدترین را ترسیم کرده و در بخش نتایج نیز یافته‌های پژوهش را مورد بحث قرار می‌دهد. در نهایت بخش پایانی نیز مفاهیم و راه‌حل‌هایی را پیشنهاد می‌کند و جهت گیری‌های احتمالی تحقیقات آینده را برجسته می‌کند.

ادبیات نظری و پیشینه پژوهش

تاکنون تحقیقات متعددی در مورد ارتباط بین تعاونی‌ها و پایداری صورت گرفته است. با بررسی مطالعات مشاهده می‌گردد که این مفهوم در تعاونی‌های کوچک و بزرگ مورد توجه محققین قرار گرفته است. در این راستا محققین از روش‌های تصمیم‌گیری چند معیاره متنوعی مانند AHP^۵, DEMATEL, COPRAS, SWARA, TOPSIS, ELECTRE, TOXONOMY, آنتروپی شانون و تحلیل پوششی داده‌ها استفاده کرده‌اند. بسیاری از مقالات استدلال می‌کنند که کشاورزی پایدار ضروری است و چگونگی دستیابی به این هدف را تحلیل می‌کنند. در عین حال، مطالعات پایداری کشاورزی را زیر سوال می‌برند (Siebrecht, ۲۰۲۰). با بررسی و مطالعه موضوعات تحقیقاتی تعاونی درمی‌یابیم که بیشتر پژوهش‌ها تمرکز خود را بر روی شناسایی و ارزیابی عملکرد تعاونی، چرخه حیات و بقا و ریسک‌ها متمرکز کرده‌اند. و به موضوعاتی که به رفع نیازها و چالش‌های تعاونی‌های کشاورزی و ارتقای پایداری کمک خواهد کرد، پرداخته نشده است (Gardner et al., ۲۰۲۲). از طرفی بیشتر مطالعات فعلی در مورد کشاورزی پایدار، تنها به یک رکن پایداری معطوف شده است. از این نظر قریشی و همکاران (۲۰۱۸) معیارهای اجتماعی-اقتصادی و شرایط خاک و آب و هوا را از طریق بررسی ادبیات شناسایی کردند. آنها همچنین معیارهای اصلی را با استفاده از روش تاپسیس فازی ۶ فهرست کردند (Qureshi et al., ۲۰۱۸). اسکاف و همکاران (۲۰۱۹) با استفاده از نمودار سیستمی چند معیاره، شاخص‌های بیوفیزیکی و اجتماعی-اقتصادی را برای بهبود تولید غذا در لبنان پیشنهاد کردند (Skaf et al., ۲۰۱۹).

^۵. Analytic Hierarchy Process

^۶. Fuzzy TOPSIS method

گزاردین و همکاران (۲۰۰۰) نیز از روش الکترونی ۷ برای ارزیابی اثرات زیست محیطی با استفاده از نه شاخص استفاده کردند.

منتظری و کارجین (۱۴۰۰) با روش پیمایشی نشان دادند که قابلیت‌های طبیعی و زیستمحیطی با ضریب بالاتر، بیشتر از عوامل اقتصادی و اجتماعی در ایجاد تنوع در امرار معاش روستایی نقش دارد. همچنین موانع مدیریت نهادی اصلترین موانع تنوع در روستاها است (روان کارجین & منتظری، ۲۰۲۱). رخشانی و همکاران (۱۴۰۰) با تکنیک تئوری خاکستری، مهم‌ترین موانع را کمبود نقدینگی جهت تأمین سرمایه در گردش مالی در نظر گرفته است. همچنین عدم وجود بستر فرهنگی مناسب برای ارتقاء روحیه همکاری در اولویت دوم قرار گرفته است. از طرفی دیگر عدم آشنایی تحصیل‌کردگان دانشگاهی با ساختار و شیوه فعالیت در شرکت تعاونی و عدم ایجاد مراکز مشاوره برای راهنمایی و رفع مشکلات بیکاری شرکت‌های تعاونی در اولویت سوم جای گرفته است (رخشانی et al., ۲۰۲۱). آجودانی و همکاران (۱۳۹۹) با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی نشان دادند که اعضای تعاونی‌های مورد مطالعه آگاهی مناسبی از موانع و مشکلات بخش کشاورزی ندارند و صرفاً سیاست حمایتی را در تزریق نقدینگی می‌بینند. همچنین مهم‌ترین موانع یکپارچه‌سازی اراضی در بخش کشاورزی از دیدگاه افراد مورد مطالعه «عدم وجود فرهنگ‌سازی در زمینه یکجا کشتی» و «کمبود دوره‌های آموزشی و ترویجی مناسب و کافی در زمینه یکجا کشتی» است (آجودانی et al., ۲۰۲۰).

تعاونی‌ها:

تعاونی‌ها اصلی‌ترین ارائه‌دهندگان خدمات مالی در مناطق دور افتاده روستایی هستند، زیرا موسسات بانکی و مالی عمدتاً در مناطق شهری متمرکز هستند و همین موضوع نقش آنها را در تولید و بازاریابی ارزشمند می‌کند. تعاونی‌ها به دلیل فضای مهمی که در جامعه دارند، باید در گفت‌وگوهای ملی مشارکت داشته شوند و فرصت‌هایی برای آنها فراهم شود تا تجربیات خود را با سیاست‌گذاران به اشتراک بگذارند. علاوه بر این، دولت باید از جوامع تعاونی در مراحل اولیه از نظر توسعه ظرفیت فنی، مالی و نهادی حمایت کند. و اجازه دهد تعاونی‌ها بدون دخالت زیاد دولت فعالیت کنند (Bhattarai, ۲۰۲۳ & Pandit). تعهد اعضای تعاونی‌ها به عنوان سازمان مبتنی بر سرمایه اجتماعی مبتنی بر اعتماد و تعامل متقابل اعضا بوده است و این تعهد یک جزء کلیدی در شکل‌دهی تعاونی‌ها بوده است. علیرغم چالش‌هایی از جمله دسترسی به سرمایه مالی، ظرفیت‌سازی و دسترسی به بازار، تعاونی‌ها می‌توانند در مقایسه با انواع دیگر شرکت‌ها انعطاف‌پذیرتر باشند. و در زمان بحران‌های اقتصادی از نظر توانایی در ایجاد اشتغال و درآمد پایدار برای افراد و جوامع، جز بنگاه‌های برتر هستند (Wulandhari et al., ۲۰۲۲). همکاری از بسیاری جهات یک رفتار معنادار است و درک اینکه چگونه همکاری می‌تواند در بین انسان‌ها تقویت شود، برای حل بسیاری از چالش‌های جهانی که با آن روبرو هستیم، ضروری است. بنابراین یکی از پیشرفت‌های عمده کنونی در کشف پتانسیل مشارکت دادن مردم در فعالیت‌های تعاونی است (Riar

۷. ÉLECTRE TRI

et al., ۲۰۲۲). این سازمان‌ها توانسته‌اند توسعه شرکت‌های کوچک و بزرگ را از نظر ارتقای کیفیت محصول، تنوع محصول، میزان تولید و سود کسب و کار تضمین کنند. اگرچه در زمینه استفاده از فناوری و قابلیت‌های منابع انسانی در قالب برنامه‌های آموزشی، به‌طور بهینه و یکنواخت اشکالاتی وجود دارد اما به دلیل توانمندسازی بازاریابی محصول و سهولت صدور مجوز، عمدتاً توسعه‌هایی نیز رخ داده است (Edelia & Aslami, ۲۰۲۲).

توسعه پایدار:

هدف توسعه پایدار به عنوان یک مسیر بالقوه دستیابی به یک رابطه بین سیستم‌های اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی مطلوب برای نسل‌های فعلی و آینده است. این هدف از این ایده نشأت می‌گیرد که ستون‌های اجتماعی، زیست محیطی و اقتصادی ارتباط تنگاتنگی با یکدیگر دارند و نمی‌توان آن‌ها را جداگانه در نظر گرفت. اگر یک اقتصاد تنها بر بعد پایداری اقتصادی تمرکز کند، در این صورت جامعه‌ای است که تولید ناخالص داخلی آن بالایی رود. اما ممکن محیط زیست را تخریب کند یا به حقوق افراد جامعه بی‌احترامی کند. بنابراین، تنها با ادغام پایداری اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی می‌توان هم افزایی مثبت را تقویت کرد، هم افزایی منفی را متوقف کرد و توسعه واقعی را ایجاد کرد. اکوسیستم شامل محیط فیزیکی و همه موجودات زنده‌ای است که در این فضا با هم تعامل دارند. برخی از کارشناسان محیط زیست نیز استدلال می‌کنند که فعالیت‌های انسانی بر اکوسیستم تأثیر می‌گذارد و اگر توسعه انسانی کنترل نشود، این اثرات غیرقابل برگشت و غیرقابل جبران خواهد بود. چشم انداز توسعه پایدار، مدلی را ارائه می‌دهد تا تأثیر فعالیت‌های انسانی بر اکوسیستم را کاهش دهد (Dhahri & Omri, ۲۰۱۸). تمرکز اصلی خط سه گانه (۳TBL) بر پایداری زیست محیطی، اقتصادی و اجتماعی است. اهمیت ابعاد اقتصادی و زیست محیطی پایداری بر کسی پوشیده نیست. ابعاد اجتماعی نیز برای ارتقای رفاه کارگران، بهبود محیط‌های کاری و مشارکت کارکنان، تعهد گسترده‌ای دارد (Bonfanti et al., ۲۰۲۳). اهداف پایداری بر آموزش، فرهنگ، مراقبت‌های بهداشتی و برابری تأکید دارد. مقوله‌های اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی به عنوان پایه‌ای است که در آن این اهداف تحقق می‌یابند. مقوله اقتصادی، بر توسعه اقتصادی متمرکز است و شامل ابتکاراتی است که باعث تحریک رشد اقتصادی، نوآوری، کاهش نابرابری‌ها و کاهش مصرف می‌شود. مقوله اجتماعی، دارای اهدافی شامل ترویج اقداماتی است که ارزش‌های اجتماعی را ارج می‌نهند و در عین حال دسترسی به فرصت‌های پیشرفت عادلانه در سراسر جهان را تسهیل می‌کنند. مقوله محیطی به حفظ محیط زیست و کاهش اثرات مضر تغییرات آب و هوا و اقدامات ناپایدار اختصاص دارد. توسعه پایدار ۱۷ هدف اساسی را دنبال می‌کند. هدف اول با فقر مرتبط است و اساساً برای پایان دادن به فقر در همه اشکال آن تلاش می‌کند. هدف دوم گرسنگی صفر، حذف قحطی و تحمیل قوانین برای دسترسی ایمن به غذا، تغذیه و کشاورزی پایدار است. هدف سوم تمرکز بر سلامت و رفاه و تضمین زندگی سالم در هر سنی است. هدف چهارم بر کیفیت آموزش متمرکز است و موجب تضمین آموزش عادلانه

[^]. Triple Bottom Line

و فراگیر در همه کشورها است. هدف پنجم بر برابری جنسیتی، یعنی برابری بین مردان و زنان و بر توانمندسازی جنسیت زن متمرکز است. هدف ششم با مبارزه با آلودگی اقیانوس‌ها و آب‌ها، آب آشامیدنی و سالم و تمیز را برای همه فراهم می‌کند. هدف هفتم بر توسعه انرژی پاک و قابل دسترس تمرکز دارد تا هر جامعه‌ای بتواند به آن دسترسی داشته باشد. هدف هشتم بر ارتقای فعالیت‌های حرفه‌ای فراگیر و اقتصاد پایدار متمرکز است. هدف نهم بر صنعت، نوآوری و زیرساخت متمرکز است. بنابراین صنعت پایدار را تضمین می‌کند. هدف دهم بر کاهش نابرابری از طریق دستمزدهای بهتر در بسیاری از کشورها متمرکز است. هدف یازدهم توسعه شهرها و جوامع پایدار را هدف قرار می‌دهد تا آنها را در درازمدت، ایمن، جدید و پایدار کند. هدف دوازدهم بر توسعه تولید و کاهش مصرف متمرکز است و به منابع طبیعی احترام می‌گذارد. هدف سیزدهم مربوط به آب و هوا و فوریت مبارزه با تغییرات آب و هوایی و تأثیرات آن است. هدف چهاردهم بر حفظ اقیانوس‌ها و دریاها و کاهش آلودگی و حمایت از تنوع زیستی در زیر آب‌ها متمرکز است. هدف پانزدهم مبارزه با بیابان‌زایی و تخریب مناطق غنی از تنوع زیستی را هدف قرار می‌دهد. هدف شانزدهم صلح و عدالت است تا جامعه بتواند توسط نهادهایی که صلح و عدالت جهانی را تضمین می‌کنند هدایت و رهبری شوند. و سرانجام هدف هفدهم ایجاد اتحادها و اهداف جدید برای تضمین آینده در دراز مدت است (Lafont et al., ۲۰۲۳).

نگرانی در مورد اثرات زیست محیطی و اجتماعی فعالیت‌های تجاری منجر به معرفی پارادایم جدیدی به نام توسعه پایدار شده است. این پارادایم می‌تواند به ایجاد یک اقتصاد جهانی با رشد بالا با انتشار کمتر کربن و گازهای گلخانه‌ای کمک کند و رفاه مردم را در سطح جهان تضمین کند. به عنوان مثال برای یک بنگاه هدف حداکثر رساندن سود در درجه اول است در حالی که از بعد توسعه اجتماعی به اولویت‌بندی و توجه به مناطق کمتر توسعه یافته و محروم می‌پردازد. همچنین به دنبال تأسیسات سازگار با محیط زیست در شبکه زنجیره تأمین است (Sherafati et al., ۲۰۱۹). از بعد زیست محیطی، وضعیت جهان رو به وخامت است. در حالی که جمعیت هر ساله ۱۰۰ میلیون نفر افزایش می‌یابد، ظرفیت زمین برای این تعداد از نوع بشر در حال کاهش است. بنابراین تحلیل و شناسایی عدم تطابق بین ظرفیت‌های سیستم‌های طبیعی زمین و توانایی بشر برای تناسب فعالیت‌های خود در این چارچوب ضروری به نظر می‌رسد (Kirkby et al., ۲۰۲۳). جنبه زیست محیطی توسعه پایدار، به عنوان توسعه‌ای تلقی می‌شود که در آن با افزایش استانداردهای زندگی افراد، ظرفیت زیست محیطی در سطح معینی باقی می‌ماند. برای شرکت‌های کشاورزی، رعایت قوانین زیست محیطی منجر به کاهش هزینه تولید تا یک چهارم می‌شود. حفاظت از محیط زیست یک مزیت برای شرکت‌هایی است که به طور فعال فن آوری‌های صنعتی را اجرا می‌کنند. جایگاه و نقش کسب و کارهای سبز در مفهوم توسعه پایدار سازمان‌های کشاورزی، سیستمی با ارزش‌های جدید، احترام به طبیعت و افزایش تقاضا برای محصولات دوستدار محیط زیست را تشکیل می‌دهد. این حوزه‌ها با تحمیل قوانین و مقررات سخت‌گیرانه‌تر، ایجاد یک چارچوب نظارتی و توسعه اهرم‌های اقتصادی جدید، توسط

قانون‌گذاران حمایت می‌شوند. امروزه تولید سازگار با محیط زیست فرصتی عالی برای شرکت های کشاورزی برای دستیابی به سودهای فوق العاده است (Khoruzhy et al., ۲۰۲۳).

تعاونی‌های کشاورزی و توسعه پایدار:

تعاونی‌های کشاورزی نقش مهمی در زنجیره‌های تامین کشاورزان برای اتخاذ روش‌های پایدارتر به دلیل روابط نزدیک خود با کشاورزان و تولیدکنندگان ایفا می‌کنند، تعاونی‌ها هویت منحصر به فردی دارند که آنها را از سایر انواع کسب و کار متمایز می‌کند. تعاونی‌های کشاورزی، سازمان‌های مهم روستایی هستند که از توسعه معیشتی و کاهش فقر حمایت می‌کنند. اعضای تعاونی مالک، سرمایه‌گذار و استفاده‌کننده از خدمات تعاونی هستند. آنها می‌توانند انگیزه‌هایی را برای ترغیب کشاورزان به بهبود روش‌های خود از طریق ارائه خدمات متنوع، موقعیت بهتر در بازار و تقسیم هزینه‌ها بین اعضا ایجاد کنند. مشکلات حاکمیتی خاصی در تعاونی‌ها به ویژه در زمینه نظارت و مدیریت وجود دارد که می‌تواند مانع از اصلاحات شود. گاهی نیز ممکن است که اکثریت اعضا موافق تغییرات لازم نباشند، یا حتی این اصلاحات نتایج متناقضی داشته باشد و گاهی با ناهمگونی بین اعضا، مشوق‌های کشاورزان کاهش یابد (De Jesus & Punzal, ۲۰۲۳).

تعاونی‌های کشاورزی برای اهداف مختلف تأسیس شده است، برخی از تعاونی‌های کشاورزی دستاوردهای چشمگیری داشته‌اند. اما بیشتر آنها به صورت پروژه‌ای شکل می‌گیرند. اهداف مختلف تعاونی کشاورزی شامل: (الف) حمایت از کشاورزی: هدف آن توسعه فعالیت‌های انسانی، تسهیلات اعتباری و حمایت از بازاریابی و تولید لبنیات است. (ب) حمایت از بخش جنگلداری (ج) حمایت از بخش شیلات (د) حمایت از بهداشت و آموزش. ایده‌هایی نیز برای تحقق این موارد طراحی شده‌اند. شامل بهبود کیفیت محصول کشاورزان از طریق خدمات ترویجی، طبقه‌بندی محصول، هماهنگی بهتر با تولیدکنندگان و کشاورزان، کاهش هزینه بازاریابی و افزایش حاشیه سود برای کشاورزان با بازاریابی دقیق و حذف واسطه‌ها. بنابراین، اعضا از عضویت در تعاونی کشاورزی بهره‌مند می‌شوند (Sultana et al., ۲۰۲۰). سیاستگذاران مدت‌هاست که تعاونی‌های کشاورزی را راهی برای دسترسی آسان‌تر به خانوارهای روستایی می‌دانند. تعاونی‌های کشاورزی می‌توانند نهاده‌های کشاورزی یارانه‌ای مانند ارقام مختلف بذر و کودهای اصلاح‌شده را مستقیم به کشاورزان ارائه کنند. آنها همچنین می‌توانند هزینه‌های حمل و نقل و مبادلات و بازاریابی را تا حد زیادی کاهش دهند (Blekking et al., ۲۰۲۱). وقتی اهداف تعاونی و اعضای آن همسو باشند، تعاونی‌ها کارآمدتر از شرکت‌های سرمایه‌گذاری عمل می‌کنند. اعضای تعاونی فرصت فروش مستقیم محصول خود را در بازار محلی دارند. هر دو گزینه فروش مستقیم از طریق بازار محلی و فروش از طریق تعاونی باعث بهبود رفاه کشاورزان می‌شود. در نهایت، تعاونی‌های کشاورزی را می‌توان به عنوان سازمان‌های یکپارچه عمودی نیز تعریف کرد که هدف آنها به حداکثر رساندن رفاه اعضا است. کشاورزانی که به صورت عمودی با شرکت‌های تحت مالکیت سرمایه‌گذار ادغام می‌شوند، کارمند می‌شوند و بنابراین انگیزه‌های کمتری

برای بهبود کیفیت محصول دارند. اما ادغام عمودی از طریق تعاونی‌ها، انگیزه‌های اقتصادی کشاورزان برای نوآوری‌هایی که کیفیت را بهبود می‌بخشد، حفظ می‌کند (Candemir et al., ۲۰۲۱).

بحث در مورد غنی سازی تولیدات کشاورزی به منظور ایجاد امنیت غذایی برای جمعیت رو به رشد جهان الزامی است. کشاورزی در سالهای اخیر به دلیل وزش بادهای موسمی نامشخص، کاهش حاصلخیزی خاک، فشار جمعیت، کمبود خدمات حمایتی و غیره با چالش‌های شدید مواجه شده است. برای غلبه بر این موارد، نیاز به ارتباطاتی مانند انتشار اطلاعات صحیح در زمان مناسب برای کشاورزان وجود دارد که به آنها در جهت ارتقای دانش کشاورزی کمک می‌کند (Paul & Mitra, ۲۰۲۳). اگرچه عواملی حمایت کننده مانند سیاست و مقررات، آموزش و مهارت، محیط بازار و فرهنگ، تعاونی‌های کشاورزی را به عنوان شکلی از کارآفرینی روستایی در کشورهای در حال توسعه تقویت می‌کنند اما تعاونی‌ها هنوز در مقابله با چالش‌های اقتصادی شکست می‌خورند (Beishenaly & Dufays, ۲۰۲۳). توسعه پایدار مستلزم در نظر گرفتن همزمان جنبه‌های اقتصادی، زیست محیطی و اجتماعی است و یک مدل تجاری جدید برای توسعه پایدار به نام اقتصاد دایره‌ای به هماهنگ کردن این جنبه‌ها کمک می‌کند. کمیسیون اروپا سیاست‌هایی را جهت حصول پایداری پیشنهاد کرده است که عبارتند از: تضمین درآمد عادلانه، افزایش رقابت، توجه به تغییرات آب و هوا، مراقبت از محیط زیست، در نظر گرفتن تنوع زیستی و حفاظت از کیفیت غذا و سلامت افراد جامعه. تمرکز اهداف بر روی مسائل اجتماعی، زیست محیطی و اقتصادی نشانه روشنی از ضرورت ایجاد پایداری با محوریت کشاورزی است (Hrustek, ۲۰۲۰). جدول ۱ تاثیرات تعاونی‌های کشاورزی بر سه بعد پایداری را نشان می‌دهد. همسویی سیاست‌های کشاورزی با اهداف توسعه پایدار سازمان ملل برای انتقال به سمت تولید مواد غذایی پاک‌تر و دوستدار محیط زیست، به‌ویژه برای کشورهای که از نظر جغرافیایی و جمعیتی متنوع هستند، ضروری است. چراکه علیرغم دستیابی به کفایت از نظر تولید مواد غذایی، دسترسی همگان به مواد غذایی در کشورهای در حال توسعه همچنان یک چالش بزرگ است. ایجاد یک سیاست فراگیر مؤثر جهت مدیریت پایدار سیستم‌های کشاورزی، همراه با اجرای صحیح طرح‌های رفاه اجتماعی، منجر به تحقق برخی از اهداف توسعه پایدار می‌شود. مدیریت زباله‌های کشاورزی و اتخاذ رژیم‌های غذایی سالم نیز امکان‌گذار آرام کشاورزی به سمت یک شرکت پایدار را فراهم می‌کند (Priyadarshini & Abhilash, ۲۰۲۰).

جدول ۱. تاثیر تعاونی‌های کشاورزی بر ابعاد مختلف پایداری

تعاونی‌ها و ابعاد پایداری	اجزا	دفرنس
نقش تعاونی‌ها در ایجاد شیوه‌های	پذیرش تکنیک‌های کنترل سبز شامل مقررات اکولوژیکی، کنترل بیولوژیکی و فیزیکی و	(Candemir et al., ۲۰۲۱) (Laurett et al., ۲۰۲۰), (Hrustek, ۲۰۲۰) (۲۰۲۱)

دوستدار محیط زیست	استفاده علمی از آفت کش های شیمیایی و کاهش استفاده از آفت کش ها و سموم افزایش احتمال سرمایه گذاری در اصلاح ارگانیک مراقبت از محیط زیست و حفاظت از تنوع زیستی طبیعت و حیوانات بهبود کیفیت غذا کاهش آسیب خاک و اثرات نامطلوب محصولات شیمیایی	
نقش اقتصادی تعاونی ها	افزایش درآمد مزرعه را از طریق دسترسی بهتر به نهاده ها و تخصص فنی افزایش قدرت چانه زنی کشاورزان افزایش سهم بازار قیمت رقابتی تعاونی ها افزایش احتمال بهره مندی کشاورزان از بازارهای جهانی به ویژه در کشورهای در حال توسعه تخصیص یارانه دوام فعلی کسب و کار کشاورزی و درآمدها و سودهای ایجاد شده دسترسی به اعتبارات و غلبه بر موانع مالی استفاده از فناوری های مدرن مانند سیستم های آبیاری، بذره های بهبود یافته و کود اصلاح شده	(Candemir et al., ۲۰۲۱) (Hrustek, ۲۰۲۰), (Bhattarai & Pandit, ۲۰۲۳)
نقش اجتماعی تعاونی ها	دسترسی آسان تر به بازار استخدام آسان تر اعضا افزایش مهارت های مذاکره و توانایی تصمیم گیری برای زنان	(Candemir et al., ۲۰۲۱) (Hrustek, ۲۰۲۰), (Munasib & Jordan, ۲۰۱۱)

	ایجاد دانش و ظرفیت سازی را برای اعضا از طریق آموزش به زیرساخت های عمومی مانند جاده ها و روشنایی خیابان ها کمک می کنند و خدماتی مانند مهدکودک ها، امکانات ورزشی و غذاخوری های ارزان قیمت و فروشگاه های مواد غذایی را ارائه می دهند. تأمین غذا برای همه مردم جهان و برای همه گونه های جانوری و گیاهی	
--	--	--

روش شناسی

این پژوهش با توجه به ماهیت توصیفی و با توجه به هدف تعریف شده، از نوع کاربردی است. ابتدا با بررسی ادبیات موضوع، از طریق مطالعات کتابخانه ای و منابع پژوهش های الکترونیکی و جمع آوری شاخص های مرتبط، به شناسایی چالش ها در تعاونی کشاورزی پرداخته است. سپس شاخص های مؤثر به کمک روش دلفی ساعتی^۹ با استفاده از قضاوت های ذهنی چهار نفر از خبرگان و متخصصان دارای حداقل ۵ سال سابقه کاری مدیریتی در تعاونی مورد نظر که دارای تحصیلات دانشگاهی حداقل کارشناسی بوده اند، به دست آمده است. سپس وزن هر یک از شاخص ها با استفاده از روش بهترین-بدترین (BWM^{۱۰}) به کمک نرم افزار اکسل و لینگو تعین می گردد (لازم به ذکر است که محقق همراه با پرسشنامه در محل حضور یافته و برای خبرگان نحوه تکمیل پرسشنامه را توضیح دادند). این روش جز روش های تصمیم گیری چند معیاره (MCDM^{۱۱}) است. تکنیک های MCDM برای تعیین وزن معیارها، سنجش معیارها و انتخاب بهترین گزینه از بین گزینه های مختلف استفاده می شود. برای سنجش روایی و پایایی پرسشنامه نیز با توجه به مقدار ضریب آلفای کرونباخ ۰.۷۵ به کمک نرم افزار SPSS به پایایی منطقی این پرسشنامه پی می بریم. روایی پرسشنامه نیز توسط خبرگان پژوهش مورد تایید قرار گرفته است. با مطالعه پیشینه تحقیق، بیست معیار از چالش های تعاونی های کشاورزی پایدار مطابق جدول ۲ در سه گروه جداگانه با توجه به ابعاد مختلف پایداری شناسایی شده است که پرسشنامه بر اساس آن طراحی گردیده است. در این راستا، ابتدا از اعضای تعاونی خواسته شده است که میزان اهمیت معیارهای مدل

^۹. SAATI Delphi

^{۱۰}. Best-Worth Method

^{۱۱}. Multiple decision making

را با طیف لیکرت ده تایی (بالاترین نمره ۱۰ و کمترین نمره ۱) مشخص نمایند. در روش دلفی ساعتی تمام متغیرهایی که امتیاز آن‌ها از هفت بالاتر بود، انتخاب شده و در مدل باقی ماندند (کوهکن موخر، ۱۳۹۶).

جدول ۲. چالش‌های کشاورزی پایدار در تعاونی‌ها

نام چالش	نماد	تعریف	بعد پایداری	رفرنس
عدم کمک مالی و هزینه سرمایه‌گذاری بالا	C ^۱	سود حاصل از محصولات کشاورزی پایدار بازده مورد انتظار را برای تولیدکنندگان فراهم نمی‌کند. همچنین مشوق‌های مالی از سوی نهادهای دولتی و خصوصی وجود ندارد.	اقتصادی	De Jesus & (Punzal, ۲۰۲۳ Mirón-), Sanguino & Díaz-Caro, Omar (۲۰۲۲), (et al., ۲۰۲۲)
وام با بهره بالا و عدم دسترسی به اعتبارات	C ^۲	نرخ بهره یا سود بانکی یکی از مهم‌ترین مفاهیم اقتصادی است که دولت‌ها با کاهش یا افزایش آن، تغییرات مهمی در جامعه و وضعیت اقتصادی کشورها ایجاد می‌کنند.		De Jesus & (Punzal, ۲۰۲۳ Laurett et al., (۲۰۲۱)
کمبود وسایل حمل و نقل و تجهیزات فنی	C ^۳	افزایش بازدهی سیستم حمل و نقل و تجهیزات فنی به بهبود وضعیت اجتماعی کشاورزان و کاهش هزینه‌ها کمک می‌کند.		De Jesus & (Punzal, ۲۰۲۳ Dube & Gawande, (۲۰۱۴), Govindan et (al., ۲۰۲۰)
سیاست‌های قیمتی ناسازگار در منابع و محصولات	C ^۴	قیمت بسیاری از محصولات کشاورزی غیر واقعی است.		De Jesus & Punzal, Ada et (۲۰۲۳), (al., ۲۰۲۲)

Barbosa Junior) (et al., ۲۰۲۲ De Jesus &) (Punzal, ۲۰۲۳)	زیست محیطی	آفت کش ها معمولا در سراسر جهان برای مبارزه با آفات که تولید را از بین می برند استفاده می شود. محصولات جایگزین (مانند آفت کش های سبز) می توانند جایگزین آنها شوند. با این حال، کشاورزان به دلیل هزینه های بالا و عدم آگاهی در مورد اثربخشی آنها از آنها استفاده نمی کنند. آفات از عدم استفاده از آفت کش ها به وجود می آیند.	C ^۵	استفاده از مواد شیمیایی کشاورزی (حشره کش ها، علف کش ها، آفت کش ها) و عدم کنترل آفات (علف های هرز)
De Jesus &) Punzal, ۲۰۲۳)		زلزله، سیل، طوفان، گردباد، سونامی، تگرگ، ریزش بهمن، رعد و برق، تغییر شدید درجه حرارت، خشکسالی و آتشفشان نمونه هایی از رخداد های طبیعی هستند. برخی از رخداد های طبیعی، به طور غیرمستقیم، ناشی از عملکردهای انسانی هستند.	C ^۶	بلای طبیعی
Barbosa Junior) (et al., ۲۰۲۲		تغییر اقلیم و فرسایش خاک باعث کاهش تولید می شود. این عوامل منجر به هزینه های بالا و کشاورزی پایدار می شود.	C ^۷	تغییر شرایط آب و هوایی و خاک
Ada et al.,) (۲۰۲۲		مدیریت سبز شامل مجموعه ای از مطالعات و اقدامات جامع، هدفمند و مستمری است که در سطوح مختلف دستگاه های اجرایی برای استفاده بهینه از منابع و کاهش اثرات سوء بر منابع زیستی اعمال میشود.	C ^۸	هزینه اجرای فعالیت های سبز
Ada et al.,) (۲۰۲۲		به مجموعه ای از فرآیندها و فعالیت هایی که با هدف کاهش اثرات زیست محیطی	C ^۹	فقدان سیستم مدیریت زیست محیطی

		انجام می شوند، سیستم مدیریت زیست محیطی گفته می شود.		
Omar et al.,) (۲۰۲۲, Govindan et) al., ۲۰۲۰)	اجتماعی	برخی از اعضای هیات مدیره ریسک گریز هستند.	C۱۰	اجتناب از ریسک بالا در بین اعضای هیئت مدیره تعاونی
Omar et al.,) (۲۰۲۲, Govindan et) al., ۲۰۲۰)		برخی از تعارضات بین اعضای هیئت مدیره، تعارض مخرب هستند.	C۱۱	اختلاف نظر بین اعضای هیئت مدیره
Omar et al.,) (۲۰۲۲, Bhattarai &) (Pandit, ۲۰۲۳)		عدم اطمینان به معنی ابهام، عدم توافق، عدم دقت و نامشخص بودن وضعیت محصول است.	C۱۲	عدم اطمینان از محصولات و تجاری سازی محصولات
De Jesus &) (Punzal, ۲۰۲۳, Bhattarai &) Pandit, ۲۰۲۳)		رهبر به عنوان کسی است که مردم را برای رسیدن به اهداف مشترک هدایت می کند. بنابراین باید رفتار عادلانه ای در برابر او داشت	C۱۳	رفتار ناعادلانه با رهبر تعاونی
Omar et al.,) (۲۰۲۲, Bhattarai &) (Pandit, ۲۰۲۳) Ada et al.,) (۲۰۲۲, Bhattarai &) Pandit, ۲۰۲۳)		قوانین کشاورزی پایدار را ترویج می کنند.	C۱۴	عدم رعایت قوانین و مقرارت و نداشتن حسن شهرت و نبود هنجارها برای تنظیم و اجرای کشاورزی پایدار

Omar et al.,) (۲۰۲۲, Govindan et) (al., ۲۰۲۰	همکاری بین تولیدکنندگان، پذیرش کشاورزی پایدار را تسهیل می کند.	C۱۵	نبود حمایت و تعهد و همکاری داخلی بین اعضا(شبکه سازی)
Bhattarai &) Pandit, ۲۰۲۳)	هرچه میزان سلطه و نفوذ دولت گسترده تر و وسیعتر باشد، زمینه فعالیت دیگر نهادهای اقتصادی مانند بخش تعاونی ها کمتر می شوند.	C۱۶	نبود هماهنگی بین سازمان های دولتی و تعاونی ها
Bhattarai &) Pandit, ۲۰۲۳)	طرح های بیمه ای مشوق و حامی کشاورزان خواهد بود.	C۱۷	نبود طرح های بیمه ای مقرون به صرفه دولتی
Najafi et al.,) (۲۰۱۹, Govindan &) Hasanagic, (۲۰۱۸)	مدیر توانمند، تعاونی را توانمند می کند.	C۱۸	نبود مدیر تعاونی توانمند
Govindan et) (al., ۲۰۲۰	این معیار شامل تمایل تولیدکنندگان برای حرکت از کشاورزی سنتی به کشاورزی پایدار است.	C۱۹	فقدان دانش فنی، آگاهی، فرهنگ و نیروی متخصص
Barbosa Junior) (et al., ۲۰۲۲)	سیاست های عمومی حمایت کننده پایداری و مشوق ها می تواند به تولیدکنندگان انگیزه دهد.	C۲۰	نبود مشوق ها (سیاست، تبلیغات، بازرسی)

روش بهترین-بدترین برای محاسبه وزن شاخص ها

روش تصمیم گیری بهترین-بدترین یک روش تصمیم گیری چند معیاره است. BWM روشی جدید می باشد که نسبت به سایر روش های وزن دهی مبتنی بر مقایسات زوجی، دارای مزایای زیر است:

۱. BWM، برای تعیین وزن معیارها از دو بردار مقایسه زوجی استفاده می کند. به عبارت دیگر در این روش، ابتدا خبرگان بهترین و بدترین شاخص را انتخاب می کنند و طبق یک روند نظام مند به مقایسه بهترین شاخص نسبت به بقیه شاخص ها و

سایر شاخص‌ها به بدترین شاخص می‌پردازند. این روش مقایسات کمتر و سازگارتری نسبت به سایر روش‌ها ارائه می‌دهد. تعداد مقایسات زوجی آن $(n-3)/2$ است. درحالی‌که درروش AHP تعداد مقایسات زوجی $n(n-1)/2$ است. همین امر نشان‌دهنده کارآمدی این روش است چراکه به داده‌ها و زمان کمتری نیاز دارد و نتایج قابل اطمینان‌تری به دست می‌دهد (Rezaei, ۲۰۱۵).

۲. BWM مقایسات ساختاریافته‌تری نسبت به سایر روش‌های تصمیم‌گیری دارد. یکی از انتقادهای بر روش‌های تصمیم‌گیری، درجه ناسازگاری است که ناشی از قضاوت‌های نادرست و دانش ناقص خبرگان و تصمیم‌گیرندگان است. روش بهترین و بدترین از نسبت‌های اهمیت نسبی معیارها بر اساس ارزیابی انجام شده توسط تصمیم‌گیرندگان استفاده می‌کند. هنگامی که یک تصمیم‌گیرنده مقایسه‌های زوجی را در BWM ارائه می‌دهد، بررسی ناسازگاری قابل قبول برای اطمینان از منطقی بودن ارزیابی‌ها، گام مهمی است. برای مثال در AHP، خبرگان ممکن است در ابتدا یک شاخص را خیلی مهم بدانند، اما در ادامه روند مقایسه، شاخص‌های مهم‌تر دیگری پیدا می‌کنند که این امر سبب می‌شود مقایسات را از ابتدا شروع کنند (Rezaei & Fallah Lajimi, ۲۰۱۹).

۳. برای مقایسه زوجی درروش BWM از اعداد صحیح استفاده می‌شود که استفاده و محاسبه از طریق این روش را تسهیل می‌کند.

برای به کار بردن روش BWM مراحل خاصی لازم است (Onstein et al., ۲۰۲۰). گام‌های روش بهترین-بدترین به شرح زیر است:

گام اول: تعیین معیارهای تصمیم‌گیری است. مجموعه معیارهای تصمیم‌گیری را با $\{c_1, c_2, \dots, c_n\}$ نمایش می‌دهد که در آن n نشان‌دهنده تعداد معیارها است.

گام دوم: با توجه به سیستم معیار تصمیم‌گیری، بهترین (بااهمیت‌ترین) و بدترین (کم‌اهمیت‌ترین) معیار باید توسط تصمیم‌گیرنده‌ها، تعیین شوند.

گام سوم: میزان ارجحیت بهترین معیار نسبت به معیارهای دیگر با استفاده از اعداد ۱ تا ۹ تعیین می‌شود. بردار مقایسه‌ی بهترین معیار نسبت به معیارهای دیگر به شکل زیر است:

$$A_B = (a_{B1}, a_{B2}, \dots, a_{Bn})$$

که در آن a_{Bj} نشان‌دهنده ارجحیت بهترین معیار B بر معیار j است. واضح است که $a_{BB} = 1$ است.

گام چهارم: میزان ارجحیت تمام معیارها نسبت به بدترین معیار با استفاده از اعداد ۱ تا ۹ تعیین می‌شود. بردار مقایسه‌ی تمام معیارها نسبت به بدترین معیار به شکل زیر است:

$$A_w = (a_{1w}, a_{2w}, \dots, a_{nw})^T$$

که در آن a_{jw} نشان‌دهنده ارجحیت معیار j بر بدترین معیار w است. واضح است که $a_{ww} = 1$.

گام پنجم: این مرحله به دست آوردن اوزان بهینه $(w_1^*, w_2^*, \dots, w_n^*)$ می‌باشد. به منظور تعیین اوزان بهینه، برای تمام

j ها، باید پاسخی تعیین شود که اختلافات $\left| \frac{w_B}{w_j} - a_{Bj} \right|$ و $\left| \frac{w_j}{w_w} - a_{jw} \right|$ را برای تمام j ها حداقل کند.

به این ترتیب، به منظور محاسبه‌ی اوزان بهینه‌ی فازی $(w_1^*, w_2^*, \dots, w_n^*)$ ، می‌توان از مدل برنامه‌ریزی خطی زیر استفاده

کرد:

$$\begin{aligned} & \min \xi \\ & s.t. \\ & \left| \frac{w_B}{w_j} - a_{Bj} \right| \leq \xi, \text{ for all } j \\ & \left| \frac{w_j}{w_w} - a_{jw} \right| \leq \xi, \text{ for all } j \\ & \sum_j w_j = 1 \\ & w_j \geq 0, \text{ for all } j \end{aligned} \quad (1)$$

درروش بهترین-بدترین، دو مدل برای محاسبه پایین‌ترین و بالاترین مقدار وزن معیار j ارائه می‌شود. این مدل‌ها پس

از حل مدل (۳) و پیدا کردن ξ^* حاصل شده است.

$$\begin{aligned} & \min w_j \\ & s.t. \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} & \left| \frac{w_B}{w_j} - a_{Bj} \right| \leq \xi^*, \text{ for all } j \\ & \left| \frac{w_j}{w_w} - a_{jw} \right| \leq \xi^*, \text{ for all } j \\ & \sum_j w_j = 1 \end{aligned} \quad (2)$$

$$w_j \geq 0, \text{ for all } j$$

$$\begin{aligned}
 & \max w_j \\
 & s.t. \\
 & \left| \frac{w_B}{w_j} - a_{Bj} \right| \leq \xi^*, \text{ for all } j \\
 & \left| \frac{w_j}{w_w} - a_{jw} \right| \leq \xi^*, \text{ for all } j \\
 & \sum_j w_j = 1 \\
 & w_j \geq 0, \text{ for all } j
 \end{aligned} \tag{۳}$$

یافته‌های پژوهش:

با تکیه بر ادبیات تحقیق تعداد بیست مانع شناسایی شده است. این مولفه‌های استخراج شده در قالب پرسش نامه ای با طیف ده تایی لیکرت برای خبرگان ارسال گردید. عدد یک بیانگر کم ترین اهمیت و عدد ده بیانگر بیشترین اهمیت می باشد. البته باید گفت که خبرگان هیچ مولفه جدیدی به پرسش نامه اضافه نکردند که دلیلی بر جامع بودن شیوه‌های شناسایی شده در ادبیات پژوهش است. پس از مشخص شدن شاخص‌های موثر به روش دلفی، برای تعیین وزن نسبی شاخص‌ها به روش بهترین-بدترین پرسشنامه دوم طراحی و در اختیار اعضای تعاونی قرار گرفت و بر اساس نظر ۴ خبره روش دلفی که دارای تحصیلات دانشگاهی و سوابق علمی و اجرایی مرتبط هستند معیارهای موثر مشخص شدند. معیارهای موثر که میانگین امتیاز آن‌ها پس از نظرسنجی خبرگان بالای هفت بوده است شامل: C۱ (عدم کمک مالی و هزینه سرمایه گذاری بالا)، C۵ (استفاده از مواد شیمیایی کشاورزی (حشره کش ها، علف کش ها، آفت کش ها) و عدم کنترل آفات (علف های هرز))، C۹ (فقدان سیستم مدیریت زیست محیطی)، C۱۶ (نبود هماهنگی بین سازمان های دولتی و تعاونی ها)، C۱۹ (فقدان دانش فنی، آگاهی، فرهنگ و نیروی متخصص) و شاخص ششم C۲۰ (نبود مشوق ها). سپس از خبرگان خواسته شد تا ارجحیت مهم ترین شاخص موثر را نسبت به سایر شاخص ها و در مرحله بعد ارجحیت سایر شاخص ها را نسبت به کم اهمیت ترین معیار موثر تعیین کنند. وزن موانع پس از ساخت یک ماتریس مقایسه زوجی از موانع اصلی در مقیاس ۱-۹ محاسبه شد.

جدول ۳. بهترین و بدترین شاخص از نظر هر خبره

نوع شاخص	خبره ۱	خبره ۲	خبره ۳	خبره ۴
بهترین	C۵	C۱۹	C۱۹	C۱

بدترین	C ^۹	C ^{۲۰}	C ^۵	C ^{۲۰}
--------	----------------	-----------------	----------------	-----------------

با کمک فهرست نهایی موانع، یک پرسشنامه ساختاریافته برای BWM تهیه و در مقابل گروه خبره قرار گرفت. بهترین و بدترین معیارها شناسایی شدند و کارشناسان بر سر موانع به اجماع رسیدند. جدول ۳ نشان می‌دهد که چگونه کارشناسان بهترین و بدترین موانع را ارزیابی کردند. در گام بعد مقایسات زوجی بهترین شاخص با شاخص‌های دیگر (EO) و دیگر شاخص‌ها با بدترین شاخص (OW) مطابق نظر خبرگان صورت گرفت. به عنوان مثال برای خبره اول مطابق جدول ۴ مقایسه زوجی بهترین شاخص یعنی استفاده از مواد شیمیایی کشاورزی (حشره کش‌ها، علف کش‌ها، آفت کش‌ها) و عدم کنترل آفات (علف‌های هرز) با بقیه شاخص‌ها و به طریق مشابه مقایسه زوجی بقیه شاخص‌ها با بدترین شاخص یعنی فقدان سیستم مدیریت زیست‌محیطی مطابق جدول ۵ صورت گرفته است.

جدول ۴. مقایسه زوجی بهترین شاخص با بقیه شاخص‌ها از منظر خبره ۱

BO	C ^۱	C ^۵	C ^۹	C ^{۱۶}	C ^{۱۹}	C ^{۲۰}
C ^۵	۶	۱	۹	۵	۶	۶

جدول ۵. مقایسه زوجی بقیه شاخص‌ها با بدترین شاخص

OW	C ^۱	C ^۵	C ^۹	C ^{۱۶}	C ^{۱۹}	C ^{۲۰}
C ^۹	۹	۲	۱	۲	۱	۳

پس از حل مدل به کمک نرم‌افزار اکسل و لینگو که از نرم‌افزارهای قدرتمند برای حل مسائل بهینه‌سازی است و با توجه به جدول ۶. وزن نهایی شاخص‌ها به دست می‌آید. در روش BWM مقایسه‌های زوجی کمتری وجود دارد بنابراین می‌توان در زمان کمتر با پیچیدگی کمتر راه حل را به دست آورد.

جدول ۶. وزن نهایی شاخص‌ها

رتبه معیار	وزن	نماد معیار
۳	۰.۲۰۲	C ^۱
۲	۰.۲۴۷	C ^۵
۴	۰.۱۱	C ^۹
۵	۰.۱۰۳	C ^{۱۶}
۱	۰.۳۰۵	C ^{۱۹}
۶	۰.۰۳۳	C ^{۲۰}

میتوان دریافت که شاخص C۱۹ با وزن ۰.۳۰۵ مهم ترین معیار و شاخص C۲۰ با وزن ۰.۰۳۳ کم اهمیت ترین معیار هستند. نبود دانش فنی برای اتخاذ شیوه های پایدار مانعی است که به طور گسترده در ادبیات مورد بحث قرار گرفته است. نتایج نشان داد که مانع دانش فنی بیشترین تأثیر را بر عدم اجرای کشاورزی پایدار دارد. به عقیده گلدبرگر و همکاران، فقدان دانش و تکنیک های کشاورزی پایدار به تولیدکنندگان محدود نمی شود، بلکه همه افراد درگیر در این فرآیند، از عرضه کنندگان گرفته تا نهادهای حامی کشاورزی پایدار را در بر می گیرد. بنابراین، فرآیند انتقال از کشاورزی سنتی به کشاورزی پایدار، شامل ذینفعان مختلف، نه تنها کشاورزان، می شود. از این حیث، افزایش آگاهی در مورد مزایای کشاورزی پایدار از طریق آموزش موثر، به منظور اتخاذ تغییرات مورد نیاز برای این گذار ضروری است (Goldberger et al., ۲۰۱۵). این فناوری ها شامل استفاده از روبات ها و هواپیماهای بدون سرنشین است که هزینه های نیروی کار را کاهش می دهند، به پیش بینی آب و هوا کمک می کنند و رقابت در سیستم های کشاورزی را افزایش می دهند (Ammann et al., ۲۰۲۲). آموزش، کشاورزان را تشویق به اجرای شیوه های پایدار می کند و آنها را برای انتقال دانش و بهبود روابط در جامعه تشویق می کند. مانع کنترل آفات و علف های هرز با وزن ۰.۲۴۷ یکی از مهمترین موانع دیگر است. این مانع نشان دهنده دانش اندک کشاورزان در مورد مدیریت محصولات زراعی برای جلوگیری از خسارات ناشی از آفات است. بنابراین، دانش دقیق برای اتخاذ شیوه های کارآمدتر و کنترل مؤثر آفات ضروری است. چادویک و همکاران برای تسهیل کنترل آفات، استفاده از فرآورده های ارگانیک مانند کود طبیعی در مزارع را پیشنهاد می کنند. همچنین خاطرنشان کردند که استفاده از کودهای آلی شاید به دلیل ناآگاهی تولیدکنندگان از کارایی این محصولات در مبارزه با آفات باشد (Gebbers & Adamchuk, ۲۰۱۰). بنابراین کاهش کاربرد آفت کش ها و استفاده از آفت کش های ارگانیک توصیه می شود. این امر مستلزم تغییر در فرهنگ و رفتار بازار است. کشاورزان باید مراقب باشند و از محصولات جایگزین (دوستاندار محیط زیست) برای کنترل آفات استفاده کنند. زیرا آفت کش ها و سموم آلی محیط زیست را آلوده می کنند و برای سلامت انسان بسیار خطرناک هستند. مانع مهم دیگر انگیزه مالی با وزن ۰.۲۰۲ است، به این معنی که کشاورز هیچ حمایت دولتی یا دریافت نقدی دیگری برای اتخاذ شیوه های پایدار ندارد. به گفته براون ایجاد مشارکت بین دست اندرکاران کشاورزی پایدار و نهادهای دولتی و خصوصی، عمدتاً دولت، نهادهای روستایی و شبکه های فعال ضروری است. دولت می تواند با تدوین سیاست ها و محدودیت های اعمالی از روش های ارگانیک (پایدار) حمایت کند (Brown, ۲۰۱۶).

این مطالعه نشان داد که تدوین سیاست های عمومی با به کارگیری کشاورزی پایدار مرتبط است. در این رابطه، دالدی و همکاران ضرورت تدوین سیاست های عمومی برای حمایت از کشاورزان در حرکت به سمت کشاورزی پایدار را توضیح دادند. آنها همچنین خاطرنشان کردند که با هدف کاهش موانع اجرای کشاورزی پایدار، باید بین ادارات دولتی و تولیدکنندگان از نظر قوانین تولید، اجماع وجود داشته باشد (de Olde et al., ۲۰۱۷). منافع سیاسی باید با کشاورزی

پایدار همسو باشد تا موثر بوده و حمایت مالی و منافی را برای تولیدکنندگان پایدار ارائه دهد. نیاز به نهادهای عمومی برای توسعه سیاست‌هایی برای تشویق اتخاذ شیوه‌های جدید در کشاورزی پایدار وجود دارد. استفاده منطقی از آب و کود طبیعی برای حفظ محیط زیست و سرمایه گذاری در تولید محصولات بدون فرسایش خاک (زیرا به خاک آسیب نمی‌رساند). راه دیگر برای دستیابی به کشاورزی پایدار هستند. با توجه به اینکه تعریف درستی از کشاورزی پایدار به دست نیامده است. پیشنهاد جهت راه حل‌ها بسیار محدود می‌شود. برای اجرای کشاورزی پایدار در سطح جهانی، لازم است راه حل‌های منطقه‌ای به کار گرفته شود. چراکه هر مزرعه ویژگی‌های خاص خود را دارد. این شیوه‌ها بر کاهش ضایعات مواد غذایی و بازیافت مواد مغذی مورد استفاده در تولید تمرکز دارند (Adegbeye et al., ۲۰۲۰).

پیشنهادهای

این مطالعه به موانع بالقوه‌ای می‌پردازد که اجرای کشاورزی پایدار را در عمل محدود می‌کند. پس از بررسی گسترده ادبیات، تعداد بیست مانع برای کشاورزی پایدار آشکار شد آنها مانع اتخاذ شیوه‌های پایدار در مزارع کشاورزی می‌شوند. هدف این مطالعه نشان دادن راه‌های به حداقل رساندن یا حذف موانع و چگونگی غلبه بر آنهاست. از میان این موانع، فقدان نیروی کار متخصص و دانش فنی، جز معیارهای تأثیرگذارتر بود. برای غلبه بر موانع و بهبود اجرا، راهکارها و اقدامات متفاوتی مورد نیاز است. متأسفانه، تنوع موانع و پیچیدگی آنها به این معنی است که راه حل‌های سریع و آسان برای ریشه‌کن کردن آنها وجود ندارد. یک رویکرد گسترده‌تر که ابعاد و ذینفعان مختلف را مورد توجه قرار دهد مورد نیاز است. حوزه‌های عمل شامل توسعه سیستم آموزش و ظرفیت‌سازی و حمایت اجتماعی و سیاسی کشاورزان است. برای تحقق پیشنهادات و توصیه‌ها و بهبود اجرا، کار فرا رشته‌ای و همکاری بین بسیاری از بازیگران مورد نیاز است. تعاونی‌ها ضمن تمرکز بر اهداف مشترک، از یکپارچگی اجتماعی و همکاری بین اعضا حمایت می‌کنند. آنها سازمان‌های مهمی برای ارائه خدمات و توزیع محصولات کشاورزی و غذایی تلقی می‌شوند. با این حال، سازمان‌ها برای رعایت اصول پایداری با موانعی روبرو هستند. از این رو دولت‌ها و سازمان‌ها مجبورند روی راه حل‌های ممکن تمرکز کنند (Kumar et al., ۲۰۲۱). این موانع به عنوان موانع عملیاتی، اقتصادی، مالی، فناوری، نهادی، دولتی و اجتماعی تعیین شدند. نتایج اصلی بر ارتقای دانش فنی کشاورزان در مورد چگونگی اجرای کشاورزی پایدار، نیاز به سیاست‌های عمومی دولت، شبکه‌سازی جهت به اشتراک گذاری اطلاعات شیوه‌های پایدار و مشوق‌های مالی از سوی دولت متمرکز است. نهادهای دولتی و خصوصی باید قوانین و مقرراتی را ایجاد کنند که به اشتراک گذاری اطلاعات کمک کند، تا کشاورزان مزایای کشاورزی پایدار را درک کنند. فقدان دانش باعث می‌شود که کشاورزان از روش‌های دوستدار محیط‌زیست برای ترویج شیوه‌های پایدار بی‌خبر باشند. اگر دولت در آموزش کشاورزان سرمایه‌گذاری کند، کشاورزی پایدار می‌تواند به سرعت اجرا شود، زیرا به نظر می‌رسد که این مانع بر سایر موانع تأثیر می‌گذارد. علاوه بر این، سایر روش‌هایی که قبلاً در ادبیات مورد بحث قرار گرفته‌اند نیز کشاورزی پایدار را تشویق می‌کنند، مانند استفاده مجدد از آب، با دسترسی آسان به اینترنت

و توسعه سیاست‌ها و زیرساخت‌های عمومی برای ترویج کشاورزی پایدار. انتشار اطلاعات مرتبط بین اعضای تعاونی‌ها به کمک ابزارهایی مانند اینترنت و فضای مجازی جهت به‌روز رسانی دانش و گام برداشتن جهت آموزش همگانی رایگان، تشکیل کارگروه‌ها و کارگاه‌های تخصصی، نشست‌های بین‌المللی و استفاده از تجربیات کشورهای پیشرو کشاورزی پایدار، برگزاری کنفرانس‌های ملی و بین‌المللی و استفاده از افراد صاحب سبک و نخبه‌ها، به کارگیری صنعت نسل ۴ شامل بلاک چین و اینترنت اشیا، پیاده‌سازی اصول اقتصاد دایره‌ای و لجستیک معکوس و استفاده از آب فاضلاب تصفیه‌شده به شدت تاکید می‌شود. اعضای تعاونیها باید با فلسفه تشکیل تعاونی‌ها آشنا شوند. آموزش اصول و فلسفه شکل‌گیری تعاونی در کنار قوانین باید مد نظر قرار گیرد. تعاونیها در شکلهای خانوادگی، محلی و در قالب مشارکت‌های خیریه‌ای نیز قابلیت شکل‌گیری داشته باشند. فرایند اخذ مجوز به کمترین زمان ممکن برسد و همزمان، اعتباری برای افراد دارای حسن شهرت در نظر گرفته شود. این مطالعه دارای محدودیت‌هایی نیز می‌باشد. اول اینکه این پژوهش در منطقه خاصی صورت گرفته است. ممکن است در مناطق دیگر نتایج دیگری حاصل شود. محدودیت دیگر تعداد پاسخ‌دهندگان به پرسشنامه و تغییر احتمالی جواب‌ها با تغییر خبرگان پژوهش است. چون در روش دلفی و روش BWM بر اساس نظر خبرگان به تعیین شاخص‌های مهم و وزن آن‌ها می‌پردازد. علاوه بر این، اندازه مزایا و مقدار تولیدات می‌تواند عواملی باشد که نتایج را تحت تاثیر قرار دهد. همچنین بهتر است برای بررسی موانع با تعاونی‌های دارای دچار وضعیت رکود یا ورشکسته مصاحبه صورت بگیرد. پیشنهاد می‌شود تحقیقات آتی مدل پیشنهادی را در کشورها و فرهنگ‌ها و تعاونی‌های مختلف استفاده کنند. علاوه بر این، سایر مدل‌های چند معیاره یا تکنیک‌های آماری نیز می‌توانند برای شناسایی موانع استفاده شوند. به عنوان مثال با کمک فرضهای آماری مختلف می‌توان تاثیر ابعاد پایداری را به صورت جداگانه بر تعاونی‌های کشاورزی بررسی کرد یا بالعکس. و یا از روش‌هایی مانند برنامه‌ریزی عدد صحیح مختلط فازی، مدل‌سازی خطی و غیرخطی، برنامه‌ریزی چندهدفه، فراترکیب و الگوریتم ژنتیک برای حل مسائل پیچیده بهره گرفت.

"بررسی نقش تعاونی‌ها در پیشبرد راهبرد معیشت پایدار کشاورزی"**در برنامه آمایش آب محور "**

عارف سپهری قمشه (پژوهشگر اندیشکده نظام مسائل حکمرانی کشور) دانشجوی دکترای اقتصاد کشاورزی دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه

متوسط بارندگی در ایران کمتر از یک سوم متوسط بارش جهانی و با پراکنش بسیار نامتناسب می‌باشد. در بسیاری از مناطق ایران تبخیر و تعرق بیش از مقدار بارش سالیانه است. کشوری با شرایط فوق و نوسانات شدید بارندگی و تغییرات جوی از نظر منابع و عوامل تولید کشاورزی نیز ویژگی‌های خاصی دارد و بخش عمده‌ای از اراضی مستعد برای عملیات کشت و زرع محصولات کشاورزی به خاطر وجود محدودیت منابع آب و سایر عوامل اقتصادی، قابل کشت نیست. اتکای ۹۰ درصد از اراضی زراعی کشورمان به استخراج منابع آب، تفاوت ماهوی از حیث مصرف آب جهت کشاورزی را با سایر کشورهای جهان پدید آورده است. تجزیه و تحلیل رابطه بین منابع طبیعی و محیط زیست و فعالیت‌های انسانی نقش مهمی در توسعه پایدار هر منطقه دارد. انتخاب روشی کارآمد برای تجزیه و تحلیل روابط بین منابع طبیعی و محیط زیست و فعالیت‌های انسانی و همچنین ارائه اقدامات نظارتی مؤثر و قابل استفاده برای تحقق استراتژی پایدار به موضوع مهمی تبدیل شده است. برای شبیه‌سازی سیستم هماهنگ شده انسانی - طبیعی بر مبنای توسعه پایدار و توجه به هماهنگی چند عامل و رویکرد جامع به جای تأکید بر صرفاً فعالیت‌های انسانی یا توجه صرف به منابع طبیعی و برآورد میزان ظرفیت منابع طبیعی و توان اکولوژیک از جمله مفاهیم ارائه شده در این خصوص می‌باشد. امروزه، توزیع متوازن و هماهنگ جغرافیایی کلیه فعالیت‌های اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی نسبت به قابلیت‌ها و منابع طبیعی و انسانی سرزمین در قالب برنامه‌های آمایش سرزمینی انجام می‌شود. در چشم انداز آمایش سرزمین تصویری مطلوب از توسعه فضایی سرزمین بیان می‌شود که مجموعه کنشگران توسعه می‌خواهند با مشارکت یکدیگر و به کارگیری قابلیت‌ها، ظرفیت‌ها و مزیت‌های سرزمینی، به آن دست پیدا کنند. تنوع معیشتی به عنوان سازوکاری جهت بهبود امرار و معاش و تشویق افراد برای اجتناب از بهره برداری مفرط و تخریب منابع طبیعی مورد توجه قرار گرفته است. با توجه به مشکلات اقتصادی و افزایش مهاجرت روستاییان و افول فعالیت‌های کشاورزی در نواحی روستایی، نیاز به فعالیت‌های جایگزین و مکمل برای کشاورزی احساس می‌شود تا به منظور توسعه پایدار روستایی، امکان بهره‌مندی روستاییان از معیشت پایدار فراهم آید به طوری که بهبود کیفیت زندگی و رضایتمندی روستاییان را باعث شود. تعاونی‌ها از جمله نهادهایی هستند که نقش بسیار مهمی در توسعه روستاها دارند و با کاهش فرصت‌های از دست رفته کشاورزان، قادرند نقش بسیار مهمی در فرآیند کاهش فقر و ایجاد معیشت پایدار ایفا کنند.

۱. بیان مسئله

عدم توازن از جمله مشکلات ماندگاری است که در اثر فشار بیش از آستانه توان سرزمین بر منابع موجود حاصل شده است. توازن، ناظر بر وجود هماهنگی میان مصارف و منابع بر اساس شناسایی آستانه‌ها است. بهره‌برداری غیرمتوازن به فشار بر منابع موجود، بیش از توان سرزمین دلالت دارد. عدم شناسایی آستانه‌های توان سرزمینی و ناهماهنگی میان سیاست‌های بخش‌های مختلف باعث عدم توازن و پراکنش‌های نامتعادل شده است که در نهایت به بی‌عدالتی در دسترسی به فرصت‌ها، بروز مشکلات محیط زیستی پیرامنه و محدودیت آفرین برای قابلیت‌های سرزمینی منجر شده است.

یکی از مهم‌ترین جلوه‌های عدم توازن میان منابع و مصارف در منابع آبی کشور قابل مشاهده می‌باشد. در سال ۱۳۴۷ از ۶۰۹ دشت کشور، تعداد دشت‌های ممنوعه کشور ۱۵ دشت بود که این عدد در سال ۱۳۹۷ به حدود ۴۰۰ دشت ممنوعه افزایش یافته است. تعداد چاه‌های عمیق و نیمه عمیق کشور از حدود ۴۷ هزار حلقه در سال آبی ۱۳۵۲-۱۳۵۱ به حدود ۷۹۴ هزار حلقه چاه در سال آبی ۱۳۹۵-۱۳۹۴ افزایش یافته و میزان برداشت نیز از ۹ میلیارد مترمکعب به بیش از ۵۵ میلیارد مترمکعب رسیده است. طی این دوره تعداد چاه‌ها ۱۶۸ برابر و میزان برداشت‌ها بیش از ۵ برابر شده است. یعنی علیرغم افزایش چاه‌های عمیق طی چند دهه گذشته، آب‌دهی آن‌ها افزایش چندانی نداشته به این دلیل که توان تخلیه سفره‌های آب زیرزمینی به شدت کاهش یافته است.

بخش اعظم آب کشور در بخش کشاورزی استفاده می‌شود و بنابراین اهمیت بهره‌وری مصرف آب در این بخش بیش‌تر از سایر بخش‌ها است. شایان ذکر است که شاخص بهره‌وری آب صرفاً متأثر از برنامه و سامانه آبیاری نبوده و عوامل مهم و فراوانی از جمله کیفیت و کمیت و منبع آب، نظام و روش آبیاری، نیاز آبی گیاه، برنامه آبیاری، نوسانات سطح ایستابی و زهکشی، مدیریت زراعی، اقلیم و پارامترهای اقلیمی، استحصال و جمع‌آوری آب باران، تغذیه، آفات و بیماری‌ها، علف‌های هرز، اقتصاد و بازار در آن دخالت دارد.

جدول ۱. حجم منابع آب قابل برنامه ریزی برای مصارف مختلف کشور در افق ۱۴۲۴ (واحد: میلیارد مترمکعب در سال)

کل کشور	آب قابل برنامه ریزی زیر زمینی (قنات و چاه‌ها)					مجموع آب قابل برنامه ریزی سطحی و زیر زمینی				
	شرب	فضای سبز	صنعت	کشاورزی	مجموع	شرب	فضای سبز	صنعت	کشاورزی	مجموع
	۳.۳	۰.۴	۱.۱	۳۰.۲	۳۵.۱	۱۰	۰.۵	۳.۷	۶۷.۲	۸۱.۵

۱.۱. آمایش سرزمین

رشد سریع و انفجاری اقتصاد و جمعیت منجر به بهره‌برداری بیش از حد منابع طبیعی در بسیاری از کشورهای در حال توسعه شده به گونه‌ای که فشار بر منابع، روند توسعه آنان را تحت تأثیر قرار داده است. تجزیه و تحلیل رابطه بین منابع

طبیعی و محیط زیست و فعالیت‌های انسانی نقش مهمی در توسعه پایدار هر منطقه دارد. انتخاب روشی کارآمد برای تجزیه و تحلیل روابط بین منابع طبیعی و محیط زیست و فعالیت‌های انسانی و همچنین ارائه اقدامات نظارتی مؤثر و قابل استفاده برای تحقق استراتژی پایدار به موضوع مهمی تبدیل شده است (Bao et al., ۲۰۲۰). برای شبیه‌سازی سیستم همبسته انسانی - طبیعی بر مبنای توسعه پایدار (Niu, F., Yang, X., and Zhang, X. ۲۰۲۰) و توجه به هماهنگی چند عامل و رویکرد جامع به جای تأکید بر صرفاً فعالیت‌های انسانی یا توجه صرف به منابع طبیعی و برآورد میزان ظرفیت منابع طبیعی و توان اکولوژیک از جمله مفاهیم ارائه شده در این خصوص می‌باشد. امروزه، توزیع متوازن و هماهنگ جغرافیایی کلیه فعالیت‌های اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی نسبت به قابلیت‌ها و منابع طبیعی و انسانی سرزمین در قالب برنامه‌های آمایش سرزمینی انجام می‌شود. این برنامه‌ها به آرایش پایدار میان سه مؤلفه جمعیت، سرمایه، منابع طبیعی و محیط زیست یک منطقه یا سرزمین ختم می‌شود. در جهت گیری‌های ملی آمایش سرزمین برای توسعه پایدار بخش کشاورزی مواردی چون سازمان‌دهی بخش کشاورزی در پهنه سرزمین به منظور ایجاد تحول متناسب با مقتضیات اقلیمی، ارتقاء بهره‌وری و تأمین امنیت غذایی، ارتقای بهره‌وری آب و به کارگیری روش‌های مناسب آبیاری متناسب با شرایط اقلیمی و منطقه‌ای در راستای صرفه جویی و استفاده بهینه از منابع آب با توجه به محدودیت‌های ناشی از تغییرات آب و هوایی، حفاظت، پیشگیری و کاهش فرسایش خاک و تغذیه آبخوان‌ها با اجرای عملیات آبخیزداری و آبخوان‌داری در حوضه‌های آبخیز کشور، مدیریت جامع و یکپارچه حوضه‌های آبخیز برای بهره‌برداری بهینه از منابع پایه (آب، خاک و پوشش گیاهی)، سامان‌دهی روابط بین بخش کشاورزی و صنعت متناسب با مقتضیات سرزمینی، حفاظت و احیاء جنگل‌ها و مراتع کشور و نیز رعایت ملاحظات محیط زیستی (توان اکولوژیک) در استقرار فعالیت‌های توسعه‌ای در پهنه سرزمین در نظر گرفته شده است (تیموری، ر.، و محقق، م. ک. ۱۳۹۸).

۱/۲. آمایش آب محور

برنامه آمایش آب محور، همان برنامه آمایش سرزمینی است که در آن تأکید بیش‌تری بر منابع آب می‌شود به ویژه در مناطقی که با کمبود آب رو به رو هستند. در این برنامه، ظرفیت منابع آب منطقه تعیین می‌کند که چه نوع توسعه‌ای و در کجا باید انجام شود و به این پرسش پاسخ می‌دهد که چه حجم آبی، برای کجا و با چه توزیع مکانی و زمانی نیاز داریم. در برنامه آمایش آب محور مشخص می‌شود که هر کدام از استان‌ها به اندازه آب قابل برنامه ریزی (نه به اندازه همه منابع آبی) که دارند بهترین فعالیت‌هایی که می‌توانند انجام دهند که منجر به پایداری سرزمین شود، کدام است. همچنین مشخص می‌شود که کدام فعالیت‌ها به پایداری متغیرهای مهم حوزه‌های اقتصادی، اجتماعی و محیط زیستی منتهی می‌شود. این برنامه، نیاز مدیریت منابع آبی است و اجرای آن موجب اصلاح وضعیت مصرف آب در بخش‌های مختلف کشور می‌شود. مفهوم آمایش منابع آب، برای بهینه‌سازی مصرف آب در دهه ۱۹۸۰ مطرح شد (Hosseinizad, J., ۲۰۰۷ and Esfahani, J. ۲۰۰۷) و هدف از آن نیز تعادل بخشی بین منابع آبی موجود و تقاضا برای منابع آب با توجه به منابع آب‌های سطحی و زیرزمینی بود (Mohammadi, H., Boostani, F. ۲۰۰۹).

۱/۳. معیشت پایدار

رویکرد معیشت پایدار در اواخر دهه ۱۹۸۰ به عنوان رویکردی جدید و با تاکید بر طرز تفکری جامع به توسعه روستایی و با هدف کاهش یا ریشه کنی فقر روستایی مطرح شد (اصغری سراسکانرود، ص. و همکاران. ۱۳۹۵). براساس نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها، راهبردهای بهبود معیشت پایدار، ماهیتی تک ساختی نداشته، بلکه ماهیتی همه جانبه دارد. در یک تعریف کلی معیشت به کلیه دارایی‌های مالی و اجتماعی، قابلیت‌ها و فعالیت‌های مورد نیاز برای یک شیوه زندگی اطلاق می‌شود و زمانی پایدار خواهد بود که این قابلیت‌ها و دارایی‌ها را در زمان حال و آینده نه تنها حفظ کند بلکه بهبود دهد به طوری که منابع طبیعی پایه را از بین نبرد و از بروز شوک‌ها و اضطراب‌ها جلوگیری نموده و آن‌ها را مدیریت کند. رهیافت معیشت پایدار به لحاظ جامعیت و توجه به اصل پایداری با تلفیق مناسب این دارایی‌ها و منابع، سازوکارهایی را جهت اشتغال و درآمد مطمئن و غیر مخرب فراهم می‌آورد و با کنار گذاشتن روش‌های حذفی و محدود کننده، جوامع محلی را به سمت بهره‌برداری بهینه از منابع طبیعی سوق خواهد داد (کشاورز، م. و کرمی، ع. ۱۳۹۱). جامعه روستایی کشور برای پایداری معاش خود از بین راهبردهای سه گانه مورد اشاره اسکونز (۱۹۹۸)، -کشاورزی فشرده، تنوع بخشی معیشتی و مهاجرت- بیش تر به اتخاذ و به کارگیری راهبرد مهاجرتی روی آورده است (اصغری سراسکانرود، ص. و همکاران. ۱۳۹۵) و (Scoones, I. ۱۹۹۸). الگوهای معیشت پایدار روستایی، شامل پنج مؤلفه اصلی سرمایه انسانی (مهارت، دانش و توان جسمی نیروی کار)، سرمایه اجتماعی (روابط اجتماعی و تعلق گروهی)، سرمایه طبیعی (منابع آب، خاک، هوا، ژنتیک و خدمات محیط زیستی مثل چرخه آب و رسوبات)، سرمایه فیزیکی (زیرساخت‌هایی مثل ساختمان و جاده، تجهیزات تولید) و سرمایه مالی (پول نقد، سرمایه و اعتبار) است که بهبود آن‌ها لازمه دستیابی به معیشت پایدار تلقی می‌شود (عبدالله زاده، غ. و همکاران. ۱۳۹۴). به بیان دیگر، دستیابی به معیشت پایدار روستایی، بدون توجه به سرمایه-های معیشت در روستاها امکان پذیر نمی‌باشد. برای رسیدن به معیشت پایدار، سناریوی مطلوب تحلیل عوامل و شناخت شرایط، شامل تهدیدها، فرصت‌ها و نیازهای روستاییان در قالب الگوی راهبرد بهینه برنامه‌ریزی مدیریتی متناسب با ویژگی-های محیطی و اقتصادی-اجتماعی روستاها ارائه می‌شود. (سجاسی قیداری، ح.، صادقلو، ط.، و شکوری فرد، ا. ۱۳۹۵). سررت (۲۰۰۸) در تحقیق خود نشان داد، برخی از نتایج معیشت پایدار عبارتند از: افزایش نرخ اشتغال، بهبود آموزش، ارتقای سلامت و امنیت غذایی، افزایش درآمد و همچنین رفاه زیستی. پایداری محیط زیست با استفاده پایدار از منابع طبیعی باعث بهبود ارزش و منزلت انسانی می‌شود (Serrat, O. ۲۰۰۸).

۱/۴. تنوع معیشتی و معیشت‌های جایگزین و مکمل

هرچند معیشت کشاورزی در کاهش فقر و گرسنگی در نواحی روستایی نقش مهمی ایفا می‌کند اما این عامل به تنهایی برای رفع معضل فقر کافی نیست. اگرچه سیاست‌های کشاورزی از راه‌های مختلفی از جمله افزایش بهره‌وری و سودآوری در کاهش فقر ایفای نقش می‌کند اما نرخ کاهش فقر به مسائلی فراتر از کشاورزی بستگی دارد. کاهش دائمی فقر شامل اقداماتی است که فقر را در هر دو نواحی شهری و روستایی کاهش می‌دهد. از جمله این اقدامات می‌توان به

فراهم آوردن دسترسی بیش‌تر به آموزش با کیفیت مناسب، تنوع بخشی به اقتصاد از طریق فعالیت‌های درآمدزای غیرکشاورزی در نواحی روستایی (با توجه به منابع در دسترس)، پشتیبانی از ایجاد شغل برای توسعه کشاورزی، افزایش پس‌انداز و پتانسیل سرمایه‌گذاری افراد فقیر و پیاده‌سازی مکانیسم‌های حمایت اجتماعی اشاره کرد. تنوع معیشتی به عنوان سازوکاری جهت بهبود امرار و معاش و تشویق افراد برای اجتناب از بهره‌برداری مفرط و تخریب منابع طبیعی مورد توجه قرار گرفته است. با توجه به مشکلات اقتصادی و افزایش مهاجرت روستاییان و افول فعالیت‌های کشاورزی در نواحی روستایی عمدتاً به دلیل محدودیت منابع آب، نیاز به فعالیت‌های جایگزین و مکمل برای کشاورزی احساس می‌شود تا به منظور توسعه پایدار روستایی، امکان بهره‌مندی روستاییان از معیشت پایدار فراهم آید به طوری که بهبود کیفیت زندگی و رضایتمندی روستاییان را باعث شود. ارزیابی و ارائه پیشنهادهاى معیشتی براساس: وجود منابع محیطی لازم (نظیر تناسب با اقلیم و وجود آب و زمین)، پیش‌زمینه‌های اجتماعی (نظیر وجود اعتماد و مشارکت پذیری ساکنان)، تسهیلات و اعتبارات مالی، دسترسی به بازار، مهارت و دانش انجام فعالیت و ترجیحات اهالی منطقه صورت می‌گیرد.

۱/۵. شرکت‌های تعاونی

شرکت تعاونی^{۱۲}، مشارکتی است که عده‌ای از افرادی که هم‌صنف یا تناسبی مشابه دارند برای دستیابی به منافع مشترک گرد هم می‌آیند و به هم کمک می‌کنند. تعاونی‌ها از جمله نهادهایی هستند که نقش بسیار مهمی در توسعه روستاها دارند و با کاهش فرصت‌های از دست رفته کشاورزان، قادرند نقش بسیار مهمی در فرآیند کاهش فقر ایفا کنند. تعاونی‌های کشاورزی گونه‌ای از تعاونی‌ها هستند که هدف آن‌ها بهبود نظام بهره‌برداری، تأمین مطلوب نیازهای حرفه‌ای و معیشتی کشاورزان و به دنبال آن بهبود وضعیت درآمدی و اشتغال آن‌ها و سرانجام کاهش فقر و توسعه همه‌جانبه روستایی است. در واقع، تعاونی‌های کشاورزی می‌توانند به ابزاری جهت ایجاد انگیزه در توسعه اقتصاد روستایی تبدیل شوند و در توسعه اقتصاد کشاورزی و روستایی نقش داشته باشند (حضرتی و همکاران، ۱۳۸۹). مهم‌ترین شاخص‌ها برای شناسایی موفقیت تعاونی‌ها در شش بعد اقتصادی، اجتماعی، حقوقی، مدیریتی، فردی و آموزشی تقسیم‌بندی می‌شود. مهم‌ترین شاخص‌های شناسایی شده عبارت‌اند از: اشتغال زایی، سودآوری، سطح تحصیلات مدیران و اعضا، تخصص مدیران و اعضا، تداوم فعالیت شرکت تعاونی و میزان مشارکت و رضایت اعضا (حیدری و همکاران ۱۳۹۴).

۲. پیشینه پژوهش

از جمله تحقیقات مرتبط با آمایش که منابع آب را محور قرار داده‌اند می‌توان به پژوهش احمدی (۲۰۱۲) اشاره کرد (Ahmadi, A. ۲۰۱۲). ایشان مدل کمی و کیفی مدیریت جامع تخصیص منابع آب را در مقیاس حوضه توسعه دادند و ارتباط بین تصمیم‌گیران و تصمیم‌سازان را مدل‌سازی کردند. رودریگز و همکاران (۲۰۱۵) نیز در نتیجه‌گیری

^{۱۲} Consumers' co-operative

تحقیقات خود، توجه به تلفیق مدیریت منابع آب با آمایش سرزمین را توصیه کردند (Rodriguez, M.I., et al. ۲۰۱۵). برخی از محققان از جمله ونگ و همکاران (۲۰۱۰) برای آمایش کردن منابع آب، حالت‌های یکپارچه سیاست-گذاری بر اساس تصمیم‌گیری چند معیاره و در ارتباط با سنجه‌هایی مانند صرفه جویی آب، میزان برداشت از آب‌های زیرزمینی، میزان آب تصفیه نشده و غیره را مطرح نمودند (Weng, S.Q., Huang, GH., Li, YP. ۲۰۱۰). برخی نیز مانند دشتی و قنبرنژاد (۲۰۱۳) برای آمایش کردن منابع آب مدل‌های یکپارچه پویای منابع آب مرتبط با تغییرات محیط زیستی و اقتصادی و اجتماعی را توصیه کرده‌اند (Dashti, G. and Ghaderinejad, P. ۲۰۱۳). شعاعی (۲۰۱۹) نیز ضمن بررسی پیامدهای بی‌توجهی به آمایش منابع آب و ایجاد پدیده‌های نوظهوری مانند فرونشست زمین و طوفان‌های گرد و غبار که تاثیر بسیار بدی بر محیط زیست و زمین‌های کشاورزی دارد، نتیجه‌گیری کرد که آمایش سرزمین از ضرورت‌های کلیدی و ابزاری اجتناب ناپذیر برای دست‌یابی به بسته‌های مدیریت جامع حوضه آبریز است (Shoaei, Z. ۲۰۱۹).

در پژوهش اصغری سراسکانرود و همکاران (۱۳۹۵)، تکنیک ترکیبی SWOT^{۱۳}-TOPSIS برای انتخاب استراتژی بهینه از طریق تجزیه و تحلیل محیطی و درونی و خلق استراتژی به تناسب شرایط محیطی و درونی و تصمیم‌گیری چندمعیاره مورد استفاده قرار گرفت. براساس نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدها، راهبردهای بهبود معیشت پایدار، ماهیتی تک‌ساختی نداشته بلکه ماهیتی همه‌جانبه دارد. به منظور بهره‌گیری بهینه و متعادل از ظرفیت‌های محیطی روستاهای شهرستان هشت‌رود جهت رسیدن به معیشت پایدار، راهبردهایی نظیر توسعه و تجهیز مراکز خدمات روستایی و نوسازی و بهسازی کالبدی روستاها، استفاده بهینه از منابع خاکی و کارآفرینی و آموزش و ترویج شیوه‌های نوین کشاورزی ارائه شد. همچنین با توجه به تعلقات اجتماعی-فرهنگی و مکانی روستاییان به فضا نتیجه‌گیری شد که ایشان در مواجهه با گسترش بحران‌های معیشتی، بر فرصت‌های فراهم شده در فضای برون سیستمی و نقاط قوت درون سیستمی تکیه دارند لذا وجود سرمایه‌گذاران بخش خصوصی و اعتبارات خرد دولتی در کنار امکانات و توانمندی‌های بالقوه منطقه می‌تواند بسترهای پایداری معیشت را فراهم آورد (اصغری سراسکانرود، ص. و همکاران. ۱۳۹۵). در بررسی وضعیت سرمایه‌های معیشت و پایداری آن‌ها در خانوارهای روستایی شهرستان دنا، براساس جدول کرجسی و مورگان (۱۹۷۰)^{۱۴} و روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای نشان داد که از نظر پایداری، سه سرمایه اجتماعی، انسانی و فیزیکی در حد متوسط و دو سرمایه مالی و طبیعی در وضعیت ناپایداری قرار گرفته‌اند در این پژوهش تقویت پیوند بین خانواده، خویشاوندان، دوستان و همسایگان، دسترسی به وام‌هایی با بهره کم و اقساط طولانی از طریق صندوق‌های قرض الحسنه، تشکیل مراکز مشاوره رایگان ارتقای سلامت روان و ارائه خدمات توسط تعاونی‌های کشاورزی به خانوارهای روستایی با هدف کمک به معیشت پایدار پیشنهاد شد (شریفی، ز.، نوری‌پور، م.، کرمی دهکردی، ا. ۱۳۹۶).

Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats^{۱۳}

Krejcie and Morgan^{۱۴}

در مطالعه شربتی و همکاران (۱۳۹۹)، معیشت‌های جایگزین در دو روستای تنگلی و اوخی تپه استان گلستان پس از بررسی دارایی‌های پنج گانه اجتماعی، اقتصادی، طبیعی، انسانی و فیزیکی در دو روستای پیرامون و با به کارگیری روش مشارکت سریع، برای برپایی کسب و کارهای جایگزین و نو معرفی شد. سپس با ارزیابی اجتماعی، اقتصادی و محیط زیستی صنایع دستی ترکمن، کشت ارقام کشاورزی دیم و کم آبخواه، کرم ورمی کمپوست، پرنده نگری، تولید گیاهان دارویی، خانه‌های بوم گردی، پرورش شترمرغ، مزارع تولید برق، پرورش بلدرچین و مرغ بومی و فرآورده‌های گلخانه‌ای برای آموزش و گسترش مشاغل به اهالی پیشنهاد شد (شربتی، س.، و همکاران. ۱۳۹۹).

نکویی نائینی و برقی (۱۳۹۴) در تحقیقی با عنوان "نقش شرکت‌های تعاونی تولید روستایی در توسعه پایدار کشاورزی (مطالعه موردی: شرکت تعاونی تولید روستایی ارگ رودشت اصفهان)" به این نتیجه رسیدند که نظام بهره‌برداری تعاونی نسبت به خانوادگی، در دستیابی به ابعاد اقتصادی، اجتماعی و محیط زیستی توسعه کشاورزی پایدارتر است (نکویی نائینی، س.ع. و برقی، ح. ۱۳۹۴). عجبی (۱۳۹۰) نقش تعاونی‌ها در کاهش فقر روستایی را بررسی کرد و نتیجه گرفت که آن دسته از خانوارهای روستایی که حداقل یکی از اعضایشان در تعاونی عضویت دارد، دارای وضعیت اقتصادی بهتری هستند و احتمال قرار گرفتن آن‌ها در زمره گروه‌های فقیر نیز کمتر است. از این رو نقش شرکت‌های تعاونی، ترویج و گسترش تشکلهایی مانند تعاونی‌ها در مناطق روستایی را می‌توان یکی از اقدامات مهم در راستای کاهش فقر روستایی به شمار آورد (عجبی، ع. ۱۳۹۰). ایروانی (۱۳۹۰) در تحقیق خود با عنوان «نقش تعاونی‌های تولید کشاورزی در بهبود اوضاع اقتصادی کشاورزان و کاهش فقر» نشان داد که بین افراد عضو و غیرعضو به لحاظ مقدار اراضی زراعی، میزان درآمد سالانه حاصل از فروش محصولات، دسترسی به عواملی چون انواع آفت کش، کود شیمیایی، بذور اصلاحی، ماشین آلات کشاورزی، تسهیلات اعتباری، مروجان کشاورزی، سردخانه‌ها و صنایع تبدیلی تفاوت معنی‌داری وجود دارد (ایروانی، ه. ۱۳۹۰). مک فیل (۲۰۰۳) در "تدوین برنامه‌های ده‌ساله توسعه تعاونی‌های ایالت کلرادو" به این نتیجه رسید که در بخش کشاورزی، تعاونی‌ها حدود ۴.۴ درصد افزایش در اشتغال‌زایی ایجاد کرده و سالانه رشد اقتصادی ۱۵.۴ میلیون دلاری داشته‌اند. تعاونی‌های کشاورزی همچنین درآمد سالانه اعضا را در مقایسه با غیر اعضا ۱۹.۲ درصد افزایش داده‌اند (Mcphail, M.G. ۲۰۰۳). کیچینی و اسکات (۲۰۰۳) در "بررسی تأثیر اطلاع‌رسانی و شناساندن فناوری کاربردی نوین در کاهش فقر در مناطق روستایی هند" به این نتیجه رسیدند که تعاونی‌های کشاورزی روستایی می‌توانند یکی از اصلی‌ترین عوامل ترویج فناوری در مناطق روستایی و متعاقباً تأمین سرمایه مورد نیاز کشاورزان، یکپارچه‌سازی اراضی کوچک کشاورزی و بازاریابی و بازاریابی محصولات کشاورزی و نهایتاً کاهش فقر باشند (Cecchini, S., and Scott, Ch. ۲۰۰۳).

مطالعه اشراقی سامانی و همکاران (۱۳۹۵) جهت ارزیابی نقش شرکت‌های تعاونی کشاورزی در کاهش فقر روستایی در استان ایلام با بررسی ضریب همبستگی اسپیرمن^{۱۵} نشان داد که رابطه مثبت و معناداری بین متغیرهای ارائه

^{۱۵} Spearman's rank correlation coefficient

خدمات آموزشی - ترویجی و اعتباری مطابق با نیاز اعضا و در شرایط مناسب منجر به کاهش فقر روستایی می شود (اشراقی سامانی، ر.، فتاحی، ث.، و چهارسوقی، ا. ۱۳۹۵).

۳. جمع بندی

با هدف تعیین مناسب ترین ترکیب بندی معیشتی جهت رسیدن به معیشت پایدار براساس شرایط آب ورودی به منطقه به نظر می رسد که ایجاد معیشت مکمل و جایگزین با توجه به شرایط موجود در مناطق مختلف کشور می تواند به سازگاری روستاییان با شرایط موجود کمک کند. در این راستا، شرکت های تعاونی با کارکردهای مثبتی که در ابعاد اقتصادی، اجتماعی، حقوقی، مدیریتی، فردی و آموزشی دارند، می توانند در ایجاد معیشت پایدار روستایی نقش مهمی ایفا کنند.

منابع

۱. اشراقی سامانی، ر.، فتاحی، ث.، و چهارسوقی، ا. ۱۳۹۵. نقش شرکت های تعاونی کشاورزی در کاهش فقر روستایی در استان ایلام. تعاون و کشاورزی. سال ششم. شماره ۲۱.
۲. اصغری سراسکانرود، ص. و همکاران. ۱۳۹۵. انتخاب استراتژی بهینه معیشت پایدار در مواجهه با خشکسالی با استفاده از مدل ترکیبی SWOT-TOPSIS. فصلنامه علمی - پژوهشی فضای جغرافیایی. دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهر. سال ۱۶. شماره ۵۵. صفحات ۳۳۹-۳۱۳.
۳. ایروانی، ه. ۱۳۹۰. نقش تعاونی های تولید کشاورزی در بهبود اوضاع اقتصادی کشاورزان و کاهش فقر کشاورزی. مجموعه چکیده مقالات اولین کنفرانس بین المللی بخش تعاون در توسعه اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی. وزارت تعاون، اتحادیه بین المللی تعاون، دانشگاه تهران، دانشگاه شهید بهشتی و دانشگاه آزاد اسلامی.
۴. تیموری، ر.، و محقق، م. ک. ۱۳۹۸. مطالعات سند ملی آمایش سرزمین. بخش کشاورزی. مرکز پژوهش های توسعه و آینده نگری.
۵. حضرتی، م.، مجیدی، ب. و رحمانی، ب. ۱۳۸۹. شناسایی عوامل موثر بر موفقیت تعاونی های کشاورزی در توسعه اقتصاد روستایی بخش مرکزی شهرستان خداآهنده. نشریه تعاون. ۲۱(۳)، ۸۹-۱۰۹.
۶. حیدری، ف.، و همکاران. ۱۳۹۴. شاخص های شناسایی تعاونی های موفق کشاورزی. تعاون و کشاورزی. سال چهارم. شماره ۱۴.

۷. سجاسی قیداری، ح.، صادقلو، ط.، و شکوری فرد، ا. ۱۳۹۵. سنجش سطح دارایی‌های معیشت در مناطق روستایی با رویکرد معیشت پایدار (مطالعه موردی: روستاهای شهرستان تایباد). مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی. سال ۵. شماره ۱. صفحات ۲۱۶-۱۹۷.
۸. شربتی، س.، و همکاران. ۱۳۹۹. امکان‌سنجی اجرای معیشت جایگزین در تالاب‌های آلمانگل، آجی گل و آلاگل. بهره‌برداری و پرورش آبزیان. دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی گرگان. جلد ۹. شماره ۴. صفحات ۸۹-۱۰۳.
۹. شریفی، ز.، نوری‌پور، م.، کرمی دهکردی، ا. ۱۳۹۶. بررسی وضعیت سرمایه‌های معیشت و پایداری آن‌ها در خانوارهای روستایی. علوم و ترویج کشاورزی ایران. جلد ۱۳. شماره ۲.
۱۰. عبدالله زاده، غ. و همکاران. ۱۳۹۴. بررسی تأثیر گردشگری بر معیشت پایدار روستایی در استان گلستان. مجله برنامه‌ریزی و توسعه گردشگری. سال ۴. شماره ۱۵. صفحات ۱۶۹-۱۴۸.
۱۱. عجبی، ع. ۱۳۹۰. نقش تعاونی‌ها در کاهش فقر روستایی. مجموعه چکیده مقالات اولین کنفرانس بین‌المللی بخش تعاون در توسعه اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی. وزارت تعاون، اتحادیه بین‌المللی تعاون. دانشگاه تهران، دانشگاه شهید بهشتی و دانشگاه آزاد اسلامی. ۲۷-۲۸ فروردین.
۱۲. کشاورز، م. و کرمی، ع. ۱۳۹۱. پایداری سازی معیشت روستایی: چالش نظام ترویج کشاورزی در شرایط خشکسالی. چهارمین کنگره علوم ترویج آموزش کشاورزی ایران، کرج.
۱۳. نکویی نائینی، س.ع. و برقی، ح. ۱۳۹۴. نقش شرکت‌های تعاونی تولید روستایی در توسعه پایدار کشاورزی (مطالعه موردی شرکت تعاونی تولید روستایی ارگ رودشت اصفهان). مجله پژوهش‌های اقتصاد روستا. سال اول. شماره ۲.

۱۴. Ahmadi, A. ۲۰۱۲. Integrated planning of land use and water allocation on a watershed scale considering social and water quality issues. Journal of Water Resources Planning and Management. ۱۳۸ (۶): ۶۷۱-۶۸۱. (In Persian).
۱۵. Bao, H., et al. ۲۰۲۰. Resources and environmental pressure, carrying capacity, and governance: A case study of Yangtze River Economic Belt. Sustainability ۱۲(۴):۱۵۷۶.
۱۶. Dashti, G., and Ghaderinejad, P. ۲۰۱۳. Cropping Pattern of Agronomy Products in View of Relative Advantage in Ilam Province. Agricultural Economics & Development, ۲۷(۳), ۱۹۵-۲۰۳. (In Farsi).
۱۷. Cecchini, S., and Scott, Ch. ۲۰۰۳. Can information and communication technology applications contribute to poverty reduction? Lessons from rural India. Indian Economic Review, ۳۸(۲), ۱۰۱-۱۲۹.

۱۸. **Hosseinzad, J., and Esfahani, J.** ۲۰۰۷. Investigating the Relationship between Crop Pattern and comparative advantage Index and Effective Protection Coefficient (Case Study: Agricultural crops of East Azarbaijan Province), Iranian Journal of Agricultural Economics (Economics and Agriculture Journal). ۱(۳): ۲۷۱-۲۷۸. (In Farsi).
۱۹. **Mcphail, M.G.** ۲۰۰۳. Colorado data for cooperative extension decade planning. Retrieved from www.worldbank.org/poverty/wrppoverity.
۲۰. **Mohammadi, H., Boostani, F.** ۲۰۰۹. Study of Comparative Advantage in Production of Agricultural Crops in Fars Province and Marvdasht Township. Agricultural Economics Research, ۱(۲), ۶۱-۷۶. (In Farsi).
۲۱. **Niu, F., Yang, X., and Zhang, X.** ۲۰۲۰. Application of an evaluation method of resource and environment carrying capacity in the adjustment of industrial structure in Tibet. Journal of Geographical Sciences ۳۰(۲):۳۱۹-۳۳۲.
۲۲. **Rodriguez, M.I., et al.** ۲۰۱۵. Integrating land use planning, Approved on ۲-۵-۲۰۱۷.
۲۳. **Scoones, I.** ۱۹۹۸. "Sustainable rural livelihoods: a framework for analysis, working paper ۷۲, Brighton, Institute for Development Studies.
۲۴. **Serrat, O.** ۲۰۰۸. The sustainable Livelihoods Approach. Manila, ADB.
- Shoae, Z.** ۲۰۱۹. Environmental development using rainwater systems (۵۲۸. Hydrology of Journal. ۲۰۱۹. Z Shoae Vth National Conference on Rain Water Catchment System. Tehran, Iran. ۱(۱):۴۶-۶۰ (In Persian).
۲۵. **Weng, S.Q., Huang, GH., Li, YP.** ۲۰۱۰. An integrated scenario-based multi-criteria decision support system for water resources management and planning – a case study in the Haihe River Basin. Expert System with Applications. ۳۷(۱۲): ۸۲۴۲-۸۲۵۴.

"بررسی نقش تعاونی‌ها در کاهش فقر و بهبود اشتغال با استفاده از روش تحلیل اسناد"

عاطفه عبدالمهی (دکتری مدیریت صنعتی، دانشگاه گیلان، پژوهشگر اندیشکده نظام مسائل حکمرانی کشور)

مقدمه

مطابق اصل ۴۴ قانون اساسی، اقتصاد کشور از سه بخش دولتی، خصوصی و تعاونی تشکیل شده است. در سال‌های اخیر، با توجه به اهمیت مشارکت مردم در جهت افزایش بهره‌وری، کاهش حجم بخش دولت همواره مورد تأکید بوده است. به رغم این تأکیدات، در برنامه‌های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور، بخش تعاون مورد توجه جدی نبوده و عمدتاً به همین دلیل این بخش نتوانسته به جایگاه و اهداف مورد انتظار در قانون اساسی دست یابد. برابر سیاست‌های ابلاغی ذیل اصل ۴۴ قانون اساسی، سهم بخش تعاون در اقتصاد ملی می‌بایست به ۲۵ درصد برسد و همچنین سرمایه‌گذاری، مالکیت و مدیریت در فعالیتهای زیربنایی توسط بنگاه‌ها و نهادهای عمومی غیردولتی و بخش تعاونی و خصوصی مجاز باشد. این در حالی است که تنها یک‌ساله از برنامه توسعه پنجم توسعه باقی مانده و تنها ۶ درصد از این سهم به دست آمده است. توسعه کمی تعاونی‌ها نمی‌تواند بیانگر شکل‌گیری تعاونی‌های واقعی و اثرگذار در کشور باشد. تعاونی‌ها باید توانایی پاسخگویی به کارکردهای مورد انتظار را داشته باشند و این کارایی را در عرصه عمل به اثبات برسانند. با وجود کمک‌ها و حمایت‌های دولتی، بخش تعاون کشور، آن‌چنان که شایسته است نتوانسته است نقش اساسی در توسعه کشور ایفا نماید.

فشارهای ناشی از فقدان منابع کافی لازم، سختی و ناهماهنگی شرایط تجارت و دادوستد، بالا رفتن حجم بدهی‌های خارجی و در نهایت مشکل بازپرداخت وام‌ها موجب شده است تا دولت‌ها به فکر راه چاره باشند و سعی کنند روش‌های دیگری را برای توسعه و پیشرفت اقتصادی برگزینند. به همین علت، دولت‌ها می‌کوشند تا مشارکت‌های مردم را در امور اقتصادی کشور تشویق کنند و از ایجاد تعاونی به عنوان سازوکاری برای تحقق این مشارکت و سرعت بخشیدن به توسعه اقتصادی استفاده کنند. امروزه تعاونی‌ها در جهان نقش بسیار مهمی را در فرایندهای اقتصادی بر عهده دارند و تقریباً جایگزین برای اقتصاد مبتنی بر بازار سرمایه‌داری محسوب می‌شوند. این جایگزینی از دو جهت قابل بررسی است: نخست آنکه در هنگام اصطلاحاً شکست بازار و عدم توانایی به خصوصی در تأمین نیازها، یکی از روش‌های مقابله‌ای قابل کاربرد، ورود به تعاونی‌هاست و دوم آنکه مستقیماً در رقابت با بخش خصوصی در ایجاد شرایط مساعد اجتماعی - اقتصادی و حذف یا کاهش بیماری‌های اجتماعی از قبیل: بیکاری، فقر، عقب ماندگی و غیره است. در واقع، تعاونی‌ها چنان توانمندی در هر دو وجه از خود نشان داده‌اند که امروزه به راستی از طرف برخی اندیشمندان به عنوان یک اقتصاد مستقل که توانایی تأمین نیازهای بشری عدالت را به طور هم‌زمان دارد تلقی می‌گردند. برخلاف بخش خصوصی که مبدأ

و منشأ آن سرمایه است و هدف آن انباشت سرمایه و به عبارت دیگر سودآوری است، در تعاونی‌ها به علت آنکه اصولاً از سوی قشر اجتماعی فاقد سرمایه و عمدتاً نیروی کار شکل می‌گیرند، سود جایگاه انگیزشی نمی‌یابد و هر چه تعاونی‌ها نیز به نوبه خود در جستجوی توسعه و گسترش هستند؛ اما این توسعه به معنای انباشت سرمایه که در بخش خصوصی حاکم است، نیست. در عوض آنچه تعاونی‌ها در وهله نخست در جستجوی آن هستند به حکم وضعیت و شرایط اجتماعی - اقتصادی بنیان‌گذاران و اعضای آن، در جهت تأمین نیازهای آنان است. از سوی دیگر نیازهای یک جمعیت اجتماعی حتی در سطوح نیروی کار چنان پیچیده، متنوع و گسترده است که به نظر می‌رسد تعاونی‌ها از تنوع و گستردگی بی‌پایانی می‌توانند برخوردار باشند، حتی برخی اندیشه پردازان بزرگ تعاونی از اقتصاد مسلط تعاونی‌ها و یا جمهوری تعاونی سخن رانده‌اند. یکی از علل مستعد بودن کارآفرینی در تعاونی‌ها از همین ویژگی تنوع برمی‌خیزد و البته طبیعی است که در کارآفرینی فردی و سازمانی یکی از ارکان به حساب می‌آید و انگیزه کارآفرین در آن خلاصه می‌شود خالی است، اما ناقص ارزش آفرینی نیست؛ زیرا این ارزش آفرینی در فضای اجتماعی توزیع می‌گردد و به صورت انباشته در اختیار یک بخش یا قشر گرد نمی‌آید. به عبارت دیگر یکی از علل مرتبط با هم‌راستایی بخش تعاونی و عدالت اقتصادی و اجتماعی از این واقعیت سرچشمه می‌گیرد. در اقتصاد ایران نیز سال‌هاست که چهره مثبت و توانمند خود را نشان داده‌اند؛ بنابراین تعاونی‌ها به عنوان هسته اقتصاد سالم و عادلانه و در برگیرنده توده اجتماعی کار، زمینه‌های بهبود شرایط اجتماعی را فراهم می‌آورند و پاسخگوی بسیاری از مشکلات اجتماعی - اقتصادی هستند.

بیان مسئله

فقر و نابرابری‌های اجتماعی از جمله مهم‌ترین و بحث‌برانگیزترین مسائل اجتماعی در تمام سطوح فردی، محلی، ملی و جهانی به شمار می‌آیند. از این رو مبارزه با فقر و نابرابری‌های اجتماعی همواره یکی از اصلی‌ترین دغدغه‌های دولت‌ها، نهادهای بین‌المللی، سیاست‌گذاران بخش عمومی و مصلحان اجتماعی بوده است. نهادهای بین‌المللی و منطقه‌ای - اقدامات نمادین و عملی را به منظور جلوگیری از افزایش فقر در پیش گرفتند. در ایران موضوع کاهش فقر و گسترش خدمات اجتماعی و رفاه اقشار آسیب‌پذیر به صراحت در اصل‌های ۳۱، ۲۹، ۲۱، ۳ و ۴۳ قانون اساسی مورد توجه قرار گرفته است. همچنین برای مبارزه با فقر و نابرابری‌های اجتماعی پیش‌بینی‌هایی در قالب برنامه‌های توسعه و چندین بار در قالب لایحه فقرزدایی اقداماتی صورت گرفته است. با این حال شاخص‌های حوزه فقر و نابرابری‌های اجتماعی نتایج رضایت‌بخشی را نشان نمی‌دهند (ملکی، ۱۴۰۱). شرکت‌های تعاونی یکی از مهم‌ترین تشکلهای غیردولتی هستند که موفقیت و مزیت آنها در برنامه‌های کاهش فقر به واسطه خودیاری اعضا و امکانات ویژه و مزیت‌های خاص این تشکلهای در کاهش فقر تحقق می‌یابد. بنابراین، تعاونی‌ها با مشارکت اعضای خود می‌توانند یاری‌رسان دولت به ویژه در امر کاهش فقر، ایجاد خوداشتغالی و افزایش خوداشتغالی در جوامع باشند (Birchall, ۱۹۹۶). بر اساس اصل ۴۴ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، بخش تعاون یکی از پایه‌های نظام اقتصادی کشور قلمداد شده است. در راستای توسعه بخش

تعاون و نقش محوری آن در استقرار عدالت اجتماعی به موازات رشد اقتصادی، دو بند از سیاست‌های کلی برنامه چهارم توسعه به توسعه بخش تعاونی اختصاص یافته است که می‌تواند موجب توسعه بیشتر بخش تعاونی شود. در زندگی اجتماعی، هر گروه از مردم که بر پایه اهداف و انگیزه‌های مشترک دور هم جمع شده و یک شکل را بنا نهاده‌اند، تصمیم گرفته‌اند باور افراد گروه و شکل خود را برای فعالیت و تقویت نیروی پیش‌برنده به‌سوی اهداف پیش‌بینی شده و نیز غلبه بر مشکلات افزایش دهند. بنابراین هدف از توانمندسازی در تعاونی‌ها به‌عنوان یک گروه و شکل مردمی نیز ایجاد اهداف و انگیزه‌های مشترک در راستای تقویت نیروهای پیش‌برنده و غلبه بر مشکلات است (بیگلری و همکاران، ۱۳۹۰).

اصل ۴۴ قانون اساسی نیز نظام اقتصادی کشور را به سه بخش دولتی و خصوصی و تعاونی تقسیم می‌نماید، اما در عمل هیچ تناسبی بین سهم این سه بخش در اقتصاد کنونی ایران وجود ندارد به گونه‌ای که بخش دولتی بسیاری از فعالیت‌های اقتصادی را در اختیار گرفته و دیگر بخش‌ها به‌ویژه بخش تعاون، سهم ناچیزی در این فعالیت‌ها دارند (رستم نژاد، ۱۳۸۴). با ابلاغ سیاست‌های کلی اصل ۴۴ و تصویب لایحه قانونی اجرای آن مقرر گردید، سهم بخش تعاون تا پایان برنامه پنجم توسعه به ۲۵ درصد برسد؛ البته دستیابی به این هدف نیازمند تدوین برنامه‌های جامع و عملیاتی، حمایت‌های دولت و شناسایی ظرفیت‌ها و قابلیت‌های بخش تعاون است. بخش تعاون به‌عنوان یکی از بخش‌های مطرح در اصل ۴۴ و با توجه به ماهیت تعاونی‌ها (که بر اساس ارزش‌هایی همانند خودیاری، مسئولیت‌پذیری و برابری شکل گرفته‌اند و در کلیه عملیات خود مسئولیت اجتماعی را نادیده نمی‌گیرند) می‌تواند با تعمیم مالکیت، زمینه گسترش عدالت اجتماعی را به‌عنوان یکی از اهداف این اصل فراهم نماید. تعاون به‌عنوان نماد مشارکت عمومی در توسعه فراگیر، جزء ارکان اصلی اقتصاد در قانون اساسی کشور ایران است و در مقایسه با دو رکن قانونی دیگر (بخش دولتی و بخش خصوصی) از توانمندی‌ها و ظرفیت‌های بیشتر برای تحرک چرخ‌های اقتصادی برخوردار است (کاظمی، ۱۳۸۶).

امروزه تعاون یک اهرم مناسب برای توسعه اقتصادی به‌ویژه در بخش کشاورزی و دامپروری است که می‌تواند همگام با سیاست‌های دولت در بهبود شرایط کار، زندگی، تولید، ارتقای سطح درآمد و وضعیت اجتماعی مردم مؤثر باشد. تعاونی و توسعه آنها به‌عنوان مهم‌ترین برنامه کاهش فقر می‌تواند مدنظر سیاست‌گذاران قرار گیرد (صی‌محمدی و همکاران، ۱۴۰۰). اهمیت ایجاد اشتغال با توجه به جمعیت و نرخ رشد بیکاری و نقش اقتصادی تعاونی‌ها در کنار ارزش‌های انسانی تعاون همچون عدالت، انصاف، همبستگی، مشارکت اعضا، لزوم توجه و برنامه‌ریزی دقیق‌تر در زمینه ایجاد تعاون و اشتغال‌زایی را بدیهی می‌سازد (میرزایی و سپاه‌ناهی، ۱۴۰۱). با توجه به اینکه ارزش‌افزایی اجتماعی تعاونی‌ها به خوبی شناخته شده است، در نتیجه بستری برای اقدام جمعی به حساب می‌آید، که به خوبی با کارآفرینی همسو و سازگار هستند. درواقع، تعاون بستر مناسبی برای کارآفرینی و کارآفرینی به منزله یکی از پیش‌شرط‌های موفقیت تعاونی بوده و میان این دو رابطه محکمی وجود دارد (Van Dijk et al, ۲۰۱۹). بطور کلی کارشناسان بخش تعاون، تعاونی‌ها را به دو دلیل مناسب برای اجرای برنامه‌های توسعه می‌دانند: نخست آنکه موسسات تعاونی با تجمع پس‌اندازهای اندک اعضا و

حمایت‌های مالی دولت و سرمایه‌گذاری و تولید و همچنین آموزش اعضاء که منجر به ارتقاء بهره‌وری نیروی انسانی می‌شود؛ موجبات افزایش تولید، اشتغال و رشد اقتصادی جامعه را فراهم می‌آورند. دوم آنکه بدلیل رویکردهای اجتماعی، سیاسی و فرهنگی خاص تعاونی‌ها که الهام گرفته از اصول و ارزش‌های تعاون است و با ساختار کشورهای در حال توسعه هماهنگی و همخوانی بیشتری دارد سبب توسعه سیاسی، فرهنگی و اجتماعی و رفع تبعیض و بی‌عدالتی‌ها در جوامع می‌گردند که درواقع بستر و زیرساخت و به عبارت دیگر شرایط لازم برای رشد اقتصادی است که نهایتاً جامعه را بسوی توسعه همه جانبه و پایدار رهنمون می‌سازند (پویش، ۱۳۸۶).

سرمایه‌گذاری و تعاونی‌ها، اجرای سیاست‌های دولت

سرمایه‌گذاری از موضوعات مهم اقتصادی است. هر جا سخن از توسعه و عمران باشد بحث سرمایه‌گذاری و فعالیت اقتصادی همواره مطرح است. رشد اقتصادی مستلزم سرمایه‌گذاری است. اگر در جامعه‌ای سرمایه‌گذاری در حد و اندازه لازم صورت نگیرد، رشد اقتصادی متوقف خواهد شد. نتیجه این امر کاهش سطح رفاه عمومی جامعه است. اما سرمایه‌گذاری در صورتی محقق خواهد شد که محیط مناسب و امنیت لازم برای آن فراهم باشد. جبران عقب‌ماندگی و دستیابی به توسعه پایدار، نیازمند سرمایه‌گذاری برای بهره‌جویی از مزیت‌های نسبی و توانایی‌های بالقوه اقتصادی است (شهسواری و همکاران، ۱۳۹۶). امروزه کشورهای در حال توسعه به منظور تقویت زیربناهای اقتصادی خود و رهایی از وابستگی و رفع عدم تعادل‌های موجودشان، بیش از هر زمان دیگر نیازمند برنامه‌ریزی و شناسایی منافع کشورشان هستند. به طور یقین در برنامه‌ریزی برای رشد و توسعه آینده کشور شناخت موقعیت و جایگاه مناطق از مهم‌ترین عوامل در جهت نیل به پیشرفت است (اکبری و مرادی، ۱۳۸۷). یکی از مهم‌ترین اهداف اقتصادی کلان، رشد و توسعه اقتصادی است و دستیابی به رشد و توسعه اقتصادی هدفی است که تمامی دولت‌ها و برنامه‌ریزان اقتصادی در جهان بر آن تأکید می‌دارند. ضرورت تحقق اهداف کلان اقتصادی، فراهم آوردن سرمایه کافی به منظور تأمین منابع مالی و موردنیاز طرح‌های زیربنایی است (بنگر، ۱۳۸۳). به طور معمول در اقتصاد و به خصوص در سرمایه‌گذاری فرض بر این است که سرمایه‌گذاران منطقی تصمیم می‌گیرند و عمل می‌کنند (Diacon and Ennew, ۲۰۰۱). شناخت تخصص تجاری و تخصص تولیدی برای سیاست‌گذاری صحیح در هدایت منابع کمیاب اقتصادی به بخش‌های کارا و تشویق صادرات، برای دستیابی به توسعه اقتصادی لازم است و اساسنامه برنامه‌ریزی‌های رشد را تشکیل می‌دهد. بدین منظور شناخت مزیت‌های رقابتی و تجاری برای هدایت منابع کمیاب سرمایه کشور جز الزامات است. داشتن تصویری واقعی از وضعیت موجود اقتصاد نه تنها سرمایه‌گذاری امکانات کشوری را بهینه می‌کند، بلکه اثربخشی کوتاه‌مدت آن‌ها را تضمین می‌کند (جهانگیری و نصیری، ۱۳۸۶)؛ بنابراین سرمایه‌گذاری باید در حوزه‌هایی صورت پذیرد که انتظار بازده بسیار بالا و ضرورت‌های خاص خودش را داشته باشد همچون ضرورت ایجاد اشتغال، توسعه بخش خاصی از صنعت، تأمین خواسته‌های برنامه‌های بلندمدت ملی و.... وزارت صنعت، معدن و تجارت که زمامدار تمامی حوزه‌های کاری کشور

است با این چالش روبرو است که کدام یک از حوزه‌های بخش صنعت، معدن و تجارت اهمیت و ضرورت بیشتری برای سرمایه‌گذاری خواهد داشت چرا که باتوجه به منابع محدود، اهمیت رشد سریع و اجرای برنامه‌های بلندمدت دولت، می‌بایست جهت سرمایه‌گذاری در حوزه‌های مختلف طبق اولویت و ضرورت پیش رفت (نجات‌بخش و رستگار پور، ۲۰۱۶).

نقش تعاونی‌ها در کاهش فقر و اشتغال

پینسکی (۲۰۰۱) Pinsky برنامه‌های مورد استفاده تعاونی‌ها برای کاهش فقر را بررسی نموده است. وی بیان می‌نماید که قبل از جنگ جهانی دوم، دولت‌ها و گروه‌اندک سرمایه‌دار خصوصی شرکای اصلی بازار بودند و معاملات اقتصادی بیشتر در اختیار آنها بود. بخش خصوصی باتوجه به قدرت و نفوذ سیاسی‌اش، تحرک بیشتری در بازار اقتصادی داشت و بیشترین سود اقتصادی بازارها را نیز کسب کرد. در این زمان بخش تعاونی - که شامل گروه‌های کم‌درآمد بود - کمتر توانست قدرت مانور در بازار اقتصادی پیدا نماید. بعد از جنگ جهانی دوم، در کشورهای آلمان غربی و ژاپن تعاونی‌های مصرف شروع پرقدرتی داشتند و باتوجه به رشد سریع خود در یک سیستم توزیع مناسب نیازمندی‌ها برای تمام مردم به‌ویژه قشر کم‌درآمد، در مدت کوتاهی توانستند بخشی از مردم فقیر را از وضعیت بد رفاهی خارج نمایند. این حضور پرقدرت زمینه‌ساز فعالیت بیشتر تعاونی‌ها و الگوبرداری از تعاونی‌های موفق برای کاهش فقر در جوامع گردید.

همچنین بر اساس سند چشم‌انداز، جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی کشوری است، توسعه یافته با جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه با هویت اسلامی و انقلابی و الهام بخش در جهان اسلام و با تعامل سازنده و موثر در روابط بین‌الملل؛ جامعه ایرانی در این افق به گونه‌ای مشخص شده است که فعال، مسئولیت‌پذیر، دارای انضباط و روحیه تعاون باشد؛ علاوه بر این عدالت اجتماعی، فرصت‌های برابر، توزیع مناسب درآمد از ویژگی‌های دیگر مرتبط با بخش تعاون است که در سند چشم‌انداز مورد توجه قرار گرفته است. براساس ماده یک قانون بخش تعاون جمهوری اسلامی ایران تعاون وسیله مؤثری برای نیل به اهداف زیر است:

- ۱- ایجاد و تأمین شرایط و امکانات کاربردی به‌منظور رسیدن به اشتغال کامل.
- ۲- قراردادن وسایل کار در اختیار کسانی که قادر به کارند اما وسایل کار ندارند.
- ۳- پیشگیری از تمرکز و تداول ثروت در دست افراد و گروه‌های خاص برای تحقق عدالت اجتماع.
- ۴- جلوگیری از کارفرمای مطلق شدن دولت.
- ۵- قرارگرفتن مدیریت سرمایه و منابع حاصل در اختیار نیروی کار و تشویق و بهره‌برداری مستقیم از حاصل کار خود.
- ۶- پیشگیری از انحصار، احتکار، تورم و اضرار به غیر.

۷- توسعه و تحکیم مشارکت و تعاون عمومی بین همه مردم.

در مفاد سیاست‌های ابلاغی اصل ۴۴ قانون اساسی، مقام معظم رهبری تأکید ویژه‌ای بر رشد و توسعه بخش تعاون و افزایش سهم آن در اقتصاد داشته‌اند. در حال حاضر باتوجه به بند «ب» سیاست‌های ابلاغی اصل ۴۴ قانون اساسی که به سیاست‌های کلی بخش تعاونی و افزایش سهم آن در اقتصاد کشور اشاره دارد، توسعه تعاونی‌ها در کشور ضروری و حیاتی شناخته شده است. نکات مهمی که سیاست‌های کلی اصل ۴۴ قانون اساسی به آن تکیه دارند عبارت است از:

افزایش سهم بخش تعاون در اقتصاد کشور به ۲۵ درصد تا آخر برنامه پنج‌ساله پنجم

- ایجاد تعاونی‌ها برای بیکاران برای اشتغال مولد
- حمایت دولت از تعاونی‌ها
- اعطای تسهیلات اعتباری و تخفیف‌های مالیاتی
- توسعه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و سایر حمایت‌های لازم به منظور افزایش کارآمدی و توانمندسازی تعاونی‌ها

- امکان تأسیس تعاونی‌های جدید در قالب شرکت سهامی عام

- تأسیس تعاونی‌های فراگیر ملی

- اختصاص ۳۰ درصد از درآمدهای حاصل از واگذاری به تعاونی‌های فراگیر ملی به منظور فقرزدایی

علاوه بر این در اهداف کلان برنامه پنجم توسعه بر توانمندسازی اقشار متوسط و کم درآمد جامعه باتکیه بر تعاونی‌ها و افزایش سهم بخش تعاون در اقتصاد ملی به ۲۵ درصد تولید ناخالص داخلی تأکید شده است، لذا باتوجه به آنچه که بیان شد تعاونی‌ها به عنوان یکی از ارکان نظام اقتصادی ایران نقش مهمی در تحقق حماسه اقتصادی و بهبود فضای کسب و کار دارند (جفره و محمودی، ۱۳۹۱).

آمارها نشان می‌دهد، هم اکنون بیش از ۹۰۰ میلیون نفر از جمعیت جهان عضو تعاونی‌ها هستند و روزبه‌روز به تعداد اعضا، تعداد شرکت‌های تعاونی و نقش و حضور آنها در اقتصاد ملی کشورها افزوده می‌شود. تعاونی‌ها بیش از ۱۰۰ میلیون شغل را در سرتاسر جهان ایجاد کرده‌اند. صنایع کوچک که از ارکان اصلی اشتغال در جوامع هستند به دلیل عدم توان رقابت با صنایع ماشینی و پیشرفته به تدریج موقعیت خود را در بازار اشتغال از دست داده‌اند. این واحدهای کوچک می‌توانند از طریق ایجاد واحدهای بزرگ‌تر در قالب تعاونی‌ها موقعیت خویش را بهبود بخشیده و در حل مشکل اشتغال کشور نیز گام بردارند. در حوزه اقتصادی وظیفه بخش تعاون سازماندهی اشتغال است، هدایت افکار عمومی باید به سمت پذیرش جایگاه بخش تعاون در اقتصاد ملی باشد. مدیران اقتصادی جامعه باید در جهت هدایت سرمایه‌های کوچک به بخش تعاون و سازماندهی این سرمایه‌ها تلاش کنند. تعاونی‌ها به عنوان نهادهای اقتصادی و اجتماعی، به ایجاد

اشتغال در بسیاری از عرصه‌ها، کمک می‌کند. هرچند ایجاد اشتغال، هدف اصلی تعاونی‌ها نیست، اما تعاونی‌ها به‌منظور تأمین نیازهای اعضای خود تشکیل می‌شوند و اشتغال ایجاد شده، ثمره اهداف اعضاست. تعاونی‌ها با کمک به کسب درآمد و فرصت‌های اشتغال پایدار، به‌ویژه در مناطقی که چندان خبری از ابتکارات بخش دولتی و خصوصی در آنها وجود ندارد، به تأمین معاش پایدار و توسعه همه‌جانبه جوامع روستایی و محلی خود کمک می‌کنند. تعاونی‌ها از سه طریق اشتغال ایجاد می‌کنند:

- اشتغال مستقیم: مشاغلی که درون تشکلهای تعاونی و با پرداخت حقوق به‌صورت مستقیم از طرف تعاونی ایجاد می‌شود.
- اشتغال غیرمستقیم: از کسب و کارهایی ناشی می‌شود که مواد اولیه (کالا یا خدمات) برای تعاونی‌ها تأمین می‌کنند.
- اشتغال انگیزشی: از محل صرف کردن دستمزدها و درآمدها توسط کارکنان و اعضای تعاونی‌ها در قالب اقتصاد محلی ایجاد می‌شود.

پرسشی که در اینجا مطرح می‌شود این است که تعاونی باید بر چه محورهایی استوار باشد تا بتواند هماهنگ با اهداف، در کاهش فقر تأثیرگذار باشند. علاوه بر نقش تعاونی‌ها در افزایش مشارکت مردم می‌توان گفت که در کشورهای در حال توسعه تمایل و تجربه زیادی به مشارکت در برنامه‌های جمعی دارند، لذا به‌منظور توفیق تعاونی‌ها باید از مشوق‌های مشارکتی از جمله ایجاد مشوق‌های اجتماعی، برنامه‌های کاهش فقر و افزایش درآمد استفاده شود. در این خصوص توسعه منابع انسانی از طریق استفاده از نیروهای متخصص سبب توسعه امکانات تعاونی‌ها، افزایش مشارکت و درآمدزایی مناسب برای اعضا و یا به عبارتی، کاهش فقر می‌شود؛ بنابراین هدف این مقاله، بررسی و تحلیل نقش تعاونی‌ها در کاهش فقر و افزایش اشتغال است، در راستای تحلیل و بررسی این امر با استفاده از روش تحلیل اسناد اقدام به ارائه مدل و تحلیل نقش‌های مختلف دولت برای رفع این مشکل می‌پردازیم.

پیشینه پژوهش

آگوستین^{۱۶} (۲۰۰۱) به بررسی مشارکت تعاونی‌های اقتصادی در اسپانیا پرداخت. یافته‌های حاصل از مطالعه وی نشان داد که تفاوت‌های ویژه‌ای بین تولیدکنندگان بخش خصوصی و تعاونی‌ها در ایجاد تعادل درآمد و افزایش درآمد گروه‌های مختلف جامعه وجود دارد.

سیمونز و بیرچال^{۱۷} (۲۰۰۸) شش استدلال برای نقش تعاونی‌های در کاهش فقر وجود دارد که عبارت‌اند از: ارزش‌ها و اصول تعاونی مزیتی برای کاهش فقر است؛ دستاوردهای بزرگ تاریخ تعاونی در کشورهای توسعه‌یافته؛ نقاط ضعف

^{۱۶} Agustín

^{۱۷} Simmons and Birchall

محدود در مدل تعاونی با وجود شکست برخی از آن‌ها در کشورهای در حال توسعه؛ شفاف‌تر شدن ماهیت اصلی سازمان‌های تعاونی در حال حاضر؛ توسعه مشارکتی و تعاونی به عنوان اصول اساسی اشتراکی مورد پذیرش است. یادوو و کریوک‌شنک در سال ۲۰۱۰ در پژوهشی با موضوع ارزش تعاونی‌ها در برق‌رسانی به روستاها، نقش تعاونی‌های محلی روستایی را در فراهم‌سازی خدمات انرژی و برق در سه کشور (ایالت متحده، بنگلادش و نپال) بررسی کردند و تأکید کردند که این تعاونی‌ها به‌ویژه در نپال در گسترش خدمات انرژی الکتریسیته نقش مهمی داشتند و همچنین، در تأمین حمایت‌های مالی و نهادی نقش ویژه‌ای دارند. پژوهش آن‌ها از نوع مطالعه موردی بوده و داده‌های مورد نیاز را با توجه به پژوهش‌ها و مقالات انجام شده و تنظیم و توزیع پرسش‌نامه در میان متخصصان تعاونی، اعضا و شاغلین آن‌ها به دست آورده‌اند. آن‌ها نشان دادند که کسب و کارهای اجتماعی تعاون گونه می‌توانند به عنوان یک ابزار کارا و مؤثر برای مدیریت خدمات انرژی روستایی باشند.

نتایج تحقیق آلتمن در سال ۲۰۱۵ با موضوع سازمان تعاونی محرک عادلانه برای توسعه اقتصاد روستایی انجام دادند، مطالعه آن‌ها کاربردی و رویکرد پژوهش تحلیل آماری است. آن‌ها داده‌های خود را از طریق مطالعاتی که در گذشته انجام گرفته بود به دست آوردند و نشان داد که سازمان تعاونی قابلیت‌های مناسبی را برای اثرگذاری بر توسعه متوازن روستایی دارد و تعاونی‌ها می‌توانند به طور بالقوه منجر به نرخ رشد بیشتر و عادلانه‌تری در محیط رقابتی اقتصادی شوند. به‌طور کلی، تعاونی‌ها می‌توانند درآمد بیشتری را برای اعضای تعاونی ایجاد کنند و به عنوان یک رقیب سنتی برای مزارع بزرگ مقیاس، کشاورزان خرده‌پا را حمایت کنند.

نتایج تحقیق راجش^{۱۸} در سال ۲۰۱۶ با عنوان «چالش‌ها و فرصت‌ها: مطالعه موردی تعاونی‌های چندمنظوره آپالالت» انجام شد. پژوهش آن‌ها کاربردی و دارای رویکرد تحلیل آماری است؛ آن‌ها با بیان ۵ فرضیه، از آزمون فرض آماری استفاده کردند و نشان دادند که مهم‌ترین نقاط قوت این تعاونی‌ها شامل مهارت نیروهای جوان و فعال به عنوان نیروی اصلی شرکت، آینده‌نگری و تجربه مدیریت عالی، محل استقرار شرکت در شهر، برقراری ارتباط آسان با مشتریان، شناخته شدن شرکت توسط مشتری و نرخ پایین سود وام است. مهم‌ترین نقاط ضعف نیز فقدان سرمایه زیاد، عدم استفاده از فناوری‌های جدید در ثبت و ضبط یا انجام معاملات، بازاریابی ضعیف، زیرساخت ضعیف و فضای کاری کوچک است. همچنین مهم‌ترین فرصت‌های این تعاونی‌ها وجود فرصت‌های فراوان در بازار، فرصت‌های فراهم شده در قانون اساسی، ایجاد تغییرات جدید در بازار، تمرکز برنامه‌های دولت بر پروژه‌های مالی کوچک، تمایل بسیاری از مردم به انجام تجارت شخصی و کسب و کارهای کوچک و تأکید دولت‌ها بر برنامه آموزشی و آموزش فنی برای شروع کسب و کار کوچک در بین مردم است. سرانجام مهم‌ترین تهدیدها فعالیت شرکت‌های تعاونی در شعاع ۱۰ کیلومتری تعاونی، رقابت و موازی کاری شرکت‌ها، تهدید زیست‌محیطی، تمرکززدایی بانک‌ها و مؤسسات مالی بزرگ و افزایش نرخ بهره و تعرفه توسط رقبا است

^{۱۸} Rajesh

همچنین پهلوانی و همکاران (۱۳۸۷) در مطالعه خود به این نتیجه رسیدند که نظام بانکی از علل مهم ناکارآمدی تعاونی‌های تولید، مصرف و خدمات به شمار می‌رود. نرخ بهره بازپرداخت وام‌ها و تسهیلات اعتباری پرداختی به شرکت‌های تعاونی در مقایسه با سایر مؤسسات مالی و اعتباری دولتی و خصوصی بالاست. همچنین ضعف مدیریت تعاونی به دلیل عدم آموزش کافی در زمینه فعالیت‌های تولیدی برای رقابتی کردن تولیدات سبب کندی رشد تعاونی‌ها شده است. از سایر عوامل عدم موفقیت تعاونی‌ها می‌توان به این موارد اشاره نمود: عملکرد ضعیف، ورشکستگی و انحلال برخی از شرکت‌های تعاونی باعث انتقال بار روانی در جامعه شده و بر نگرش افراد و گروه‌ها نسبت به تشکیل تعاونی تأثیر گذاشته است.

حضرتی و بابافینی در سال ۱۳۹۱ در پژوهشی تحت عنوان «شناسایی عوامل مؤثر بر غیرفعال‌شدن تعاونی‌های کشاورزی با استفاده از تحلیل دلفی (مطالعه موردی: شهرستان خداآبند)» عوامل مؤثر بر غیرفعال‌شدن تعاونی‌های کشاورزی را با استفاده از تکنیک دلفی در شهرستان خداآبند شناسایی کردند و نشان دادند که مشکلات درونی شرکت تعاونی از قبیل ضعف مدیریتی، مهارت، انتظارات نابجا از تعاون و برخی کمبودهای خدمات زیربنایی، اختلاف سلیقه و مشکلات برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری از طرف سازمان‌های دولتی از علل اصلی رکود و غیرفعال‌شدن آن‌هاست. در این زمینه داده‌های موردنیاز از طریق مطالعات میدانی و کتابخانه‌ای جمع‌آوری شده است. برای تبیین داده‌های گردآوری شده از روش تحقیق دلفی بهره گرفته است. نتایج تحقیقات نشان می‌دهد که مشکلات درونی شرکت تعاونی از قبیل ضعف مدیریت، مهارت، اختلاف سلیقه، انتظارات نابجا از تعاون و برخی کمبودهای خدمات زیربنایی و مشکلات برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری از سوی سازمان‌های دولتی، از علل رکود فعالیت شرکت‌های تعاونی و در نتیجه غیرفعال‌شدن آن‌هاست عطایی و ایزدی در سال ۱۳۹۴ در پژوهشی تحت عنوان «سازه‌های تأثیرگذار بر زیان‌دهی تعاونی‌های روستایی (مورد مطالعه: تعاونی روستایی امیرکبیر در استان فارس)» اظهار داشتند که در کشور ما شرکت‌های تعاونی روستایی جهت بهبود کیفیت زندگی مردم روستا، افزایش کار، تولید و وضعیت اجتماعی آن‌ها ایجاد شده، ولی بررسی وضعیت تعاونی‌ها در سطح کشور و استان فارس حاکی از عدم موفقیت برخی از آن‌ها در دستیابی به این هدف است. یافته‌های بخش مطالعه کمی نشان داد که هشت متغیر مسئولیت‌پذیری هیئت‌مدیره، عملکرد اداره تعاون، آموزش اعضا، خشکسالی، مشارکت اجتماعی، آگاهی از اصول تعاونی، رضایت از هیئت‌مدیره و اعتماد اجتماعی در مجموع قادرند ۶۱ درصد از تغییرات در متغیر وابسته (زیان‌دهی تعاونی) را پیش‌بینی کنند. در بخش مطالعه کیفی نیز مشخص شد که هفت عامل محیطی، اقتصادی، اجتماعی، سرمایه انسانی، مدیریتی، حمایتی و آموزشی بر زیان‌دهی تعاونی‌های روستایی مؤثر بودند. با مقایسه نتایج به‌دست آمده از بخش کمی و کیفی مشخص شد که برخی عوامل نظیر نارضایتی از عملکرد اداره تعاون، آموزش اعضا، خشکسالی، اعتماد و ضعف مدیریت تعاونی، در هر دو روش جزء عوامل مؤثر بر زیان‌دهی تعاونی‌ها بودند. در نهایت، پیشنهاد می‌شود بین تعاونی‌های موفق و زیان‌ده تعامل ایجاد شود تا از تجربیات یکدیگر به‌صورت بهینه استفاده نمایند.

روش‌شناسی پژوهش

با اتکا به دسته‌بندی‌های روش‌شناختی پژوهش می‌توان پژوهش حاضر را از حیث هدف، پژوهشی توسعه‌ای؛ و از حیث روش انجام، در گروه پژوهش‌های توصیفی طبقه‌بندی کرد و از نظر چگونگی به‌دست آوردن داده‌های موردنیاز از نوع غیرآزمایشی دانست. همچنین از آن جایی که این پژوهش به بررسی داده‌های مرتبط با برهه‌ای از زمان می‌پردازد، از نوع پژوهش‌های مقطعی محسوب می‌شود. برای تفسیر و تحلیل داده‌ها از روش تحلیل اسنادی (Documentary Analysis Method) بهره‌گیری شده است. در گذشته اغلب استفاده از منابع اسنادی در مطالعات علوم انسانی و اجتماعی مورد توجه قرار نمی‌گرفت و یا به‌عنوان یک روش مکمل در روش‌شناسی سنتی استفاده می‌شد (مگلاکوی^{۱۹}، ۲۰۰۹). تحلیل اسنادی روشی کیفی است که برای بررسی و دسته‌بندی مفاهیم در اسناد مکتوب در حوزه‌های عمومی و تخصصی استفاده می‌شود (پین و پین، ۲۰۰۴). تحلیل اسنادی در پنج گام ۱- انتخاب موضوع، تعیین اهداف و سؤالات؛ ۲- بررسی‌های اکتشافی و پیشینه پژوهش، ۳- انتخاب رویکرد نظری، ۴- جمع‌آوری منابع و بررسی آن اعم از طبقه‌بندی و جداول و نمودارهای مفهومی، فنون تقلیل داده‌ها و ۵- پردازش و ارزیابی مجدد، انجام شد. همچنین در این پژوهش برای اعتبار و اعتمادبخشی به داده‌ها از قابلیت اعتبار (تا ساختار و معنی پدیده موردنظر به نحو مطلوبی بازنمایی می‌شود)، قابلیت انتقال (تا چه حد یافته‌های پژوهش به محیط‌های دیگر تعمیم‌پذیر است) و قابلیت اعتماد (تا چه حد یافته‌های پژوهشگر را سایر افراد بررسی‌کننده آن تأیید می‌کنند) استفاده شد. همچنین برای افزایش قابلیت انتقال پژوهش سعی شد تا یافته‌های پژوهش با آخرین ادبیات پژوهش تطابق داده شود. کدگذاری کیفی پیشنهادی این مقاله برای روش اسنادی، مستلزم محدود کردن و تنقیح واژگان بوده و شامل مراحل زیر است:

اول) خلاصه‌سازی: صرفاً ایده‌های مرکزی فیش‌ها با یک واحد تحلیلی مانند «عبارت» تلخیص می‌شود.

دوم) استخراج مفاهیم کلیدی: مفهوم، تصویری است که در قالب کلمات یا نماد بیان می‌شود. مفاهیم نقش برقراری پیوند با جهان اجتماعی را دارند. در سنت هستی‌شناختی مفاهیم، با مفاهیمی سروکار داریم که خصائص اساسی جهان اجتماعی را بازتاب و تعریف می‌کنند (بلیکی، ۱۳۸۷).

سوم) مقوله‌بندی: فرایند مقوله‌بندی به خلاصه کردن مفاهیم در قالب مفاهیم عام و آشکار کردن روابط میان آن‌ها با مفاهیم مافوق اطلاق می‌شود (فلیک، ۱۳۹۲). به عبارت دیگر، با پالایش، ادغام و مقایسه تفاوت‌ها و شباهت‌ها، ارتباط بین مفاهیم کلیدی در هر مبحث شناسایی شده و پراکندگی مفاهیم در قالب مقولات تنظیم و تنسيق می‌شوند. در این پژوهش با بررسی اسناد و مقالاتی که در این حوزه انجام گرفته و با استفاده از رویکرد تحلیل اسناد که گام‌های آن در بالا ذکر شد، داده‌ها بدست آمد و تجزیه و تحلیل شدند.

تجزیه و تحلیل داده‌ها

^{۱۹} - Mogalakwe

در بررسی تأثیرات و نقش تعاون در کاهش فقر و افزایش اشتغال، پس از مرحله خلاصه‌سازی، ابعاد و نقش‌های تعاون در کاهش فقر و افزایش اشتغال مشخص شد و مفاهیم کلیدی هر یک استحصال شده:

جدول ۱- مقوله‌بندی نقش و تأثیرات تعاون در کاهش فقر و افزایش اشتغال

مقوله	مجموعه عناصر مقوله
اقتصادی	خرید و فروش محصولات کشاورزی و دامداری/بازاریابی محصولات تولیدی/کاهش هزینه‌های کاشت و داشت و برداشت/ اعطای تسهیلات بانکی به کشاورزان/تأمین حداقل نیازهای اساسی آحاد مردم/ توزیع سالانه اعتبارات/ سرمایه‌گذاری‌های ثابت بین استان‌های مختلف/ایجاد رشد اقتصادی در جهت افزایش تولید سرانه/ارائه تسهیلات قانونی و اعتباری در زمینه‌های مختلف/دادن اولویت به تعاونی‌ها برای اجرایی کردن طرح‌ها و پروژه‌های ملی و محلی/تشکیل صندوق حمایت از تولیدکنندگان/کم کردن هزینه‌ها و جلوگیری از واردات بی‌رویه فرآورده‌های غیرضروری/همسو بودن الگوی مصرف با سیاست حمایت از تولید داخلی/تقویت تعاملات شبکه‌ای میان تعاونی‌های/همکاری بانک‌ها به‌ویژه بانک توسعه تعاون در ارائه تسهیلات آسان به تعاونی‌ها
اجتماعی	ترجیح منافع جمعی/میل به همکاری گروهی/ترویج و آموزش و توانمندسازی/افزایش امید و اعتمادبه‌نفس/همکاری با مردم/ایجاد روحیه شرکت در امور عام‌المنفعه/افزایش روحیه نوگرایی و تنوع‌طلبی/احیا و توسعه بخش‌های محروم و تعادل‌های منطقه‌ای/گسترش کمی و ارتقا کیفی فرهنگ عمومی و آموزش/تأمین عدالت اجتماعی/توسعه مناطق محروم/توسعه کالبدی موزون و ساماندهی خدمات عمرانی روستائی/حمایت از راه‌اندازی صنایع و اشتغال در

مناطق محروم و روستایی/حمایت از اقشار آسیب‌پذیر/بهبود کیفیت زندگی مردم/امنیت غذایی و امنیت اقتصادی/توسعه خدمات بهداشتی و درمانی/دسترسی برابر به فرصت‌های آموزشی/ارتقای سطح شاخص توسعه انسانی/استفاده از ظرفیت‌ها و توانمندی‌های فارغ‌التحصیلان	
کاهش دلالتی/دسترسی به امکانات و تجهیزات دولتی/ایجاد بستر مناسب برای فعالیت‌ها/اجرای مدیریت مشارکتی/کنترل و نظارت بیشتر بر رفتار/گسترش آموزش عمومی/گسترش بیمه همگانی/آموزش و بالابردن سطح علمی اعضای هیئت‌مدیره تعاونی‌های تولید/دخالت دادن تمام افراد در مراحل مختلف تصمیم‌گیری و اجرای امور تعاونی/کاهش کمک‌های مستقیم دولت/برگزاری نمایشگاه‌های تخصصی عرضه محصولات مختلف/همکاری‌های بین‌بخشی دستگاه‌های مختلف با تعاونی‌ها	مدیریتی

از زمان تأسیس اولین تعاونی در ۱۵۰ سال پیش تا اکنون، شاهد رشد بسیار بالایی در توسعه تعاونی‌ها در سراسر دنیا بوده‌ایم. بر پایه آخرین آمار، تقریباً ۸۰۰ میلیون نفر در دنیا عضو تعاونی هستند. تعاونی‌ها مشارکت مردم روستایی را در فعالیت‌ها سرعت می‌بخشند. حتی در کشورهای توسعه‌یافته هم تعاونی‌ها نقش مهمی در وضعیت اقتصادی دارند. در امریکا، تعاونی‌های تولید مسئول فراهم کردن یک‌سوم از نهاده‌ها و اعتبارات موردنیاز کشاورزان هستند (United Nations, ۲۰۰۷). در کشورهای کمتر توسعه‌یافته، برخلاف گزارش‌های ارائه‌شده در مورد پیشرفت‌های کشاورزی، تعداد زیادی از مردم هنوز در مناطقی روستایی زندگی می‌کنند که کشاورزی معیشتی حاکم است؛ باین حال مهاجرت از روستاها به شهرها در حال افزایش است و سیستم تولیدی در کشاورزی بسیار کم از تکنولوژی پیشرفته استفاده می‌کند (Worldwide, ۱۹۹۹). در چنین موقعیتی، رویکرد تعاونی می‌تواند نقش مهمی را در توسعه مناطق روستایی ایفا کند (عبداللهی، ۱۳۷۹). شرکت‌های تعاونی تولید از یک سو به دلیل سنجیت با بافت فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی جامعه تولیدکننده و از سوی دیگر به سبب روند توسعه کمی و کیفی این گونه تشکلات در ایجاد سازوکارهای متناسب با بهبود مستمر و افزایش تولید می‌توانند در آینده نقش مهمی را در حفظ و ارتقای جایگاه اقتصادی ایران در منطقه ایفا کنند.

توانمندسازی تعاونی‌های تولید در واقع فرایند شدن افراد برای تشکیل و فعالیت کارآمد در تعاونی‌های تولید، تیم‌ها و گروه‌هایی است که در تعاونی و برای تعاونی کار می‌کنند؛ فرایند شدن کل بدنه تعاونی‌ها برای شبکه‌سازی و فعالیت‌های بین تعاونی و فرایند شدن جامعه برای پذیرش و حمایت از تعاونی‌های تولید. بی‌شک این فرایند زمانی تحقق می‌یابد که فرایندها و راهکارهای موجود شرایط لازم و کافی برای شدن را فراهم سازد. باتوجه به همه عوامل مؤثر بر توانمندسازی تعاونی‌های تولید و راهکارهای آن توانمندسازی باید در هریک از سطوح فردی، گروهی، سازمانی و اجتماعی مدنظر قرار گیرد. در سطح فردی، توانمندسازی تمام اعضا، ذی‌نفعان و کارکنان دولتی مدنظر است؛ البته توانمندسازی فردی سایر افراد جامعه که به نوعی از خدمات تعاونی‌ها بهره‌مند می‌شوند و در امور تعاونی‌ها تأثیر گذارند؛ می‌بایست جدی تلقی شود. در سطح گروهی، توانمندسازی اعضای تعاونی برای تشکیل و فعالیت در تیم‌ها و گروه‌های کاری مورد توجه است. در سطح سازمانی، می‌بایست تعاونی‌ها را برای تشکیل اتحادیه و شبکه با سایر تعاونی‌ها و سازمان‌های ملی، محلی و بین‌المللی در راستای اهداف مشترک توانمند ساخت. در سطح اجتماعی، توانمندسازی جوامع روستایی و شهری که بستر اصلی فعالیت تعاونی‌های تولید هستند حائز اهمیت است.

نتیجه‌گیری

ابتدایی‌ترین هدف شرکت‌های تعاونی از هر نوع که باشند بهبود وضع اقتصادی اعضای این شرکت‌هاست. پس از پیروزی انقلاب اسلامی به یمن راه یافتن تعاون به قانون اساسی به عنوان دومین بخش از اقتصاد کشور در کنار دو بخش خصوصی و دولتی، تعاونی‌های کشور، از لحاظ فیزیکی رشد فوق‌العاده‌ای داشته و زمینه‌های لازم برای مشارکت عموم مردم در موارد مختلف اقتصادی و اجتماعی فراهم آورده‌اند. بی‌تردید نقش تعاونی‌ها در اقتصاد ایران، بیشترین سازگاری را با تعالیم اسلام و فرهنگ ملی دارد. نارسایی‌های اقتصادی دولتی و پیامدهای زیان‌بار اقتصاد خصوصی، ضرورت توجه بیش از پیش به تعاونی‌ها را می‌رساند. چنانچه نقش اقتصاد بخش تعاون را در زمینه اشتغال‌زایی آن مورد توجه قرار دهیم می‌بینیم که موجبات افزایش درآمد و به تبع آن افزایش قدرت خرید می‌شود و تأثیر آن را در خروج از دور باطل می‌توان به خوبی دریافت. باتوجه به اینکه جمعیت استان در آینده دو برابر می‌شود و مقداری از جمعیت پایتخت در شهرستان‌های استان جای می‌گیرند و سالانه حدود چند هزار شغل برای افراد جویای کار ایجاد شود و سه بخش اقتصادی دولتی، تعاونی و خصوصی متولی اشتغال کشور هستند. اما بخش دولتی به جهت کاهش حجم تصدی‌گری، تقلیل سرمایه‌گذاری و افزایش کارایی و بهره‌وری مجموعه حاضر مستخدمین، توان چندانی برای ایجاد اشتغال ندارد و بخش خصوصی نیز بیشتر تلاش دارد از طریق تکنولوژی پیشرفته به اهداف خود برسد و سرمایه‌گذاری آن کمتر اشتغال‌زاست. فقط بخش تعاون است که می‌تواند با ایجاد واحدهای کوچک اقتصادی به صورت تعاونی نقش مهمی در کاهش بیکاری و افزایش اشتغال ایفا نماید. بخش تعاون به عنوان یکی از بخش‌های اقتصادی کشور در جذب سرمایه‌گذاری مولد و اشتغال‌زا تابع سیاست‌های جاری کشور است. این بخش در صورت رفع موانع و محدودیت‌ها در زمینه تولید و اشتغال و ارتقای ضریب

امنیت سرمایه گذاری داخلی و در صورت اجرای طرح های حمایتی و ایجاد تسهیلات مالی و اعطای وام های کم بهره، با ضمانت دولت و نیز بازننگری و تجدید نظر در قوانین و مقررات و آیین نامه های اجرایی و جلب سرمایه گذاران با اعمال سیاست های مالی و پولی هماهنگ و تنظیم قوانین کار می تواند به عنوان محور توسعه اقتصادی در جلب سرمایه گذاری و همچنین ایجاد اشتغال مولد نقش سازنده ای به عنوان یک بازوی قوی اجتماعی-اقتصادی در خدمت دولت و جامعه قرار گیرد. بنابراین با عنایت به محدودیت منابع موجود بخش دولتی و عدم تکافوی استفاده از آن ها برای تامین منابع لازم جهت سرمایه گذاری که رشد تولید و ایجاد فرصت های شغلی مناسب و بهره برداری اقتصادی از ظرفیت های بالفعل و بالقوه، فراهم آوردن زمینه های مناسب اقتصادی-اجتماعی جهت جذب منابع مالی در بخش تعاونی ضرورتی اجتناب ناپذیر است. لذا در این پژوهش با استفاده از روش تحلیل اسناد نقش تعاون در رشد اشتغال و کاهش فقر را مورد بررسی قرار دادیم؛ شواهد نشان داده است که نقش تعاون در توسعه اشتغال را می توان در سه مقوله اقتصادی، اجتماعی و مدیریت دانست. نتایج نیز نشان می دهد که از نظر مردم، تعاونی با تأثیر بر عوامل اقتصادی، اجتماعی و مدیریتی در مدیریت کار و فعالیت اقشار جامعه و کمک به وضعیت اقتصادی خانوار توانسته است باعث کاهش فقر و افزایش اشتغال گردد. لذا می توان از تعاونی ها به عنوان یک ابزار موثر در کاهش فقر و افزایش اشتغال حمایت شود. چرا که مشارکت فرایند اجتماعی و چند بعدی است و هدف آن کشاندن مردم به ایفای نقش در همه مراحل توسعه است.

فهرست منابع

- اکبری، ن؛ مرادی، ز. (۱۳۸۷). بررسی اقتصادی و تعیین اولویت های سرمایه گذاری صنعتی در استان کردستان، پژوهشنامه علوم انسانی و اجتماعی، سال ۳.
- بنگر، م. (۱۳۸۳). شناسایی عوامل موثر بر سرمایه گذاری خارجی در ایران، فصلنامه پژوهش ها و سیاست های اقتصادی، سال ۲۹.
- پویش، ع. (۱۳۸۶). بررسی وضعیت اشتغال نیروی کار دارای آموزش عالی به تفکیک بخش های عمده اقتصادی در سه دهه اخیر و چشم انداز آتی آن در برنامه سوم توسعه و ارائه راهکاری مناسب. مجموعه مقالات همایش بررسی مسائل، مشکلات و چشم انداز اشتغال دانش آموختگان آموزش عالی. تهران. انتشارات جهاد دانشگاهی.
- پهلوانی، م. ۱۳۸۷. بررسی و نظرسنجی درباره ی مشکلات و توانمندی های بخش تعاون در استان سیستان و بلوچستان. فصلنامه ی علمی پژوهشی روستا و توسعه. سال یازدهم. شماره ی یکم. بهار ۱۳۸۷. صص ۸۵-۸.
- جهانگیری، ع؛ نصیری، م. (۱۳۸۶). بررسی و تعیین اولویت های سرمایه گذاری صنعتی کشور با استفاده از تکنیک تاکسونومی، پژوهشنامه علوم انسانی و اجتماعی، سال ۲۵.
- جفره، منوچهر، محمودی، حسنعلی (۱۳۹۱). بررسی موانع حضور شرکت های تعاونی در بورس و ارائه راهکارهای عملی در جهت رفع آن". ماهنامه کار و جامعه، شماره ۱۵۲.

حضرتی، م؛ بابافینی، الف (۱۳۹۱). شناسایی عوامل موثر بر غیرفعال شدن تعاونی‌های کشاورزی با استفاده از تحلیل دلفی (مطالعه موردی: شهرستان خدابنده)، فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال ۶.

شهسواری، م؛ شعبان‌نژاد، ر؛ شعبان‌زاده، م (۱۳۹۶). شناسایی و اولویت‌بندی عوامل موثر بر جذب سرمایه‌گذاری خارجی در بخش صنعت استان قزوین. فصلنامه مطالعات مدیریت و حسابداری، سال ۳.

رستم‌نژاد، غلامرضا (۱۳۸۴)، جایگاه ترویج در تحقق سیاستهای کلی اصل ۴۴ قانون اساسی، ماهنامه تعاون، شماره ۱۶۸، ص ۵.

کاظمی، موسی (۱۳۸۶)، تعاون نیازمند سرمایه فکری، ماهنامه تعاون، شماره ۱۸۹.

صی‌محمدی، ف.، مهدی‌زاده، ح.، صی‌محمدی، س. (۱۳۹۹). امکان‌سنجی تشکیل تعاونی تولید مبتنی بر کشاورزان سبز میان زنان روستایی استان ایلام، فصلنامه تعاون و کشاورزی، شماره ۳۴.

عطایی، پ؛ ایزدی، ن. (۱۳۹۴). سازه‌های تاثیرگذار بر زیان‌دهی تعاونی‌های روستایی (مورد مطالعه: تعاونی روستایی امیرکبیر در استان فارس)، فصلنامه علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران، سال ۱۱.

نجات‌بخش، ی؛ رستگارپور، ح. (۲۰۱۶). اولویت‌بندی زمینه‌های سرمایه‌گذاری در بخش صنعت، معدن و تجارت استان تهران با استفاده از روش تاپسیس فازی، چهارمین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین در مدیریت، اقتصاد و حسابداری، برلین آلمان.

Birchall, J. (۱۹۹۶), Neither public nor private: The cooperative third way, Journal of Cooperative Studies, ۸۵: ۶۸-۷۵.

Simmons, R. & Birchall, J. (۲۰۰۸). The role of co-operatives in poverty reduction: Network perspective. The journal of socio-Economics, ۳۷.

Van Dijk, G., Sergaki, P. & Baourakis, G. (۲۰۱۹). The cooperative enterprise, Springer, ۲۰۴p.

Pinsky, B. (۲۰۰۱), Overview of poverty reduction strategies, www.worldbank.org/poverty/wrp

"ابزارهای تأمین مالی نوین در بخش تعاون"

میلاد شاهواروقی فراهانی (پژوهشگر اندیشکده نظام مسائل حکمرانی کشور) و غزل قاسمی پژوهشگر دکتری حقوق عمومی

چکیده

بخش تعاون به عنوان یکی از اساسی‌ترین بخش‌های اقتصادی در جوامع مختلف شناخته می‌شود. تعاون، به عنوان یک سازمانی که بر اساس همکاری و تعامل اعضا تشکیل می‌شود، نقش مهمی در توسعه اقتصادی و اجتماعی دارد. با توجه به تغییرات روزافزون در محیط کسب و کار و نیازهای مالی بخش تعاون، استفاده از ابزارهای تأمین مالی نوین می‌تواند بهبود و توسعه این بخش را تسهیل کند. بدین منظور، در این مقاله به بررسی و معرفی ابزارهای تأمین مالی نوین در بخش تعاون پرداخته شده است.

هدف از تهیه این مقاله، ارزیابی و بررسی امکانات و فرصت‌هایی است که ابزارهای مالی نوین مانند فناوری‌های مالی (Fintech)، بلاکچین (Blockchain) و ارزهای دیجیتال (Cryptocurrency) می‌توانند در تعاونی‌ها و بخش تعاون بهبود و نوآوری ایجاد کنند. این ابزارها می‌توانند روش‌های جدیدی برای تسهیل معاملات مالی، افزایش شفافیت و کاهش هزینه‌ها در تعاونی‌ها فراهم کنند. همچنین این بررسی می‌تواند به شناسایی چالش‌ها، ریسک‌ها و فرصت‌های مرتبط با استفاده از ابزارهای تأمین مالی نوین در بخش تعاون کمک کند.

از اهمیت و ضرورت پرداختن به این تحقیق می‌توان به نقش ابزارهای مالی در کمک به رفع چالش تأمین مالی تعاونی‌ها و اهمیت تعاونی‌ها در توسعه و رشد اقتصادی اشاره کرد. با بررسی این ابزارها تعاونی‌ها می‌توانند بهبود قابل توجهی در مدیریت مالی، دسترسی به منابع مالی و افزایش اعتماد اعضا بدست آورند. این امور می‌تواند به توسعه پایدار بخش تعاون کمک کرده و نقش مهمی در توسعه اقتصادی و اجتماعی ایفا کنند.

در این مقاله به موضوعاتی از جمله شناسایی ماهیت تعاونی‌ها، اهداف آن‌ها، اهمیت و ضرورت وجود تعاونی‌ها و نقش آن‌ها در رشد و توسعه اقتصادی، ابزارهای تأمین مالی سنتی و مدرن، نقش این ابزارها در بخش تعاون، تحلیل نقاط قوت و ضعف، تهدیدها و فرصت‌های بکارگیری ابزارهای تأمین مالی نوین در بخش تعاون و غیره پرداخته شده است.

از نظر نوع مقاله، تحقیق مورد نظر، علمی-ترویجی است. بدین منظور که به بررسی و مرور برخی مفاهیم و مقالات در حوزه مورد نظر پرداخته شده است و سعی شده این موضوع از زاویه‌های مختلف مورد توجه قرار گیرد.

در انتها به عنوان نتیجه می‌توان بیان کرد که استفاده از ابزارهای تأمین مالی نوین در بخش تعاون می‌تواند به تعاونی‌ها کمک کند تا منابع مالی لازم را برای توسعه و رشد فراهم کنند. با استفاده هوشمندانه از این ابزارها، تعاونی‌ها می‌توانند بهبود و توسعه خود را در بخش تعاون ارتقاء دهند.

واژگان کلیدی: بخش تعاون، تأمین مالی مدرن، رشد و توسعه اقتصادی، ابزارهای تأمین مالی نوین، تحلیل SWOT

۱. مقدمه

بخش تعاون یک نوع سازمانی است که بر اساس اصول همکاری، تعاون و توزیع عادلانه منافع تشکیل می‌شود. در این نوع سازمانی، اعضا با همکاری و تعاون در تصمیم‌گیری‌ها، منابع و فعالیت‌ها به بهبود شرایط اقتصادی و اجتماعی خود می‌پردازند (رخشانی و همکاران، ۲۰۲۱).

تعاونی‌ها معمولاً به یک سازمان یا نهاد خاص وابسته نیستند. آنها به صورت مستقل عمل می‌کنند و توسط اعضای خود مدیریت می‌شوند. با این حال، در برخی کشورها، دولت یا سازمان‌های دولتی ممکن است نقشی در حمایت از تعاونی‌ها داشته باشند. به عنوان مثال، در برخی کشورها، وزارتخانه‌ها یا سازمان‌های دولتی ممکن است برنامه‌ها و سیاست‌هایی را برای تشویق تشکیل و رشد تعاونی‌ها اجرا کنند. همچنین، تعاونی‌ها ممکن است با سازمان‌های مربوطه در حوزه‌های خاصی همکاری کنند، مانند اتحادیه‌ها، انجمن‌ها، یا سازمان‌های تجاری. اما در کل، تعاونی‌ها به صورت مستقل و مستقل از سازمان‌ها و نهادها عمل می‌کنند (کرمی و رضایی مقدم، ۱۳۹۸).

بخش تعاون معمولاً در حوزه‌های مختلفی مانند کشاورزی، مصرف، مسکن، مالی، خدمات بهداشتی و درمانی و آموزش فعالیت می‌کند. اعضای بخش تعاون می‌توانند افراد، شرکت‌ها، کشاورزان، کارگران و سایر اشخاص باشند که با همکاری و تعاون، منافع مشترک خود را تحقق می‌دهند.

به عنوان مثال، یک تعاونی کشاورزی می‌تواند توسط گروهی از کشاورزان تشکیل شده باشد که منابع و تجهیزات خود را به اشتراک بگذارند و در فرآیند تولید، بازاریابی و توزیع محصولات خود همکاری کنند. این نوع سازمانی به اعضا امکان دسترسی به منابع و بازارهای بزرگتر را می‌دهد و به آنها کمک می‌کند تا در شرایط اقتصادی بهتری فعالیت کنند.

بخش تعاون با ارائه فرصت‌های اشتغال، توسعه اقتصادی، تقویت اجتماعی و افزایش سطح زندگی اعضا، نقش مهمی در توسعه پایدار جوامع ایفا می‌کند.

تعاونی‌ها نقش مهمی در اقتصاد و جامعه دارند و اهمیت و ضرورت وجود آنها قابل توجه است. تعاونی‌ها سازوکاری هستند که افراد یا شرکت‌ها با همکاری و تعاون در یک گروه یا سازمان تشکیل می‌دهند تا به تحقق هدف‌های مشترک بپردازند. یکی از اهمیت‌های تعاونی‌ها، ایجاد فرصت‌های اشتغال و ارتقای سطح زندگی اعضا است. با تشکیل تعاونی‌ها،

افراد می‌توانند به صورت مشترک و همکاری در فعالیت‌های اقتصادی مشغول شوند و درآمد خود را افزایش دهند. همچنین، تعاونی‌ها می‌توانند به ایجاد اشتغال برای افرادی که در بازار کار دچار محدودیت هستند، مانند زنان، جوانان و افراد با نیازهای ویژه، کمک کنند (صباغ کرمانی و عاقلی، ۱۳۹۹).

ضرورت تعاونی‌ها در ایجاد عدالت اجتماعی نیز قابل توجه است. تعاونی‌ها به عنوان یک شکل سازماندهی اقتصادی، افراد را از طریق تقسیم منافع و مشارکت در تصمیم‌گیری‌ها، در فرآیند توزیع عادلانه منافع و ایجاد فرصت‌های برابر حمایت می‌کنند. این می‌تواند به کاهش نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی کمک کند و به توسعه پایدار و پایداری اقتصادی منجر شود.

علاوه بر این، تعاونی‌ها می‌توانند در توسعه محلی و تقویت اقتصاد محلی نقش مهمی ایفا کنند. با تمرکز بر تولید و خدمات محلی، تعاونی‌ها می‌توانند به توسعه اقتصادی و اشتغال در مناطق محروم کمک کنند و به تقویت جامعه محلی و ارتقای کیفیت زندگی ساکنان منطقه کمک کنند.

اهداف تعاونی‌ها می‌تواند شامل بهبود شرایط اقتصادی، اجتماعی یا فرهنگی اعضا، تأمین نیازهای اقتصادی و اجتماعی، تولید و عرضه کالاها و خدمات، ایجاد فرصت‌های شغلی، توسعه مهارت‌ها و آموزش، ترویج کشاورزی و صنایع دستی، حفظ محیط زیست و بسیاری از اهداف دیگر باشند. برخی از انواع تعاونی‌ها شامل تعاونی‌های کشاورزی، تعاونی‌های مسکن، تعاونی‌های مصرف، تعاونی‌های تولیدی و تعاونی‌های خدماتی می‌باشند. هر نوع تعاونی دارای ساختار و قوانین خاص خود است و بر اساس نیازها و شرایط محلی تشکیل می‌شود (بزی، ۱۴۰۰).

تعاونی‌ها از نظر ساختاری به دو دسته تعاونی‌های تولیدی و تعاونی‌های مصرفی تقسیم می‌شوند. تعاونی‌های تولیدی معمولاً توسط گروهی از تولیدکنندگان یا کشاورزان تشکیل می‌شوند و هدف آن‌ها تولید و عرضه محصولات است. اعضای این تعاونی‌ها می‌توانند از طریق تقسیم سود و مشارکت در تصمیم‌گیری‌ها بهره‌وری کنند. تعاونی‌های مصرفی به عنوان گروهی از افراد یا شرکت‌ها تشکیل می‌شوند که به منظور تأمین نیازهای مشترک خود، مانند خرید مواد غذایی، لوازم خانگی و سایر کالاها و خدمات، به صورت جمعی عمل می‌کنند. این تعاونی‌ها معمولاً از طریق خرید عمده و توزیع مستقیم به اعضا، قیمت مناسب‌تری را برای محصولات و خدمات فراهم می‌کنند (rc.majlis.ir).

تعاونی‌ها مزایایی مانند افزایش قدرت مذاکره با تأمین‌کنندگان و خریداران، بهبود شرایط اقتصادی اعضا، ایجاد فرصت‌های شغلی، تقسیم عادلانه سود و مشارکت در تصمیم‌گیری‌ها را دارند. همچنین، تعاونی‌ها می‌توانند نقش مهمی در توسعه پایدار و اجتماعی ایفا کنند.

به طور کلی، تعاونی‌ها به عنوان یک سازوکار اقتصادی و اجتماعی، اهمیت و ضرورت بسیاری دارند. آن‌ها می‌توانند به توسعه پایدار، عدالت اجتماعی، اشتغال و تقویت اقتصاد محلی کمک کنند. بنابراین، حمایت و توسعه تعاونی‌ها می‌تواند به منظور بهبود شرایط اقتصادی و اجتماعی جوامع مختلف مفید واقع شود.

تامین مالی یک عملیات مهم در مدیریت مالی است که به تأمین منابع مالی برای فعالیت‌ها و پروژه‌های مختلف یک سازمان یا فرد می‌پردازد. در این راستا، می‌توان از انواع مختلف ابزارهای تامین مالی استفاده کرد. این فعالیت‌ها ممکن است شامل جذب سرمایه، انتشار اوراق بهادار، اخذ وام، سرمایه‌گذاری در پروژه‌ها و سایر فعالیت‌های مالی باشد. هدف اصلی تأمین مالی، تأمین منابع مالی لازم برای رشد و توسعه سازمان‌ها و افراد است (شفیعی و میرابی، ۱۳۹۹).

ابزارهای تامین مالی نوین مجموعه‌ای از ابزارها و فناوری‌ها هستند که در عصر دیجیتال و فناوری اطلاعات به منظور تسهیل و بهبود فرآیندهای تامین مالی استفاده می‌شوند. ابزارهای تامین مالی نوین ویژگی‌های متمایزی نسبت به ابزارهای تامین مالی سنتی دارند که از جمله می‌توان به بهبود سرعت، امنیت و کارایی در فرآیندهای مالی اشاره کرد.

در ادامه ساختار مقاله به شرح زیر خواهد بود؛

در بخش اول به تاریخچه تعاونی‌ها، انواع تعاونی‌ها، نقش تعاونی‌ها در رشد و توسعه اقتصادی، چالش‌های مالی تعاونی‌ها و غیره پرداخته شده است. بخش دوم به معرفی انواع ابزارهای تامین مالی به همراه ابزارهای تامین مالی مورد استفاده (سنتی و نوین) در تعاونی‌ها اختصاص داده شده است. در بخش سوم سعی شده است به تحلیل SWOT وضعیت بخش تعاون و ابزارهای مالی مورد استفاده در این بخش اشاره شود. در بخش چهارم، پیشنهاداتی در ارتباط با برطرف کردن مشکل مالی بخش تعاون در ایران ارائه گردیده است. بخش پایانی هم به جمع‌بندی و نتیجه‌گیری اختصاص داده شده است.

۲. پیشینه تعاون در ایران و جهان

تعاونی‌ها تاریخچه‌ی طولانی و جالبی در سراسر جهان دارند. این نوع سازمان‌ها از قدیمی‌ترین شکل‌های تشکیلات اجتماعی به شمار می‌روند و در بسیاری از جوامع به عنوان یک راه حل اقتصادی و اجتماعی مورد استفاده قرار گرفته‌اند. تاریخچه تعاونی‌ها به قرون وسطی بازمی‌گردد، اما شکل مدرن آن‌ها در قرن نوزدهم در انگلستان شکل گرفت. در آن زمان، صنعتی شدن و تغییرات اجتماعی و اقتصادی باعث بروز مشکلاتی برای کارگران و کشاورزان شد. در این شرایط، تعاونی‌ها به عنوان یک راه حل برای بهبود شرایط اقتصادی و اجتماعی افراد محلی مطرح شدند (Wikitaavon.ir).

در سال ۱۸۴۳ میلادی در شهر راجدیل انگلستان، ۲۸ نفر از کارگران به علت نارضایتی از عملکرد صاحبان کارخانه‌ها دور هم جمع شدند تا چاره‌ای بیندیشند. موضوع این بود که کارخانه‌ها به جای حقوق و دستمزد نوعی بن خرید به

کارگران می دادند که فقط از فروشگاه های وابسته به خودشان ارزش داشت. فروشگاهها نیز اجناس را با کیفیتی نامطلوب و بد عرضه می کردند. کارگران پس از مشورت با یکدیگر به این نتیجه که اگر خودشان کالاها را مورد نیاز خودشان را تولید کنند می توانند اجناس را با کیفیت بهتر تهیه نمایند و در ضمن سودی را که از فروش کالاها به دست می آورند خودشان تقسیم کنند. یکسال بعد در ماه دسامبر ۱۸۴۴ آن ها فروشگاه تعاونی خود را افتتاح کردند. این اولین شرکت تعاونی به شکل امروزی آن در جهان بود.

سابقه تعاونی در ایران نیز تقریباً به یک قرن می رسد. در سال ۱۳۰۳ مواردی در خصوص تعاونی مطرح و در مجموعه ای تحت عنوان "قانون تجارت" به تصویب رسید. می توان سال ۱۳۱۴ قلمداد نمود. اما نقطه آغاز تشکیل و ثبت قانونی شرکت های تعاونی در ایران را می توان سال ۱۳۱۴ قلمداد نمود. اما پس از پیروزی انقلاب اسلامی، بخش تعاونی جایگاه مهمی را در قانون اساسی جمهوری اسلامی به خود اختصاص داد. در سال ۱۳۷۰ پس از تصویب قوانین مربوط به بخش تعاونی کلیه سازمان ها و اداری که به طور موازی در این زمینه فعالیت داشتند. در یکدیگر ادغام شدند و تمامی وظایف و اختیارات آنها به وزارتخانه جدیدی به نام وزارت تعاون واگذار گردید. این وزارتخانه در سال ۱۳۷۱ رسماً آغاز به کار کرده و از آن زمان تا کنون با تمام توان خود در زمینه پیشبرد اهداف بخش تعاون کشور تلاش می نماید. مهمترین وظایف وزارت تعاون برنامه ریزی، پشتیبانی، گسترش و هماهنگی بخش تعاون کشور است. این وزارتخانه کوشش می کند از طریق تحقیق، آموزش و ترویج فعالیت های تعاونی را در اقصی نقاط کشور گسترش و تعمیق بخشد (magiran.com).

در نهایت، تاریخچه تعاونی ها نشان می دهد که این سازمان ها به عنوان یک راه حل موثر برای بهبود شرایط اقتصادی و اجتماعی افراد در سراسر جهان شناخته شده اند. آن ها به عنوان یک نمونه موفق از همکاری و تعاون در جامعه می توانند الگویی برای سازمان ها و افراد دیگر باشند.

۲-۱ پیشینه پژوهش

مالکی و یوسفی (۱۳۹۵) در مقاله ای با عنوان "اصول حاکم بر شرکت های تعاونی" به بررسی ارزش های حاکم بر تعاونی ها پرداختند. آن ها برخی ارزش ها از جمله خودیاری، مسئولیت پذیری، دموکراسی، برابری، انصاف، ارزش های اخلاقی، صداقت، آزادی، مسئولیت اجتماعی و توجه به دیگران را معرفی کردند. برخی اصولی که تعاونی ها بر آن استوارند عبارتند از عضویت آزاد، تخصیص مازاد به اعضا نسبت به خرید آن ها، تخصیص محدود سود به سرمایه، فروش اجناس به قیمت عادلانه و پیشبرد امور آموزشی.

نیازی و همکاران (۱۳۹۱) به تبیین نگرش مردم ایران نسبت به بخش تعاون و شرکت‌های تعاونی پرداختند. روش تحقیق آن‌ها پیمایش و شیوه نمونه‌گیری در انتخاب استان‌ها و شهرستان‌ها تصادفی بوده است. برخی نتایجی که آنان گرفتند به شرح زیر بوده است:

- در کل، میزان آگاهی بیشتر پاسخگویان از برنامه‌ها و عملکرد تعاونی و میزان مشارکت بیشتر آن‌ها در حد متوسط رو به پایین بوده است.
- بیشتر پاسخگویان دارای نگرش مثبت به تعاون و تعاونی‌ها می‌باشند.
- میانگین فردگرایی افراد پایین‌تر از حد متوسط طیف، میانگین تقدیرگرایی بیشتر از حد متوسط طیف، میانگین آینده‌نگری کمتر از حد متوسط طیف و میانگین نوگرایی پاسخگویان کمتر از حد متوسط طیف می‌باشد.
- در کل، میانگین نمره پاسخگویان به سوالات سرمایه اجتماعی، پایین‌تر از حد متوسط طیف است.
- نگرش زنان و مردان به تعاون و تعاونی‌ها تفاوت معناداری ندارد.
- با افزایش سن پاسخگویان شاهد افزایش میزان نگرش مثبت به تعاون می‌باشیم.
- متأهلین نسبت به مجردان نگرش مثبت‌تری به تعاون و تعاونی دارند.
- افراد ساکن در شهرها نسبت به ساکنان روستایی، دارای نگرش مثبت‌تری به تعاون هستند.
- با افزایش فردگرایی در افراد، نگرش مثبت آنان نسبت به تعاون کاهش می‌یابد.
- بین سایر ویژگی‌های شخصیتی همانند تقدیرگرایی، آینده‌نگری و نوگرایی با نگرش به تعاون رابطه معنادار دیده نمی‌شود.
- میزان سرمایه اجتماعی افراد دارای رابطه مستقیم و معنادار با نگرش مثبت نسبت به تعاونی است و این رابطه در مشارکت اجتماعی بیشتر از اعتماد دیده می‌شود.
- در مجموع براساس رگرسیون چندمتغیره، دو متغیر فردگرایی و سرمایه اجتماعی ۲۷ درصد از تغییرات نگرشی پاسخگویان به تعاونی را تبیین می‌کنند.
- اثر فردگرایی بر نحوه نگرش به تعاونی منفی و برابر ۲۵- درصد و اثر سرمایه اجتماعی ۱۵ درصد است. بنابراین میزان فردگرایی اثر منفی و غیرمستقیم و سپس سرمایه اجتماعی اثر مستقیم و معنادار به نگرش مثبت درباره تعاون و تعاونی در مدل رگرسیون دارند.

حسینی و همکاران (۱۳۹۱) در پژوهشی میدانی به بررسی مدل‌ها و راهبردهای نوین تأمین مالی شرکت‌های تعاونی در اقتصاد ایران پرداختند. آن‌ها با تهیه پرسشنامه‌ای به ارزیابی نظرات ۳۱ نفر از خبرگان بخش تعاونی پرداختند. نتایج نشان داد که مدل سازمانی تعاونی سنتی در تأمین مالی تعاونی‌ها در ایران مؤثر نیست و سایر مدل‌های سازمانی تعاونی مانند سرمایه‌گذاری نسبی، عضو - سرمایه‌گذار، نسل جدید، تعاونی با واحدهای مستقل دارای سرمایه در حال افزایش،

سهامی - سرمایه گذار و تبدیل شدن به شرکت سرمایه محور، در تأمین مالی تعاونی‌ها در ایران مؤثر هستند. آن‌ها یافتند روش‌های سنتی مؤثر در تأمین مالی تعاونی‌ها روش‌های تأمین مالی از طریق بانک و سایر نهادهای مالی، سهام اعضا، سرمایه سهام تخصیص نیافته ذخایر و استقراض از نهادهای وام دهنده تخصصی هستند. در استراتژی تأمین مالی حمایتی، روش‌های تأمین مالی از طریق برنامه سرمایه پایه، اوراق ظرفیت، طرح‌های اجباری مشارکت در سهام، ذخیره مازاد برگشتی، انتشار سهام جایزه ورای سود، وجوه بازنشستگی اعضا، واحدهای مشارکتی، برنامه‌های سرمایه چرخشی و وام‌های چرخشی، در تأمین مالی تعاونی‌ها در ایران مؤثر هستند. در راهبرد تأمین مالی مستقیم، روش‌های تأمین مالی از طریق واحدهای تجهیز سرمایه تعاونی، سرمایه گذاری مستقیم، بازار مستثنا، سند تعهد، سهام سرمای‌هگذاری / گواهی نامه (صدور سهام ممتاز)، سهام ممتاز قابل بازخرید، اوراق قرضه محلی، طرح‌های سهام کارکنان، عایدات حاصل از مبادله با افراد غیرعضو و درصدی از کل سهام در تأمین مالی تعاونی‌ها در ایران مؤثر هستند.

عباسی و وظیفه‌شناس (۱۳۸۷) در مقاله‌ای به بررسی نقش صندوق تعاون کشور و نظام بانکی در تأمین مالی شرکت‌های تعاونی تولیدی پرداختند. هدف آن‌ها بررسی تطبیقی نقش صندوق تعاون کشور و نظام بانکی در تأمین منابع مالی مربوط به مخارج تأسیس و راه‌اندازی، تأمین نیازهای سرمایه در گردش و مخارج طرح‌های توسعه عملیات شرکت‌های تعاونی تولیدی است. نتایج پژوهش نشان داد که نقش نظام بانکی در تأمین منابع مالی نیازهای سرمایه در گردش و مخارج توسعه عملیات شرکت‌های تولیدی بیش از صندوق تعاون کشور است. اما نقش صندوق تعاون در اموری مانند تأمین منابع مالی مخارج تأسیس و راه‌اندازی شرکت‌های تعاونی تولیدی کمی بیشتر از نظام بانکی است که این تفاوت، معنی دار نیست. نتایج نشان داد که تسهیلات نظام بانکی در ایجاد فرصت‌های شغلی از تعاونی‌ها بیشتر است، اما در زمینه اسجاد اشتغال هیچکدام طبق طرح موفق نبوده‌اند. آن‌ها دریافتند با اصلاحات ساختاری می‌توان عملکرد صندوق تعاون کشور را بهبود داد.

رستمی و همکاران (۱۳۹۸) در مقاله‌ای به شناسایی شیوه‌های تأمین مالی شرکت‌های تعاونی استان ایلام با استفاده از تکنیک دلفی تعدیل شده پرداختند. جامعه آماری کیفی آنان متخصصان حوزه مالی و مدیران شرکت‌های تعاونی استان ایلام بودند. ۲۰ نفر به شیوه گلوله برفی به عنوان نمونه انتخاب شدند. یافته‌های حاصل از چهار دور دلفی نشان داد که از ۸۴ مولفه شناسایی شده در نهایت ۳۶ مولفه و ۷ بعد اصلی شامل مکانیزم‌های اقتصادی، سیاسی، تأمین مالی از طریق بدهی، افزایش سرمایه، سیاست‌های حمایتی، مشارکتهای مردمی و روش‌های نوین تأمین مالی به عنوان مهمترین شیوه‌های تأمین مالی تعاونی‌ها شناسایی شدند که میانگین تجربی متغیرهای مشارکت‌های مردمی و روش‌های نوین تأمین مالی در حد متوسط و سایر مکانیزم‌ها در سطح بالا ارزیابی شدند.

یاری و اسلامبولچی (۱۴۰۰) به ارائه الگوی پایداری کسب و کارها در تعاونی‌های موفق استان همدان پرداختند. آن‌ها عقیده داشتند که با ارائه الگوی می‌توان پایداری کسب و کارها در موفقیت و پایداری تعاونی‌ها را بهبود بخشید. آن‌ها از

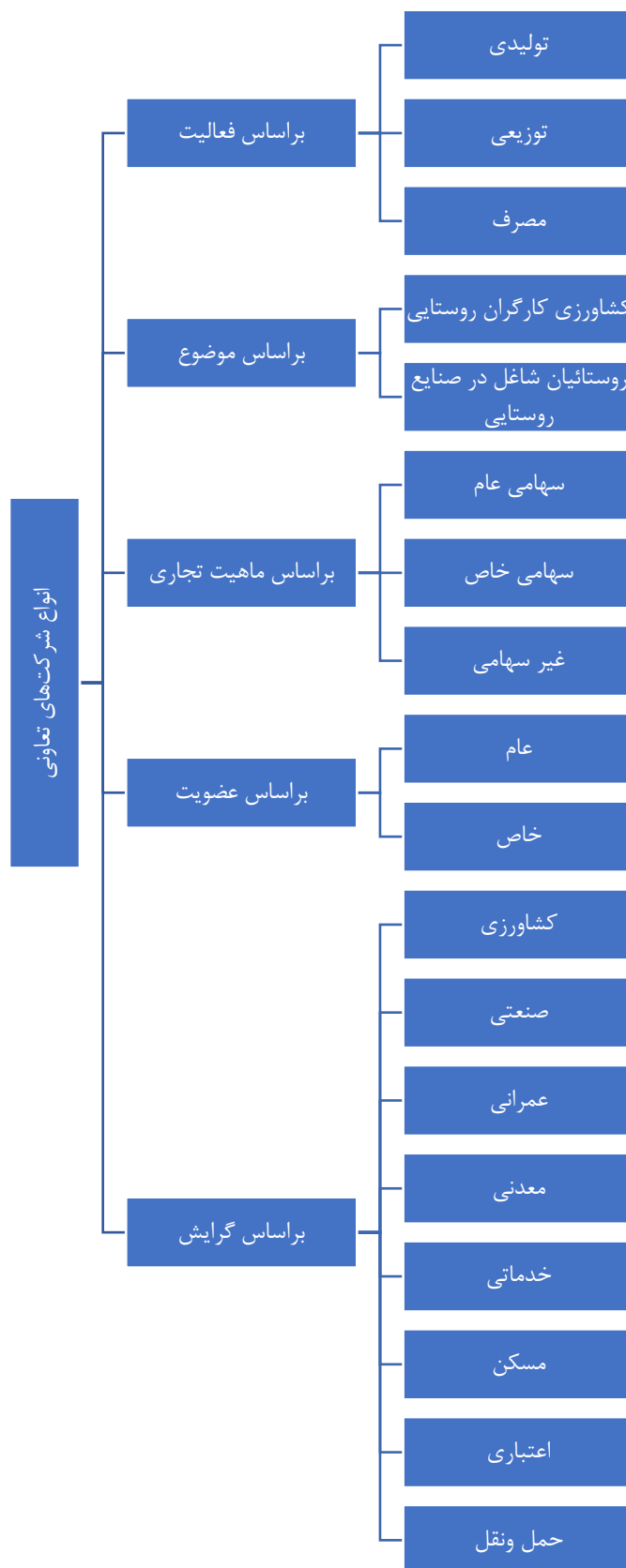
روش کمی-کیفی استفاده کردند. یعنی در بخش پیمایش از نظر ۳۶۰ خبرگان حوزه تعاون که در نهایت به ۱۳۰ نفر کاهش یافتند استفاده کردند. نتایج پژوهش در بخش تحلیل کیفی نشان داد که این الگو پایداری کسب و کار شامل شش مقوله از جمله شرایط علی، مقوله محوری، عوامل زمینه‌ای، شرایط مداخله‌گر، راهبردها و پیامدها بود و ۸۲ عامل مؤثر بر طراحی الگوی پایداری کسب و کار با رویکرد توسعه کارآفرینی شناخته شد. همچنین مشخص شد که تأثیر شرایط علی بر مقوله محوری و مقوله محوری بر راهبردها به طور مستقیم و تأثیر راهبردها بر پیامدها، عوامل زمینه‌ای و شرایط مداخله‌گر بر راهبردها به شکل غیرمستقیم می‌باشد. در قسمت کمی مشخص شد مدل از برازش مطلوبی برخوردار است.

۲-۲ انواع تعاونی‌ها

براساس "قانون تجارت" در مجموع ۷ نوع شرکت وجود دارد (dad-man.ir)؛

۱. شرکت سهامی عام
۲. شرکت سهامی خاص
۳. شرکت با مسئولیت محدود
۴. شرکت تضامنی
۵. شرکت نسبی
۶. شرکت مختلط
۷. شرکت تعاونی

همانطور که قابل ملاحظه است، شرکت تعاونی در قانون تجارت دسته‌بندی مشخصی دارد و تعریف شده است. تعاونی‌ها می‌توانند در بسیاری از صنایع و بخش‌های اقتصادی وجود داشته باشند، از جمله کشاورزی، تولید صنعتی، خدمات مالی، مسکن، مصرف‌کنندگان و غیره. شرکت‌های تعاونی را می‌توان براساس معیارهای مختلف به شرح زیر طبقه‌بندی کرد؛

شکل ۱. انواع شرکت‌های تعاونی

در ادامه توضیحاتی پیرامون برخی از انواع تعاونی‌ها بیان گردیده است. اما جهت دسترسی به تعاریف تمامی شرکت‌های تعاونی می‌توانید به سایت moshaveranco.com مراجعه بفرمایید.

۱. تعاونی‌های تولیدی: این نوع تعاونی‌ها توسط اعضای که در فرآیند تولید یک محصول یا ارائه یک خدمت شرکت می‌کنند، تشکیل می‌شوند. اعضای تعاونی‌های تولیدی می‌توانند کشاورزان، تولیدکنندگان صنعتی، کارگران و غیره باشند.

۲. تعاونی‌های مصرفی: این نوع تعاونی‌ها به منظور تأمین نیازهای مصرفی اعضا تشکیل می‌شوند. مثال‌هایی از تعاونی‌های مصرفی شامل تعاونی‌های خرید مشترک، تعاونی‌های مسکن، تعاونی‌های مصرف‌کنندگان و غیره می‌باشند.

۳. تعاونی‌های خدمات مالی: این نوع تعاونی‌ها خدمات مالی مانند بانکداری، بیمه و اعتبار را به اعضا ارائه می‌دهند. تعاونی‌های اعتباری و تعاونی‌های بیمه مثال‌هایی از تعاونی‌های خدمات مالی هستند.

۴. تعاونی‌های کشاورزی: این نوع تعاونی‌ها توسط کشاورزان تشکیل می‌شوند و هدف اصلی آن‌ها بهبود شرایط کشاورزان و تسهیل فرآیند تولید و بازاریابی محصولات کشاورزی است.

۵. تعاونی‌های کارگری: این نوع تعاونی‌ها توسط کارگران تشکیل می‌شوند و هدف آن‌ها ایجاد فرصت‌های شغلی و بهبود شرایط کارگران است.

۲-۳ نقش تعاونی‌ها در رشد و توسعه اقتصادی

با وجود آنکه توسعه اصولاً دارای مفهومی کیفی و همه‌جانبه اعم از سیاسی، اجتماعی و فرهنگی است، اما در بسیاری از مواقع بدلیل نقش و جایگاه مهمی که رشد اقتصادی در فرآیند توسعه کشورها دارد رشد اقتصادی و توسعه کشور بصورت مترادف بکار می‌رود. به همین علت، نقش مهم تعاون در فرآیند توسعه جوامع نیز باید معطوف به توسعه اقتصادی آن جوامع باشد و غالباً نیز تاکید بر روی ویژگی‌های اقتصادی شرکت‌های تعاونی است.

در حالی که تعاونی‌ها جزء یکی از سه بخش مهم اقتصاد کشور محسوب می‌شوند تنها ۳.۵ درصد از سهم اقتصاد ایران را در اختیار دارند و در صورتی که آموزش‌های صحیح و مناسبی در این حوزه انجام گیرد تعاونی‌ها بیش از پیش به سمت شکوفایی و توسعه حرکت خواهند کرد (imna.ir).

برخی ویژگی‌های کشورهای کمتر توسعه یافته پایین بودن تولید داخلی، سطح پایین اشتغال و وجود بیکاری آشکار و پنهان فراوان، توزیع نابرابر درآمدها و کمبود سرمایه است و کشاورزی بعنوان مهم‌ترین منبع اشتغال و درآمد و بهره‌وری پایین در بخش‌های مختلف اقتصادی است.

هدف اساسی توسعه، افزایش تولید است. البته برای نیل به این هدف مهم، بسیج و هماهنگی منابع نیاز هست. در این بین، شرکت‌های تعاونی تولیدی می‌توانند با تجمع سرمایه‌های اندک مردم، حمایت‌ها و تسهیلات مالی دولت، سرمایه‌های پراکنده و سرگردان جامعه را با استفاده از منابع و امکانات بالقوه فراوان موجود در کشور در خدمت تولید و اقتصاد کشور قرار دهند. از مشکلات کشاورزان می‌توان به کمبود سرمایه و عدم توانایی در تأمین اعتبارات، استفاده از روش‌های ابتدایی و پرهزینه و در نهایت فروش محصول به قیمت ارزان می‌شود چرا که محصول نهایی بدلیل روش‌های نامناسب از کیفیت لازم برخوردار نمی‌باشد. بنابراین کشاورزان با تشکیل تعاونی‌های کشاورزی و همچنین تعاونی‌های اعتباری اولاً می‌توانند با دریافت تسهیلات از دولت به مکانیزاسیون کشاورزی خویش مبادرت ورزند و در صورت نیاز فصلی به اعتبار، از تعاونی‌های اعتباری وام دریافت نموده و دست رباخواران و کسانی که محصولات آنان را به بهای کم پیش‌خرد می‌نمایند کوتاه نموده و منافع حاصل از تلاش و دسترنج کشاورزان در اختیار خودشان قرارگیرد که در نتیجه سبب بهبود وضع معیشتی و اقتصادی کشاورزان خواهد شد. بخش تعاونی می‌تواند باعث یکپارچه‌سازی تقاضا شده و با در اختیار قراردادن ابزارهای مناسب کشاورزی و مقرون به صرفه باعث رونق این بخش گردد (Corc.ir).

یکی دیگر از نقش‌های تعاونی‌ها در رشد اقتصادی، نقش سرمایه‌گذاری است. تعاونی‌ها می‌توانند با آموزش افراد و ایجاد زمینه سرمایه‌گذاری، جامعه را به پس‌انداز و صرف بهینه سرمایه سوق دهد. شرکت‌های تعاونی می‌توانند وجوه اندک پس‌انداز شده را در یک صندوق متمرکز کرده و با انجام عملیات بانکی و اعتباری موجبات سرمایه‌گذاری و بکار انداختن وجوه اعم از سرمایه‌گذاری مستقیم توسط شرکت و یا روستائیان در تولید گردند (جبارزاده و همکاران، ۱۳۹۶). به جهت اطلاعات غنی و سودمندی که بخش تعاون از وضعیت کشاورزی و در مجموع اقتصاد کشور مخصوصاً در مناطق روستایی دارد، می‌تواند با هماهنگی بین منابع و مصارف و سرمایه‌گذاری هوشمندانه در مناطق مورد نظر، به توانمندسازی افراد در جامعه کمک کند.

از دیگر معضلات جامعه، مسئله اشتغال و بیکاری است (مبارک‌آبادی و همکاران، ۱۳۹۴). شرکت‌های تعاونی می‌توانند با استفاده از تجمع سرمایه‌های اندک و حمایت و تسهیلات دولتی فرآیند تولید و رشد اقتصادی را شتاب دهند و تا حدودی مشکل اشتغال را مرتفع نمایند. از دیگر اقدامات بخش تعاونی می‌توان به جذب سرمایه‌های راکد و سرگردان برای استفاده در طرح‌های عمرانی و اقتصادی و نیز پرداخت وام و تسهیلات سهل‌الوصول و با شرایط و امتیازات ویژه به صاحبان حرف و مشاغل تولیدی، توزیعی و خدماتی که باعث ایجاد اشتغال در جامعه و بالا رفتن سطح تولید داخلی و افزایش درآمد ملی می‌شود، اشاره کرد.

به طور خلاصه می‌توان نقش بخش تعاون در رشد و توسعه اقتصادی را به شرح زیر بیان کرد؛

۱. ایجاد فرصت‌های شغلی: تعاونی‌ها معمولاً به عنوان محلی برای تشکیل و مدیریت کسب و کارهای کوچک و متوسط عمل می‌کنند. این کسب و کارها می‌توانند فرصت‌های شغلی را برای اعضای تعاونی و جامعه فراهم کنند و به ایجاد درآمد و اشتغال کمک کنند.

۲. تقویت قدرت اقتصادی: تعاونی‌ها به اعضای خود قدرت اقتصادی می‌دهند. با تجمع منابع و توانمندی‌ها، تعاونی‌ها می‌توانند بهترین قیمت‌ها را برای مواد اولیه و تجهیزات به دست آورند و همچنین در بازارها به عنوان یک نیروی تأثیرگذار حضور داشته باشند.

۳. توسعه مهارت‌ها و آموزش: تعاونی‌ها معمولاً برنامه‌های آموزشی و توسعه مهارت‌ها را برای اعضا و کارکنان خود ارائه می‌دهند. این آموزش‌ها می‌توانند به بهبود کیفیت کار و افزایش توانمندی‌های فردی و تیمی کمک کنند.

۴. تعزیز نوآوری و توسعه محصول: تعاونی‌ها محیطی را برای توسعه نوآوری و تولید محصولات جدید فراهم می‌کنند. با تجمع ایده‌ها و منابع، تعاونی‌ها می‌توانند به توسعه محصولات و خدمات جدید، بهبود فرآیندها و رقابت‌پذیری بیشتر کمک کنند.

۵. تأمین نیازهای اجتماعی: تعاونی‌ها می‌توانند در تأمین نیازهای اجتماعی مانند مسکن، بهداشت و درمان، آموزش و سایر خدمات اجتماعی نقش مهمی ایفا کنند. با تمرکز بر اهداف اجتماعی و محیطی، تعاونی‌ها می‌توانند به بهبود کیفیت زندگی اعضا و جامعه کمک کنند.

۲-۴ چالش‌های مالی بخش تعاون

پایش در نظام تامین مالی کشورهای توسعه یافته نشان می‌دهد که تامین مالی در دنیا دارای ۷ رکن اساسی شامل نظام بانکی، بازار سرمایه، بیمه، سرمایه‌گذاری خارجی، صندوق‌های بازنشستگی، بودجه دولت و منابع داخلی شرکت‌ها است. تامین مالی یکی از مهم‌ترین شاخص‌ها در حوزه فعالیت‌های اقتصادی، خدمات اجتماعی و کسب و کار هدفمند و رایج در جهان است. امروزه به دلیل پیچیدگی نیازها و تنوع کسب و کار و تنوع در رشته فعالیت‌های اقتصادی و وجود بخش‌های چندگانه اصلی مانند خدمات، کشاورزی، صنعتی و هزاران زیربخش تامین مالی نیز دارای تنوع و مختصات متناسب با نوع فعالیت شده است. براساس مطالعات اتاق بازرگانی، اتاق تعاون و اصناف مهم‌ترین چالش همه بنگاه‌ها بین ۲۸ مولفه تعیین شده، تامین مالی است.

تعاونی‌ها به عنوان سازمان‌هایی با هدف توسعه اقتصادی و اجتماعی اعضا خود، با چالش‌های مالی مختلفی ممکن است روبرو شوند. در ادامه به برخی از این چالش‌ها اشاره می‌کنم:

۱. منابع مالی محدود: برخی از تعاونی‌ها ممکن است با محدودیت منابع مالی مواجه شوند. این مشکل می‌تواند به دلیل عدم توانایی در جذب سرمایه، کمبود درآمد، یا مشکلات مالی دیگر باشد. این محدودیت منابع می‌تواند بر روی توسعه و رشد تعاونی تأثیر بگذارد.

۲. مدیریت مالی نامناسب: نقص در مدیریت مالی می‌تواند یک چالش مهم برای تعاونی‌ها باشد. عدم برنامه‌ریزی مالی، نظارت ناکافی بر هزینه‌ها و درآمدها، عدم مدیریت بدهی‌ها و سرمایه‌گذاری نامناسب می‌تواند منجر به مشکلات مالی و عدم پایداری در تعاونی شود.

۳. رقابت با سایر سازمان‌ها: تعاونی‌ها در برخورد با سایر سازمان‌ها و شرکت‌ها در بازار ممکن است با رقابت شدید روبرو شوند. این رقابت می‌تواند تأثیری بر روی درآمدها و سهم بازار تعاونی‌ها داشته باشد و نیازمند راهبردهای مناسب برای حفظ و تقویت رقابت‌پذیری تعاونی‌ها باشد.

۴. مشکلات مالی اعضا: مشکلات مالی اعضا می‌تواند تأثیری بر عملکرد تعاونی‌ها داشته باشد. اعضا با مشکلات مالی شخصی ممکن است نتوانند به طور کامل در فعالیت‌ها و تعهدات تعاونی شرکت کنند، که می‌تواند به کاهش درآمدها و مشکلات مالی بیشتر تعاونی منجر شود.

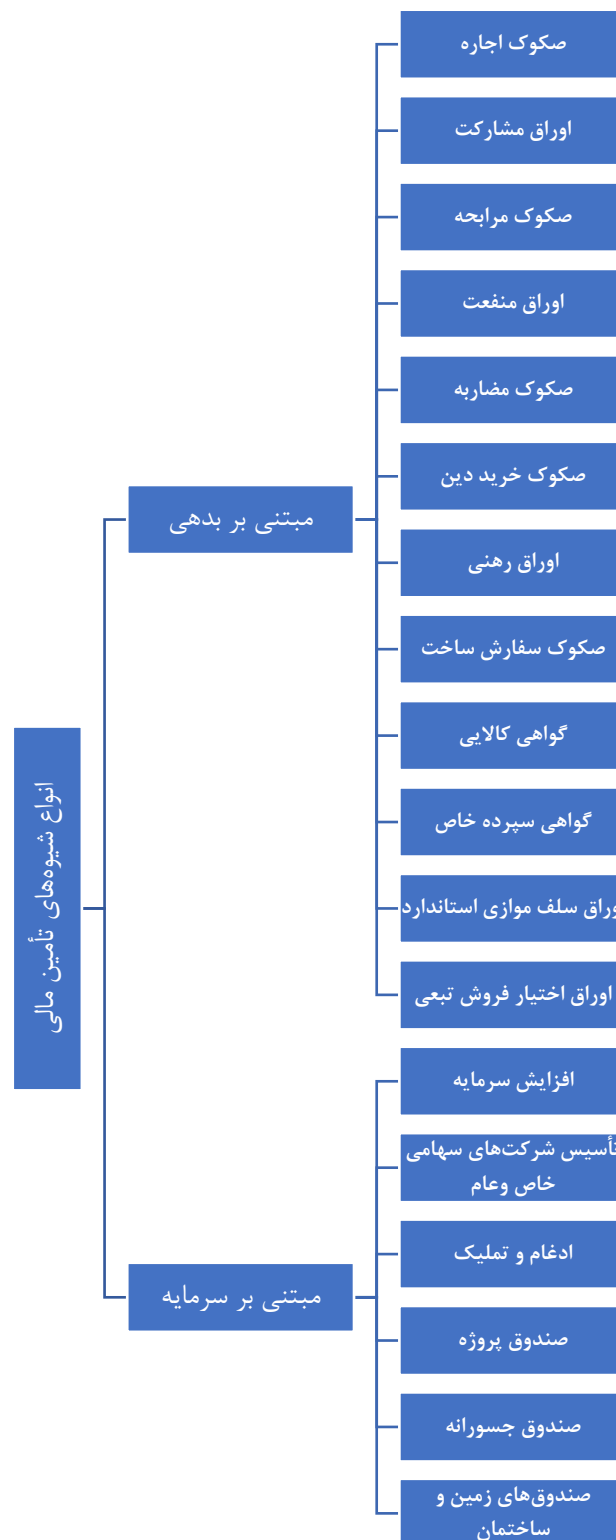
۵. مدیریت ریسک مالی: تعاونی‌ها نیازمند مدیریت مناسب ریسک‌های مالی هستند. تغییرات در بازار، نوسانات قیمت، مشکلات مالی اعضا و سایر عوامل ممکن است ریسک‌هایی را برای تعاونی‌ها ایجاد کنند که نیازمند برنامه‌ریزی و مدیریت مناسب است.

در نهایت، تعاونی‌ها با چالش‌های مالی مختلفی ممکن است روبرو شوند. با برنامه‌ریزی مالی مناسب، مدیریت مالی کارآمد، راهبردهای رقابتی مناسب و مدیریت ریسک مالی، تعاونی‌ها می‌توانند به پایداری مالی و رشد پایدار خود دست یابند.

۳. ابزارهای تأمین مالی

تأمین مالی به معنای فرآوری و تأمین منابع مالی برای پروژه‌ها، شرکت‌ها و سازمان‌ها است. این فرآیند شامل جمع‌آوری سرمایه، اعطای وام، صدور اوراق بهادار و استفاده از سایر منابع مالی می‌باشد. تأمین مالی به کمک ابزارهای مالی مختلفی مانند بانک‌ها، صندوق‌های سرمایه‌گذاری، بازارهای مالی و سایر موسسات مالی انجام می‌شود. تأمین مالی می‌تواند به دو شیوه تأمین مالی براساس بدهی و تأمین مالی براساس حقوق صاحبان سرمایه صورت گیرد. به عبارتی دیگر، تأمین مالی می‌تواند از منابع درون بنگاه، از منابع بیرون بنگاه، از منابع درون کشور یا بیرون کشور، از طریق بازار سرمایه، بازار بیمه، بانک و ... انجام گیرد.

یکی از مهم‌ترین تصمیماتی که صاحبان کسب و کار و مدیران واحدهای اقتصادی اتخاذ می‌کنند، تعیین بهینه ساختار سرمایه و شیوه تأمین مالی است. شمای کلی انواع ابزارهای تأمین مالی به شرح شکل زیر می‌باشد؛

شکل ۲. شیوه‌های تأمین مالی (Bashgah.com)

همان گونه که ملاحظه می فرمایید، به مرور زمان و براساس نیازهای مورد نظر بوجود آمده ابزارهای مالی مختلفی پدیدار گشته اند که دارای ریسک ها و بازده های متفاوتی هستند. در ادامه برخی از ابزارها و روش های تأمین مالی تعریف گردیده اند؛

۱. وام ها: این شامل وام های بانکی، وام های تجاری، وام های شخصی و وام های دولتی است که به افراد یا سازمان ها اعطا می شود.

۲. سهام: صاحبان سهام یک شرکت می توانند سرمایه گذاری کنند و در مقابل سهامی که دریافت می کنند، به عنوان سهامداران شرکت عمل کنند.

۳. اوراق بهادار: این شامل انواع اوراق بهادار مانند اسناد خزانه داری، اوراق قرضه، اوراق تسهیلات بانکی و اوراق مشارکت است که به عنوان ابزارهای تأمین مالی استفاده می شوند.

۴. اجاره مالی: در این روش، یک شرکت یا فرد می تواند تجهیزات و دارایی های لازم را اجاره کند و در مقابل پرداخت اجاره های منظم، از آن ها استفاده کند.

۵. اعتبارات تجاری: اعتبارات تجاری شامل اعتبارات نامتقاضی (LC) و اعتبارات تقاضایی (DC) است که برای تسهیل تجارت بین المللی و تضمین پرداخت ها استفاده می شوند.

۶. سرمایه گذاری مستقیم: در این روش، سرمایه گذاری مستقیم در پروژه ها و شرکت ها صورت می گیرد تا سود و بازدهی آن ها به دست آید.

۷. اعتبارات اسنادی: اعتبارات اسنادی شامل چک ها، بیل ها و سفته ها است که به عنوان ابزارهای تأمین مالی در تجارت و تسویه حساب ها استفاده می شوند.

اما ابزارها و شیوه های تأمین مالی را می توان از منظر ابزارها و شیوه های تأمین مالی سنتی و نوین تقسیم بندی کرد.

۳-۱ ابزارها و شیوه های سنتی تأمین مالی

ابزارهای سنتی تأمین مالی به ابزارهایی اشاره دارد که در مالیات و حسابداری به طور سنتی استفاده می شوند. این ابزارها شامل روش هایی مانند پرداخت نقدی، چک، برگه پرداخت، وام های بانکی و اوراق بهادار سنتی می شوند.

درباره ابزارها و شیوه های تأمین مالی سنتی نظرات مختلفی وجود دارد. برخی از افراد معتقدند که ابزارها و شیوه های تأمین مالی سنتی مانند وام های بانکی و اعتبارات تجاری همچنان اهمیت خود را حفظ می کنند و برای تأمین مالی

شرکت‌ها و افراد هنوز مورد استفاده قرار می‌گیرند. این افراد معتقدند که این ابزارها به دلیل پایداری و قابلیت اعتماد بالا، همچنان جایگاه خود را در بازار حفظ می‌کنند.

اما برخی دیگر از افراد معتقدند که با پیشرفت فناوری و ظهور ابزارها و شیوه‌های تأمین مالی نوین مانند فناوری زنجیره بلوک (بلاکچین) و اعتبارسنجی دیجیتال، نیاز به استفاده از ابزارهای سنتی کاهش یافته‌است. آن‌ها معتقدند که این ابزارها نسبت به روش‌های سنتی، هزینه کمتری دارند و سرعت و کارایی بیشتری در انتقال و تأمین مالی فراهم می‌کنند. این تغییرات نشان می‌دهد که صنعت مالی در حال تحول و تغییر است و روش‌های سنتی تأمین مالی به تدریج جای خود را به روش‌های مدرن‌تر می‌دهند.

در ادامه برخی ابزارهای سنتی تأمین مالی معرفی گردیده‌اند (مصطفی‌پور، ۱۳۹۵)؛

برخی از ابزارهای سنتی تأمین مالی عبارتند از:

۱. پول نقد: پول نقد به معنای پول فیزیکی است که شامل سکه‌ها و اسکناس‌های قابل لمس است. این ابزار تأمین مالی برای انجام تراکنش‌های روزمره و پرداخت‌ها استفاده می‌شود.

۲. چک: چک یک سند مالی است که توسط صاحب حساب بانکی صادر می‌شود و به صاحب چک اجازه می‌دهد تا مبلغ مشخصی را از حساب بانکی خود برداشت کند. چک‌ها به عنوان یک ابزار تأمین مالی برای انتقال وجه و پرداخت‌های تجاری استفاده می‌شوند.

۳. سفته: سفته یا قرضنامه یک سند مالی است که حاوی تعهد پرداخت مبلغ مشخصی در زمان مشخصی است. سفته‌ها معمولاً برای قرض دادن و امانت دادن وجه به کاربرد می‌رسند.

۴. سکه: سکه‌ها به عنوان یک ابزار تأمین مالی قدیمی استفاده می‌شوند. آن‌ها ارزشی دارند و می‌توانند برای تبادل ارزش و خرید و فروش کالاها و خدمات استفاده شوند.

۵. اوراق بهادار: اوراق بهادار شامل انواع سهام، اوراق قرضه، اوراق تسهیلات بانکی و سایر ابزارهای مالی است که ارزش قابل معامله دارند. این ابزارها برای جذب سرمایه و تأمین مالی شرکت‌ها و سازمان‌ها استفاده می‌شوند.

۳-۲ ابزارها و شیوه‌های تأمین مالی نوین

ابزارهای تأمین مالی نوین مجموعه‌ای از ابزارها و فناوری‌ها هستند که در عصر دیجیتال و فناوری اطلاعات به منظور تسهیل و بهبود فرآیندهای تأمین مالی استفاده می‌شوند. این ابزارها بدلیل برخی ویژگی‌ها مانند افزایش سرعت، بهبود فرایند، عدم نیاز به حضور فیزیکی، امنیت و ... مورد استقبال بیشتری قرار گرفته‌اند. این ابزارها شامل موارد زیر می‌شوند:

۱. پرداخت الکترونیکی: این ابزار به افراد و شرکت‌ها امکان می‌دهد تا از طریق اینترنت و با استفاده از کارت‌های اعتباری، کارت‌های بانکی و سایر روش‌های الکترونیکی پرداخت‌های خود را انجام دهند. این روش سرعت و راحتی را در پرداخت‌ها افزایش می‌دهد و امنیت بیشتری نسبت به پرداخت‌های نقدی دارد.

۲. اعتبارات الکترونیکی: این ابزار به شرکت‌ها و سازمان‌ها امکان می‌دهد تا اعتبارات خود را به صورت الکترونیکی صادر کنند و از طریق اینترنت و شبکه‌های مالی به افراد و شرکت‌ها اعطا کنند. این روش سرعت و کارایی در انتقال اعتبارات را افزایش می‌دهد و هزینه‌های مربوط به انتقال اعتبارات را کاهش می‌دهد.

۳. ارزهای دیجیتال: ارزهای دیجیتال مانند بیت‌کوین، اتریوم و سایر ارزهای مبتنی بر فناوری بلاکچین هستند که به عنوان واحدهای مبادله و ذخیره ارزش استفاده می‌شوند. این ارزها امکان انتقال سریع و امن ارزش را در سراسر جهان فراهم می‌کنند و برخی از افراد و سازمان‌ها از آنها به عنوان یک ابزار سرمایه‌گذاری نیز استفاده می‌کنند.

۴. تجارت الکترونیکی: تجارت الکترونیکی شامل خرید و فروش کالاها و خدمات از طریق اینترنت است. این ابزار به فروشندگان امکان می‌دهد تا به صورت آنلاین با مشتریان خود تعامل کنند و محصولات و خدمات خود را به صورت الکترونیکی به آنها عرضه کنند. این روش باعث افزایش دسترسی به بازارهای جهانی و افزایش فروش برای فروشندگان می‌شود.

۵. اتوماسیون مالی: اتوماسیون مالی شامل استفاده از نرم‌افزارها و سیستم‌های کامپیوتری برای انجام فرآیندهای مالی است. این ابزارها به شرکت‌ها و سازمان‌ها امکان می‌دهند تا فرآیندهای مالی خود را به صورت خودکار و بهینه‌تر انجام دهند، که منجر به صرفه‌جویی در زمان و هزینه می‌شود.

این ابزارها و فناوری‌ها در حال تغییر و تحول مستمر هستند و همچنین ابزارهای دیگری نیز در حوزه تامین مالی نوین وجود دارند. با پیشرفت فناوری و افزایش نیازهای تجاری، احتمالاً ابزارهای تامین مالی نوین نیز در آینده بهبود و توسعه خواهند یافت (اشرفی و همکاران، ۱۴۰۰).

۳-۳ مزایای ابزارهای تأمین مالی نوین

ابزارهای تامین مالی مدرن نسبت به ابزارهای تامین مالی سنتی برخی مزایا را دارند. البته، هر دو نوع ابزار تامین مالی مزایا و محدودیت‌های خود را دارند و استفاده از هر کدام بسته به نیازها و شرایط مختلف ممکن است.

مزایای ابزارهای تامین مالی مدرن عبارتند از (اسماعیل‌زاده و امیری، ۱۳۹۴):

۱. سرعت و آسانی: ابزارهای تامین مالی مدرن مانند پرداخت‌های آنلاین، انتقال الکترونیکی و اعتبارات اسنادی، فرآیندهای مالی را سریعتر و آسان‌تر می‌کنند. این امکان را به شرکت‌ها و افراد می‌دهند تا به سرعت و با کمترین هزینه‌ها تراکنش‌های مالی را انجام دهند.

۲. دسترسی آسان: ابزارهای تامین مالی مدرن، امکان دسترسی آسان و بدون محدودیت زمانی و مکانی را فراهم می‌کنند. افراد و شرکت‌ها می‌توانند به حساب‌های بانکی خود و ابزارهای مالی دیگر از طریق اینترنت و دستگاه‌های هوشمند دسترسی داشته باشند.

۳. کارایی و کاهش هزینه‌ها: استفاده از ابزارهای تامین مالی مدرن می‌تواند به کاهش هزینه‌های مربوط به تراکنش‌های مالی و مدیریت مالی کمک کند. به عنوان مثال، استفاده از پرداخت‌های آنلاین و انتقال الکترونیکی می‌تواند هزینه‌های نقدی و هزینه‌های مربوط به چاپ و پردازش اسناد را کاهش دهد.

۴. امنیت: ابزارهای تامین مالی مدرن معمولاً از فناوری‌های رمزنگاری و امنیتی پیشرفته استفاده می‌کنند. این امر می‌تواند امنیت تراکنش‌های مالی را افزایش داده و خطرات احتمالی مربوط به سرقت و تقلب را کاهش دهد.

۵. امکانات و خدمات اضافی: ابزارهای تامین مالی مدرن معمولاً امکانات و خدمات اضافی مانند گزارش‌دهی مالی، تحلیل داده‌ها، ارتباطات مستقیم با بانک و مدیریت مالی را فراهم می‌کنند. این امکانات می‌توانند به شرکت‌ها و افراد کمک کنند تا بهترین تصمیمات مالی را بگیرند و فرآیندهای مالی خود را بهبود بخشند.

به هر حال، هر نوع ابزار تامین مالی مزایا و محدودیت‌های خود را دارد و بسته به نیازها و شرایط مختلف، استفاده از آنها می‌تواند مناسب باشد.

۴. ابزارهای تامین مالی بخش تعاون

تأمین مالی بخش تعاون می‌تواند به چندین روش انجام شود. در زیر این روش‌ها در دو دسته ابزارهای سنتی و نوین بیان و طبقه‌بندی گردیده‌اند (حسینی و همکاران، ۱۳۹۱).

۱. تامین مالی از طریق اعتبارات بانکی: بانک‌ها به عنوان نهادهای مالی اصلی، ارائه اعتبارات و وام‌های مختلف به تعاونی‌ها را امکان‌پذیر می‌سازند. اعتبارات بانکی می‌توانند شامل وام‌های سرمایه‌گذاری، وام‌های عملیاتی و خطوط اعتباری باشند.

۲. صندوق‌های سرمایه‌گذاری تعاونی: این صندوق‌ها به عنوان یک منبع تامین مالی نوین در بخش تعاون عمل می‌کنند. اعضای تعاونی می‌توانند سهام در این صندوق‌ها خریداری کنند و از سودآوری آنها بهره‌مند شوند.

۳. اعتبارات تجاری: تعاونی‌ها می‌توانند از اعتبارات تجاری مانند اعتبارات نامتعارف و اعتبارات تضمینی برای تأمین نیازهای مالی خود استفاده کنند. این اعتبارات می‌توانند به تعاونی‌ها کمک کنند تا منابع مالی لازم برای توسعه و رشد را فراهم کنند.

۴. جذب سرمایه‌گذاری: تعاونی‌ها می‌توانند با جذب سرمایه‌گذاری از طریق صندوق‌های سرمایه‌گذاری، سرمایه‌گذاران خصوصی و سایر منابع، منابع مالی لازم را تأمین کنند.

ابزارهای تأمین مالی (تمویل) نوین برای بخش تعاون می‌توانند شامل موارد زیر باشند:

۱. تمویل اجتماعی: این شامل استفاده از پلتفرم‌های تمویل جمعی و جمع‌سپاری برای جمع‌آوری سرمایه از اعضای جامعه است. این ابزارها به تعاونی‌ها کمک می‌کنند تا برای پروژه‌ها و فعالیت‌های خود منابع مالی را جمع‌آوری کنند.

۲. اعتبار دیجیتال: استفاده از فناوری بلاکچین و ارزهای دیجیتال برای تسهیل تراکنش‌ها و تأمین مالی در بخش تعاون است. این ابزارها می‌توانند شامل ارزهای رمزنگاری شده مانند بیتکوین و اتریوم باشند که امکان انتقال سریع و امن وجوه را فراهم می‌کنند.

۳. تمویل انجمنی: استفاده از سازمان‌ها و انجمن‌های محلی برای تأمین مالی تعاونی‌ها و پروژه‌های آنها. این ابزارها می‌توانند شامل صندوق‌های اعتباری محلی، صندوق‌های سرمایه‌گذاری اجتماعی و سایر سازمان‌های مشارکتی باشند.

۴. تمویل اختصاصی: استفاده از ابزارهای تأمین مالی مبتنی بر فناوری مانند اینترنت اشیا (IoT)، هوش مصنوعی (AI) و تحلیل داده‌ها برای تسهیل تأمین مالی و مدیریت مالی بهبود یافته در بخش تعاون.

اما براساس برخی مقالات (حسینی و همکاران، ۱۳۹۱) برخی تقسیم‌بندی‌های دیگری نیز وجود دارند که در ادامه بیان گردیده‌اند؛

جدول ۱. راهبردهای تأمین مالی تعاونی‌ها (حسینی و همکاران، ۱۳۹۱)

ابزارهای تأمین مالی	سنتی	بانک‌ها و سایر نهادهای مالی
		سهام اعضا
		سرمایه سهام تخصیص نیافته
		ذخایر
		استقراض از نهادهای وام‌دهنده تخصصی
		بدهی فرعی
	حمایتی	برنامه سرمایه پایه
		اوراق ظرفیت
		طرح‌های اجباری مشارکت در سهام
		ذخیره مازاد برگشتی
		انتشار سهام جایزه و رأی سود
		صندوق بازنشستگی اعضا
		واحدهای مشارکتی
		ذخیره سرمایه برحسب واحد
		ذخایر سرمایه چرخشی
		وام‌های چرخشی
	مستقیم	تأسیس واحدهای تجهیز سرمایه تعاونی
		خرید سهام عادی یا ممتاز
		صدور گواهی عضویت
		سند تعهد
		سهام ممتاز قابل بازخرید
		سهام سرمایه‌گذاری/ گواهینامه
		اوراق قرضه محلی
		دریافت وثیقه از اعضا

به جهت طولانی شدن مطالب، انواع روش های تأمین مالی تعاونی ها صرفاً معرفی گردیده اند. جهت کسب اطلاعات بیشتر در ارتباط با تعاریف هریک از مفاهیم و روش های جدول ۱ لطفاً به مقاله (حسینی و همکاران، ۱۳۹۱) با عنوان "بررسی مدل ها و استراتژی های نوین تأمین مالی شرکت های تعاونی در اقتصاد ایران" مراجعه فرمائید.

این تنها چند نمونه از ابزارهای تأمین مالی نوین برای بخش تعاون هستند و با توجه به پیشرفت فناوری و نیازهای متغیر بازار، ابزارهای جدیدتری نیز ممکن است توسعه یابند.

۵. تحلیل نقاط قوت و ضعف، تهدیدها و فرصت های تأمین مالی تعاونی ها در ایران

تحلیل SWOT یک ابزار راهبردی است که در بسیاری از صنایع و سازمان ها استفاده می شود. این تحلیل به نوعی مزیت ها و چالش های داخلی و خارجی سازمان را مورد بررسی قرار می دهد.

در مورد تأمین مالی تعاونی ها در ایران با توجه به شرایط و براساس ویژگی های خاص آن می توان انجام داد اما توجه به این نکته ضروری است که تحلیل SWOT مربوط به زمان خاصی است و ممکن است در طی زمان تغییر کند.

در ادامه نمونه ای از عواملی که در یک تحلیل کاربردی برای تأمین مالی تعاونی ها در ایران ممکن است لحاظ شود بیان شده است؛

شکل ۳. تحلیل SWOT تأمین مالی بخش تعاون در ایران

با توجه به این تحلیل، بخش تعاونی در ایران دارای پتانسیل‌ها و فرصت‌های قابل استفاده است، اما نیاز به مدیریت مالی قوی‌تر، توسعه فناوری و تطبیق با تغییرات بازار دارد تا بتواند بهره‌وری و عملکرد بهتری داشته باشد.

۶. پیشنهادات و جمع‌بندی

۶-۱ جمع‌بندی

وضعیت تأمین مالی تعاونی‌ها در ایران بستگی به عوامل متعددی دارد اما همچنان وضعیت آن‌ها قابل بهبود است. در حال حاضر تعاونی‌ها در ایران به عنوان یک منبع تأمین مالی برای اعضای خود و بخش‌های مختلف اقتصاد کشور نقش مهمی دارند. با این حال، برخی از چالش‌ها و مشکلاتی که در راه توسعه تأمین مالی تعاونی‌ها وجود دارد عبارتند از؛

۱. نقص در سیستم‌های مدیریتی: برخی تعاونی‌ها با مشکلات مدیریتی مواجه هستند که می‌تواند به کاهش کارایی و توانمندی آن‌ها در تأمین مالی منجر شود.

۲. کمبود سرمایه: بسیاری از تعاونی‌ها به سرمایه کافی برای ارائه خدمات مالی به اعضای خود نمی‌رسند. این مشکل می‌تواند با فراهم کردن منابع مالی مناسب و حمایت مالی از سوی دولت و سایر نهادها رفع شود.

۳. نقض مقررات: برخی تعاونی‌ها ممکن است قوانین و مقررات مربوط به تأمین مالی و حمایت از تعاونی‌ها را نادیده بگیرند یا به آن‌ها عمل نکنند. اجرای دقیق قوانین و نظارت موثر می‌تواند در بهبود وضعیت تأمین مالی تعاونی‌ها اثر بگذارد.

به منظور بهبود وضعیت تأمین مالی تعاونی‌ها، همکاری بین دولت، نهادهای مربوطه و خود تعاونی‌ها بسیار مهم است. تدابیری مانند افزایش دسترسی به سرمایه، توسعه زیرساخت‌های فناوری اطلاعات، ارتقای دانش و توانمندی مدیریتی و اعطای تسهیلات و مزایای مالی می‌تواند در این زمینه راهبردی موثر باشد.

۶-۲ پیشنهادات

در ایران، بخش تعاونی یکی از بخش‌های مهم اقتصادی است که در زمینه‌های مختلفی فعالیت می‌کند، از جمله مالی. برطرف کردن مشکلات مالی بخش تعاونی می‌تواند بهبود عملکرد و پایداری این بخش را تضمین کند. در ادامه، چند پیشنهاد برای برطرف کردن مشکلات مالی بخش تعاونی در ایران را بررسی خواهیم کرد:

۱. تقویت نظارت و کنترل: ارتقای نظارت و کنترل بر عملکرد تعاونی‌ها می‌تواند بهبود قابل توجهی در مدیریت مالی و پیشگیری از ریسک‌های مالی داشته باشد. ایجاد مکانیسم‌های مناسب برای ارزیابی و نظارت بر عملکرد مالی تعاونی‌ها، از جمله ارزیابی منظم و مستمر سرمایه‌گذاری‌ها و مدیریت بدهی‌ها، می‌تواند بهبود قابل توجهی در مشکلات مالی بخش تعاونی داشته باشد.

۲. ارتقای آموزش و آگاهی: آموزش و آگاهی اعضای تعاونی‌ها در زمینه مدیریت مالی و استفاده بهینه از منابع مالی می‌تواند بهبود قابل توجهی در مشکلات مالی بخش تعاونی داشته باشد. برگزاری دوره‌های آموزشی و کارگاه‌های آموزشی در زمینه مدیریت مالی، برنامه‌ریزی مالی، و استفاده از ابزارهای مالی می‌تواند به ارتقای آگاهی اعضا و مدیران تعاونی‌ها در این زمینه کمک کند.

۳. تسهیل دسترسی به منابع مالی: تعاونی‌ها برای رشد و توسعه نیاز به منابع مالی دارند. تسهیل دسترسی به منابع مالی، از جمله تسهیل دریافت وام‌های بانکی با شرایط مناسب و ارائه تسهیلات مالی دولتی، می‌تواند بهبود قابل توجهی در

مشکلات مالی بخش تعاونی داشته باشد. همچنین، ایجاد صندوق‌های توسعه تعاونی و تسهیلات مالی خاص برای تعاونی‌ها نیز می‌تواند به تقویت بخش تعاونی کمک کند.

۴. توسعه فناوری و نوآوری: استفاده از فناوری‌های نوین و نوآوری‌ها در بخش تعاونی می‌تواند بهبود قابل توجهی در مدیریت مالی و بهره‌وری این بخش داشته باشد. ایجاد سامانه‌های مدیریت مالی مبتنی بر فناوری اطلاعات، ارائه خدمات بانکداری الکترونیکی، و استفاده از ابزارهای مالی دیجیتال می‌تواند به تسهیل فرآیندهای مالی و کاهش هزینه‌ها در بخش تعاونی کمک کند.

با اجرای این پیشنهادات و توجه به نکات فوق، می‌توان مشکلات مالی بخش تعاونی در ایران را بهبود بخشید و عملکرد این بخش را تقویت کرد. البته، این پیشنهادات تنها بخشی از راهکارهای ممکن برای برطرف کردن مشکلات مالی بخش تعاونی هستند و نیاز به بررسی و اجرای دقیق‌تر دارند.

منابع

- اشرفی، شهرابی، عباسی، ابراهیم، سمیعی، & روح‌اله. (۲۰۲۱). ابزارهای نوین جهت تأمین مالی کسب و کارها: مطالعه‌ای مروری با تأکید بر چرخه عمر. مطالعات کارآفرینی و توسعه پایدار کشاورزی، ۸(۳)، ۹۳-۱۱۲.
- اسماعیل زاده، علی، & امیری، حمیده. (۱۳۹۴). بررسی ابزارهای نوین تأمین مالی و راهکارهای اجرایی نمودن آن در بانک تجارت. اقتصاد مالی، ۹(۳۱)، ۵۷-۷۶.
- بزی، & افشین. (۲۰۲۱). نقش اقتصاد تعاونی محور در سناریوپردازی قابلیت‌های صادراتی و اشتغالزایی فناوری تجارت الکترونیک در بخش کشاورزی ایران. مطالعات کاربردی در علوم مدیریت و توسعه، ۳۹(۶)، ۲۳-۳۶.
- جبارزاده شیاده، سید مهدی، محبی، محمد، کامرانی، احسان، & صفایی، محسن. (۱۳۹۶). نقش و جایگاه اقتصادی تعاونی‌ها در برنامه‌ریزی‌های توسعه پایدار روستایی (مطالعه موردی: تعاونی‌های صیادی جزیره قشم). فصلنامه جغرافیا (برنامه ریزی منطقه‌ای)، ۷(۲۹)، ۱۷-۳۱.
- حسینی سیدشمس الدین، سوری امیررضا، & محمدی حامد، ۱۳۹۱. بررسی مدل‌ها و استراتژی‌های نوین تأمین مالی شرکت‌های تعاونی در اقتصاد ایران.
- رستمی، ک.، کرمرضا، شیر، اردشیر، یاسینی، محمدی، & اسفندیار. (۲۰۱۹). شناسایی شیوه‌های تأمین مالی شرکت‌های تعاونی استان ایلام) با استفاده از تکنیک دلفی تعدیل شده. اقتصاد مالی، financial Economics، ۲۱۶-۱۹۱، ۱۳(۴۸).

- رخشانی, سردار شهرکی, علی احمدی, & ندا. (۲۰۲۱). شناسایی مشکلات توسعه کسب و کار تعاونی ها در روستاهای منطقه سیستان. فصلنامه تعاون و کشاورزی, ۱۰(۳۸), ۲۱۱-۲۳۹.
- صباغ کرمانی مجید, & عاقلی کهنه شهری لطفعلی. ضرورت ارتقای تعاونیها و جایگاه آن در بخش سوم اقتصاد.
- عباسی, ابراهیم, & وظیفه شناس. (۲۰۲۰). بررسی نقش صندوق تعاون کشور و نظام بانکی در تأمین مالی شرکت های تعاونی تولیدی. نشریه علمی راهبردهای بازرگانی, ۶(۳۲), ۷۵-۹۵.
- کرمی, رضایی مقدم, & کوروش. (۲۰۲۰). اقدام پژوهی مشارکتی: حلقه اتصال پژوهش و اقدام در مدیریت تعاونی های کارآفرین کشاورزی. فصلنامه علمی کارافن, ۱۶(۲), ۱۶۱-۱۸۸.
- مالکی, ج., & یوسفی, غ. (۲۰۱۶). اصول حاکم بر شرکت های تعاونی. تحقیقات حقوقی بین المللی, ۹(۳۲), ۱۱۹-۱۱۴.
- مبارک آبادی, هوشنگ, سلیمانی, قاسم, و موحدی بهروز, روح اله. (۱۳۹۴). شناسایی ظرفیت ها و توانمندی های ایجاد اشتغال از طریق تعاونی ها. کنفرانس بین المللی پژوهش های نوین در مدیریت و مهندسی صنایع. SID. <https://sid.ir/paper/۸۶۴۷۲۰/fa>
- مصطفی پور. (۲۰۱۶). نگاهی به روش ها و ابزارهای تأمین مالی؛ با تأکید بر بازار بدهی. مجله اقتصادی-ماهنامه بررسی مسائل و سیاستهای اقتصادی, ۱۶(۷), ۱۷-۳۲.
- نیازی, گنجی, محمد, کارکنان نصر آبادی, & محمد. (۲۰۱۲). تبیین نگرش مردم ایران نسبت به بخش تعاون و شرکت های تعاونی. برنامه ریزی رفاه و توسعه اجتماعی, ۴(۱۳), ۱-۴۱.
- یاری, & اسلامبولچی. (۲۰۲۲). ارائه الگوی پایداری کسب و کارها در تعاونی های موفق استان همدان. فصلنامه تعاون و کشاورزی, ۱۰(۴۰), ۹۸-۱۳۷.

سایت ها

- <https://bashgah.com/blog> - روش تأمین سرمایه شرکت ها/
- <https://dad-man.ir/> - انواع شرکت ها/
- <https://magiran.com/> - دانلود مقاله تعاون چیست.htm
- <https://moshaveranco.com/> - انواع شرکت های تعاونی/
- <https://rc.majlis.ir/fa/law/show/۹۶۶۱۳>
- <https://wikitaavon.ir/index.php?title=> - تاریخچه تعاونی در جهان
- <https://www.corc.ir/Index.aspx?page=dorsaetoolsenews&lang=۱&sub=۰&PageID=۴۹۱۲۱&PageIDF=۰&tempname=main>
- <https://www.imna.ir/news/۳۰۰۳۲۰/> - رونق بخش تعاون در گرو بازننگری قوانین سهم اندک - ۵ درصدی در اقتصاد/